

25 jaar vogels in het Gooi (e.o.)

Een jubileumuitgave van De Korhaan

Onder redactie van

R.A. Kole

D.A. Jonkers

P. Schut

W. Duurland

R. Willemstein

Hilversum, 1992

VOGELWERK GROEP HET GOOI EN OMSTREKEN

Uitgave nummer 78

Deze publikatie is tot stand gekomen met hulp van een subsidie van het Anjerfonds Noord-Holland. Voor een zeer groot deel van de foto's kon gebruik worden gemaakt van het archief van het tijdschrift 'Het Vogeljaar'. Het motto van Prof. dr. K.H. Voous is, met welwillende toestemming, overgenomen uit Het Vogeljaar 33(5).

Copyright (c) 1992. Vogelwerkgroep Het Gooi en Omstreken, Hilversum

Het auteursrecht van de in deze uitgave opgenomen foto's berust bij de fotografen. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvuldigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

No part of this book may be reproduced in any form, by print, photoprint, microfilm or any other means without written permission from the publisher.

CIP-GEGEVENS KONINKLIJKE BIBLIOTHEEK, DEN HAAG

25 jaar vogels in Het Gooi (e.o.) : een jubileumuitgave van De Korhaan / onder red. van R.A. Kole... [et al; ill. A.J. van Klaveren].

Hilversum: Vogelwerkgroep Het Gooi en Omstreken. - III

Met lit.opg. ISBN 90-74511-01-5

Trefw.: vogels; Gooi.

Ontwerp omslag: B. van den Brink.

Illustraties: A.J. van Klaveren.

Druk: Typo Design, Munstergeleen.

Bindwerk: Boekbinderij M. v.d. Berg, Simpelveld

Inhoud

Inleiding

Populatietrends van vogels in het Gooi en omstreken	9
De Vechtstreek	11
Inleiding	12
Een interview met Jasper Daams	13
De Fuut, een tevreden consument	15
De Roerdompen in en rond het Gooi	16
Een Naardermeer zonder Lepelaar	18
De Huiszwaluw krijgt te weinig aandacht	19
Explosieve toename van de Putter in het Vechtplassengebied	22

De Gooise Noordflank

Inleiding	26
Een interview met Willem Kraak	27
De Bergeend, een pionier of een blijver	29
De Kerkuil zit mogelijk "in de lift"	32
De Oeverzwaluw gebaat bij "werk aan de weg"	33
De Kuifleeuwerik redt het niet!	35
De Gekraagde roodstaart verkeert in de gevarenzone	36
Kraaien, profiteurs van veranderingen in het milieu	38

Het zuidelijke en overige deel van het Gooi

Inleiding	42
Een interview met Jaap Taapken	43
Het gaat de Havik voor de wind	46
Onduidelijkheid bij de Groene specht	47
De Boomleeuwerik: terug van weggeweest	49
De Roodborsttapuit, een bewoner van een gevarieerde heide	50
Eksterpopulatie lijkt zich te stabiliseren	52
De Geelgors: een symfonie verstomt	53

De Eempolders

Inleiding	56
Een interview met Jelle Postma	57
De Knobbelzwaan wordt belaagd	59
De Patrijs komt nooit meer zo sterk terug	61
Scholeksters verdienen de aandacht	62
Een Kemphaan-traditie die niet mocht blijven	65
De Gele kwikstaart heeft het moeilijk	67

Vijfentwintig jaar voorzitters

Rob Kole: Introductie	70
Jan Bos: Wat een tijd was dat	71
Dick A. Jonkers: Een hectische periode	72
Jelle Harder: In een wat rustiger vaarwater	73
Rob Moolenbeek: Vogels, acties, landbouw en jacht	74
Henk Hardon: In de ban van het boek	75
Jacques Meijer: Twee jaar voorzitter	76
Rob Kole: Met vogels en vogelaars naar het jaar 2000	77

Een eregalerij voor natuurbeschermers	80
Uitgaven van de vogelwerkgroep	82
Literatuurlijst	86

Wanneer wij als eenvoudige vogelvrienden ons inspannen om de soortenrijkdom rondom ons te ontwarren en daarin ontspanning en recreatie vinden, als wij ons druk maken om ogenschijnlijke futiliteiten als pootkleur, vleugelformule, wenkbrauwstreepjes of donkere vlekken boven of onder het oog van een nietig vogeltje, dat zich tussen de bladeren verschuilt of maar niet stil wil zitten, kan het ons een troost zijn, zowel een stimulans zijn, dat wij al kijkende en ons verwonderende, de diepste en wezenlijkste problemen van de kosmos voor ons hebben.

Op zulke ogenblikken kan het vogelwaarnemen ons van binnen een warm gevoel geven.

Prof. dr. K.H. Voous

Voorwoord

In 1992 bestaat de vereniging "Vogelwerkgroep Het Gooi en Omstreken" vijftienvijf jaar. Vanzelfsprekend wordt er aan dat feit dit jaar de nodige aandacht geschonken. Zo werd door leden van de vogelwerkgroep, in samenwerking met "Vogelbescherming" uit Zeist, in mei de Nationale Vogelbeschermingsdag 1992 georganiseerd en op 26 september 1992 werd door een groep mensen, voornamelijk bestaande uit oud-bestuursleden en ere-leden van de vereniging, een symposium georganiseerd in "De Dobber" te Kortzenhoef. Belangrijke thema's die bij het symposium aan de orde kwamen, waren de invloed van beheersingrepen, ontwikkelingen in natuurterreinen en mogelijkheden voor de natuurontwikkeling. De inleidingen die daar zijn gehouden zullen in een afzonderlijke publikatie worden uitgegeven.

Er is in de afgelopen vijftienvijf jaar heel wat werk verzet door vele leden van de vogelwerkgroep. Het is niet eenvoudig dat werk in een kort bestek samen te vatten. Daarvoor zijn de ondernomen activiteiten te veel verschillend van aard. In de eerste plaats is er natuurlijk in al die jaren ontzettend veel veldwerk verricht. Hoeveel uren er aan dat het waarnemen zijn besteed valt nauwelijks te schatten. Een vluchtige berekening voor de veertiendaagse tellingen in de Eempolders alleen al levert ruim 5000 uren veldwerk op!

De bekende vogelherkenningscursus wordt door een enthousiast groepje leden van de vogelwerkgroep nu al meer dan twintig jaar gegeven. Talloze mensen in het Gooi en omstreken hebben door het volgen van zo'n cursus kennis kunnen nemen van de "bijzondere wereld" van de "gewone" vogels. Dat deze cursus een succes is, wordt bewezen doordat we veel cursisten na verloop van tijd weer terugzien.

Ook het excursieprogramma en de excursie-weekends in het voor- en najaar hebben een duidelijk educatief karakter. Deze gezamenlijke uitstapjes, die steevast worden georganiseerd door Joke van Velsen, dragen zeker ook bij tot het verbeteren van onze kennis van vogels en hun relatie met de overige natuur. Sinds enige tijd is er ook wat meer gerichte activiteit op het terrein van de natuurbescherming op gang gekomen. Gehoopt wordt dat dat, in eerste instantie, zal leiden tot een betere bescherming van de Knobbelzwaan.

Natuurlijk kunnen ook nog vele andere, ondersteunende activiteiten worden genoemd. Het werk aan de samenstelling en verspreiding van De Korhaan, het propaganda-werk en het bijhouden van het waarnemingenarchief en van de bibliotheek en van nog talloze andere activiteiten kosten zeer veel inspanning van leden, die zich vaak al jaren voor dit werk inzetten.

Rob Kole,

Voorzitter Vogelwerkgroep Het Gooi en Omstreken

Inleiding

Deze uitgave staat geheel in het teken van de vogels en van de "vogelaars" die het Gooi en omstreken bevolkten in de afgelopen 25 jaar. Aan de hand van een beschrijving van het landschap in het werkgebied van de vogelwerkgroep en beschrijvingen van een aantal vogels, wordt een indruk gegeven van de rijkdom die we nu nog hebben. Voor de beschrijvingen in dit boekje is het werkgebied van de vogelwerkgroep ingedeeld in vier afzonderlijke "districten". Dit zijn: het Vechtplassengebied, het noordelijk deel van het Gooi en de randmeren, het zuidelijke en overige deel van het Gooi en de Eempolders. Voor elk van deze gebieden is er een interview weergegeven met een persoon die goed bekend is met het betreffende gebied. Daarnaast zijn er beschrijvingen van enkele van de vogelsoorten, die min of meer karakteristiek of gebonden zijn aan het gebied.

Natuurlijk is de keuze van die soorten betrekkelijk arbitrair. Vogels zijn zeer mobiel en laten zich vaak op vele, sterk verschillende, plaatsen zien. Het overgrote deel van de vogels die in deze uitgave zijn beschreven, wordt in hun bestaan bedreigd. Aantasting van het milieu, veranderingen in de landbouwcultuur en nog immer toenemende invloed van de mens door middel zaken als recreatie en transport zijn belangrijke oorzaken van deze achteruitgang. Gevreesd moet worden dat veel vogels het in de toekomst nog moeilijker krijgen dan ze het nu al hebben. Het is bijna onmogelijk dergelijke ontwikkelingen tegen te houden. Hopelijk kan deze uitgave er toe bijdragen dat de belangstelling voor vogels bij nog veel meer mensen zal worden aangewakkerd, want kennis over de natuur en liefde voor al wat leeft is de basis van het natuurbeschermingswerk!

Populatietrends van vogels in het Gooi en omstreken

Dick A. Jonkers

Het onderzoekgebied van de vogelwerkgroep strekt zich uit over twee provincies: Noord-Holland en Utrecht. De begrenzing wordt ruwweg gevormd door het Amsterdam-Rijnkanaal in het westen, het riviertje de Eem in het oosten, de vaargeul in het Gooi- en Eemmeer in het noorden en de provinciegrens met Utrecht vanaf de Rijksweg A1 naar het zuiden en vervolgens verder doorlopend naar het westen. De totale oppervlakte van het onderzoekgebied bedraagt bijna 33.000 ha. Het gebied valt op te splitsen in drie grote eenheden: het Vechtplassengebied, het Gooi en de Eempolders.

Daarin zijn een aantal grote landschapseenheden te onderscheiden met elk hun vaak kenmerkende vogelsoorten. Het hoge zandige Gooi met zijn naaldbossen en eikehakhout en aan de west- en noordrand, de oude bossen op de afgegraven delen, de heiden en wasmeren en de restanten van engen en meenten. De Vechtplassen met zijn laagveenmoerassen en de verlandende terreinen waarin het moerasbos oprukt en daar tussendoor de polders met de vele graslanden. Het Eempoldergebied met zijn uitgestrekte graslanden en hier en daar wat doorbraakkolkjes.

In al deze terreinen zijn ontwikkelingen aan de gang die nu niet bepaald tot vreugde stemmen. In het toch al volgebouwde Gooi, waar de bebouwing zich al als een inktvlek over het landschap heeft verspreid worden keer op keer pogingen ondernomen om toch maar weer een stukje vol te bouwen, industrieterreinen breiden zich uit en de recreatiedruk is er zeer hoog. In de Eempolders is het eufemisme voor de ruilverkaveling, de landinrichting, in volle gang. Voor het toekomstige weidevogelreservaat in de Noordpolder te Veld, dat een oppervlakte van zo'n 350 ha moet gaan beslaan, is nog geen vierkante meter in het bezit van een natuurbeschermingsorganisatie. In de "plannenmakerstijd" werd er in het Vechtplassengebied geschreven en gesproken over de status van een Nationaal Park. Later dacht men aan een Grote Landschapseenheid (GLE) in dat gebied. Het is bij de plannen gebleven. Ondertussen bereiden de landbouworganisaties de aanvraag voor een nieuwe landinrichting voor. De kwaliteit van de graslanden is van jaar tot jaar, vanuit het oogpunt van natuurbeschermers bekeken, gedegradeerd. Gelukkig zijn er door Natuurmonumenten tal van gebieden veilig gesteld, al ondervinden deze wel de kwalijke invloed van de omringende gebieden. On-

danks al deze kommer en kwel komen er nog steeds zeer veel vogelsoorten in het hele onderzoekgebied voor en liggen er terreinen in die internationaal belangrijk zijn, dat zijn de zogenaamde wetlands. Dit zijn de Oostelijke Vechtplassen, het Naardermeer en het Gooimeer. Verder herbergt het gebied een aantal vogelsoorten, die op de nationale lijst van met uitroeiing bedreigde of in het bijzonder gevaar lopende soorten staan vermeld. Voor deze soorten geldt, dat het onderzoek en de werkzaamheden nodig voor de bescherming en het beheer worden bevorderd. Zowel de landelijke, provinciale, gemeentelijke overheden als de inwoners hebben dus een grote verantwoordelijkheid om deze te beschermen en te behouden. De lijst telt achtenveertig verschillende soorten broedvogels, waarvan er, voorzover bekend, nog zesentwintig in het gebied voorkomen. Dit zijn:

Geoorde fuut - Zwarte stern - Roerdomp - Kerkuil
Woudaapje - Ijsvogel - Purperreiger - Boomleeuwerik - Zomertaling - Oeverzwaluw - Krooneend
Blauwborst - Bruine kiekendief - Gekraagde roodstaart - Patrijs - Paapje - Porseleinhoen - Tapuit
Kemphaan - Rietzanger - Watersnip - Grote karekiet
Grutto - Grasmus - Tureluur - Baardmannetje.

Voorts is er nog een lijst met soorten, waarvan opname is overwogen en die veertig vogelsoorten telt. Vijfentwintig daarvan broeden in het gebied. Omdat er soms gunstige ontwikkelingen zijn, maar er ook wat onduidelijkheden bestaan of om andere redenen, zijn deze soorten niet op de nationale lijst opgevoerd. De volgende soorten van deze tweede lijst zijn als broedvogel in het gebied aanwezig:

Dodaars - Gierzwaluw - Fuut - Draaihals - -Blauwe reiger - Kleine bonte specht - Slobeend - Boerenzwaluw - Tafeleend - Huiszwaluw - Kuifeend - Gele kwikstaart - Havik - Nachtegaal - Sperwer - Roodborsttapuit - Boomvalk - Sprinkhaanrietzanger - Visdief - Grauwe vliegenvanger - Holenduif - Wielewaal
Tortelduif - Roek - Steenuil.

Van bovenstaande soorten worden er een aantal in deze publikatie behandeld. Een aantal daarvan zijn in de periode 1985-1990 vooruit gegaan of liepen in aantal terug. Verder zijn de trends beschreven van een aantal broedvogels die niet op een van de twee lijsten staan. In de bijdragen van de verschillende auteurs komt telkens weer naar voren dat er niet genoeg gegevens kunnen worden aangedragen. Niet alleen door regelmatig broedvogelinventarisaties en tellingen uit te voeren, maar ook voortdurend waarnemingskaartjes op te sturen.

De Vechtstreek

De Vechtstreek

Inleiding

Dick A. Jonkers

Denkend aan de Vechtplassen verschijnt een beeld van heldere laagveenplassen en moerassen op mijn netvlies. Ik zie ook verlandingsstadia van open water naar moerasbos. Gedeeltelijk gemaaide rietlanden wisselen dit beeld af. Daartussen de open polders met hun blauwgraslanden en met het heldere, kronkelige riviertje de Vecht.

Inmiddels is dit een achterhaald beeld. De Vechtplassen zijn vervuild door het inlaten van gebiedsvreemd water. Ook de Vecht is al bijna een open riool. Plassen zoals die rond Ankeveen moeten van vervuild slib worden ontdaan. Bij het Naardermeer, ons internationale natuurmonument, moet het water worden gedefosfateerd voordat het kan worden ingelaten. Natuurbescherming is een bedrijfsmatig proces geworden! De waterpeilen die in sommige polders worden aangehouden, zijn lager dan de officiële toegestane niveaus. De polders zijn verworpen tot hoog producerende graslanden.

In de moerassen nadert het climaxstadium in de verlandingsfase en o, tot schrik van velen, verschijnen "ongewenste" diersoorten, zoals de vos en de Havik.

Ondanks al deze ontwikkelingen zijn er plannen om het Vechtplassengebied de status van Nationaal Park te geven. Of daarmee de ongewenste invloeden, die door de mens worden veroorzaakt, kunnen worden tegengehouden is nog maar de vraag. Nu het besef begint door te dringen dat dit wel eens teveel gevraagd zou kunnen zijn, gaan er stemmen op om er dan maar een Grote Landschapseenheid (GLE) van te maken. Praatjes vullen geen gaatjes en met dit in het achterhoofd gaan de Vechtplassencommissie en Natuurmonumenten onversaagd met hun plannen en werkzaamheden door, in een poging te voorkomen dat het gebied nog verder verloedert.

Bruggetje bij Kortenhoef

Foto: J. Taapken

Een interview met Jasper Daams

“Vroeger was dit landschap veel mooier”

Pieter Schut

Mooiste plekje: Boekesteijn, 's-Graveland
Favoriete vogel: Nachtegaal

Eigenlijk vond hij zichzelf niet de meest voor de hand liggende persoon om mee te praten voor de jubileumuitgave van De Korhaan. Jasper Daams (1915-1992) was micro-bioloog en een autoriteit op het gebied van paddestoelen. Hij heeft er veel over geschreven, tentoonstellingen georganiseerd. Het vogelen deed hij er altijd maar een beetje bij. Op 31 mei is hij plotseling overleden, slechts enkele weken na dit gesprek.

Daams verwees tijdens ons gesprek geregeld naar andere Gooise “oud-gedienden”, die er meer van zouden weten dan hij. De naam van Be Wolf viel vaak en ook die van Evert Boeve, van Jan Veenman, van dr. Gerard de Vries en van Jan van Dijk. Ondanks die bescheiden opstelling was praten met Jasper Daams over vogels een interessante bezigheid. Dat kwam vooral door zijn grote kennis van zaken over de 's-Gravelandse landgoederen en over het Vechtplassengebied.

In 's-Graveland ligt het favoriete vogelplekje van Daams: het landgoed Boekesteijn. Hij kwam er vroeger dagelijks, want hij werkte er bij Philips Duphar. “Ik ging er graag wandelen; er was altijd wel wat te zien”, vertelde Daams, die in Kortenhoeft woonde. “Natuurlijk zocht ik naar paddestoelen, maar er waren ook vaak vossen en reeën te zien. Er was natuurlijk een rijke vogelstand. Spechten, Bosuil, Ijsvogels, Draaihalzen, Notenkrakers en veel Bergeenden werden er waargenomen. De stand van de Bergeend is helaas de laatste jaren wel drastisch achteruit gegaan”.

SCHOLEKSTER

De liefde voor de natuur zat er bij Daams al vroeg in. In zijn HBS-tijd richtte hij samen met Be Wolf een NJN-afdeling op in Hilversum. Een vogelwerkgroep was er natuurlijk nog lang niet, maar het vogelen in groepsverband werd ook toen, in die jaren voor de Tweede Wereldoorlog, al volop bedreven.

Daams: “Ja, dat was de tijd van de Roerdomp en de Kempnaan. We zaten altijd in de polder, nesten zoeken. Of op het Oppad luisteren naar de Blauwborst, of bij de wasmeren naar een Steltkluut kijken. Dat vond je toen heel gewoon”.

Toen hij later in Loosdrecht aan de Rading ging wonen, leerde hij de Hoorneboegsche Heide en het bos bij ziekenhuis Zonnestraal op z'n duimpje kennen. “In dat bos constateerde ik in 1935 het eerste Gooise broedgeval van de Havik. (zie Vogels tussen Vecht en Eem). Ik herinner me verder de Nachtzwaluw, Patrijs, Boomleeuwerik en de Nachtegaal en nogmaals: we vonden het heel gewoon”.

Daams zag dus vele vogelsoorten tijdens zijn generatie uit het Gooi en de Vechtstreek verdwijnen, maar er kwamen ook nieuwelingen voor terug. Zoals bijvoorbeeld de Scholekster: “Bonte Pieten zijn nu zo gewoon als wat, maar die zag je hier vroeger nooit. Hetzelfde geldt voor de Kuifeend en de Fuut. De Bonte vliegenvanger kwam voor het eerst in deze streek eind jaren vijftig. Nu is het een vaste broedvogel. Vergeet ook de Bosuil en de Wielewaal niet. Die nemen nog ieder jaar in aantal toe”.

Via die twee laatstgenoemde soorten komt Daams op een belangrijk punt uit zijn betoog: het beheer van het Vechtplassengebied en dan vooral de Ankeveense Plassen en het omliggende moerasland.

"Het beheer van dat gebied is erg moeilijk. Het moet intensief zijn en het is dus duur", aldus Jasper Daams. "Kijk, vroeger was er een economisch belang. De mens had hout nodig en riet ook, dus dat werd gekapt. Dat economische belang is weggevallen en het onderhoud kost Natuurmonumenten nu handenvol geld, waar niets tegenover staat. Dus de elzenbosjes worden niet meer systematisch gekapt, het worden nu snel hele elzenbossen. Er ontstaan ook moerasbossen op plekken die vroeger ieder jaar afgebrand werden".

"Dat andere beheer, dat het bos dus een kans geeft, zorgde ook voor de komst van andere vogelsoorten. Soorten die kwamen waren de Wielewaal, uilen, de Snor en de Sprinkhaanrietzanger.

Sinds enkele jaren is ook de Cetti's zanger terug (zie vogels tussen Vecht en Eem), typisch een vogel die in z'n element is in dichtbegroeid moerasbos".

NACHTEGAAL

Ondanks de variatie in de vogelstand, is Daams niet blij met het huidige beheer.

"Nee, vroeger was het landschap veel mooier. Het was een weids en open landschap, met trilvenen en veenmos. Door de moerasbosvorming is het open karakter weg. Het is gesloten geworden. Ik vind dat een verarming".

"Natuurmonumenten heeft wel nieuwe trekpaten gegraven, in de hoop de oude processen weer op gang te brengen. Ze proberen ook wat trilvenen te behouden, maar ik vrees dat het niet meer lukt. Het is op den duur te kostbaar en te intensief en dan hebben we het nog niet eens gehad over de steeds maar toenemende recreatiedruk".

Desondanks ziet Daams dus wel verdwenen soorten terugkeren in ons werkgebied. Optimistisch over de vogelstand in Gooi en Vechtstreek is hij zeker niet. "Wordt het beter..? Nee, bepaald niet. Als je ziet wat er allemaal verdwenen is en ziet wat er voor terugkwam ... Hele biotopen zijn verdwenen.

Neem de Nachtegaal en de Blauwborst. De Zwarte stern is ook bijna helemaal verdwenen, de Roerdomp wordt minderen of we hier nog wel Woudaapjes hebben vraag ik me af".

"Ook de Tureluur en de Grutto hollen achteruit. Niet alleen omdat er minder ruimte voor ze is, maar ook omdat het maaien steeds vroeger begint. Kijk eens op de heide. De Tapuit en de Roodborsttapuit zijn er zeldzaamheden geworden.

Met de Zwarte roodstaart en de Gekraagde roodstaart gaat het al niet veel beter. Nee, over het algemeen is er in dit gebied duidelijk sprake van achteruitgang van de vogelstand".

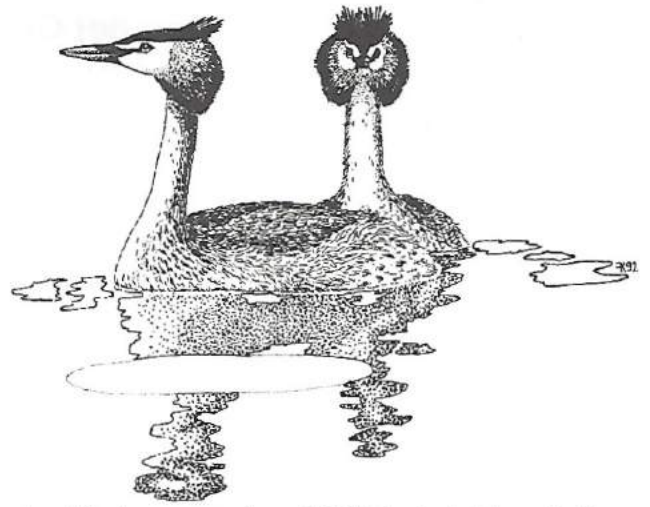
Om positief te eindigen nog een goed bericht: "Waar ik me over verbaas is dat ik mensen hoor zeggen dat de Braamsluiper achteruit zou gaan. Nou, dat geloof ik niet. Ik hoorde 'm dit voorjaar volop, in het bos en bij de boerderij, maar ik denk gewoon dat zijn geluid te weinig herkend wordt".

De Fuut, een tevreden consument

Erik Lam

Aan het begin van deze eeuw was de Fuut een zeldzame verschijning in het Gooi. Sinds de jaren veertig is stand van de Fuut toegenomen na de jaren zeventig is het tempo daarvan nog versneld. De soort bevolkt nu alle grote wateren en rukt ook op binnen de bebouwing. De broedgevallen binnen de vesting Naarden zijn daar een voorbeeld van. Halverwege de jaren tachtig bedroeg het aantal broedparen zo'n 300-350. Uit inventarisaties van de oevers van het Gooimeer van het Naarderbos tot de pier bij Huizen in 1991 bleek dat er daar alleen al 279 broedparen voorkwamen (Jonkers 1992). Er werd ook plaatselijke kolonievorming vastgesteld. Het aantal jongen dat werd gesignaleerd was gering, een verschijnsel dat al eerder werd vastgesteld in gebieden met hoge dichtheden. In het overige deel van het Gooimeer en het Eemmeer komen tegenwoordig minstens 150 tot 200 broedparen voor. Hoewel er in deze gebieden en ook in het overige deel van het werkgebied geen gedetailleerde inventarisaties zijn uitgevoerd, lijkt het erop, dat de stand zich tenminste heeft verdubbeld.

De broedvogels hebben sinds het begin van deze eeuw duidelijk geprofiteerd van de betere bescherming die de soort kreeg. Hiernaast profiteerde de soort vooral na de Tweede Wereldoorlog van de algehele veranderingen in Nederland-Waterland: het water werd voedselrijker waardoor er zich een hogere visstand kon ontwikkelen. De verbeterde levensstandaard van de Fuut lijkt zich ook te weer spiegelen in het verschijnsel dat er steeds later in het najaar nog jongen groot gebracht worden, zoals bij

voorbeeld, in november 1985 in het Naarderbos (J.W. Boerhout) en 22 december 1986 in de Naarder Vesting (W. Langendorff).

De ontwikkeling van de futenstand is omgekeerd evenredig aan die van de Otter, een soort uit hetzelfde milieu. De Otter heeft echter van de verbeteringen van het milieu niet geprofiteerd omdat deze zich slecht kan verplaatsen. De Fuut trekt weg bij gevaar en invallende strenge winters, terwijl de Otter bij steeds slechter wordende omstandigheden min of meer gevangen zit in zijn omgeving. Door de toegenomen visstand zijn de overwinteringsomstandigheden van de Fuut ook beter en ook daarvan profiteert de soort.

Uit de wintertellingen van watervogels op de randmeren blijkt dat de aantallen in de jaren tachtig toegenomen zijn. Aantallen van 1000 tot 1500 exemplaren komen regelmatig voor. Een vergelijkbaar beeld, weliswaar met veel kleinere aantallen, komt er uit de Eempoldertellingen. De weersomstandigheden zijn wel van invloed op de aantallen. Bij vorstperioden trekt de Fuut weg: een opportunistische eigenschap die van doorslaggevende betekenis is als overlevingsstrategie in het huidige Nederlandse landschap.

Fuut (*Podiceps cristatus*)

Foto: H. Harmsen

De Roerdompen in en rond het Gooi

Jaap Taapken

De broedlocaties van de Roerdomp in het Gooi mogen eigenlijk worden gezien als "vooruitgeschoven posten" van het eigenlijke broedgebied in de laagveenmoerassen in de provincie Utrecht, dat ten westen van het werkgebied van de vogelwerkgroep ligt.

Sinds 1985 zijn er nog maar heel weinig Roerdompen in de broedtijd gezien en, voor zover bekend, is de roep van deze vogel ook niet meer gehoord. Ofschoon ze, als ze voldoende rust krijgen, al genoeg kunnen nemen met een rietstrook van minder dan een kwart hectare, lijkt het er op dat de recreatedruk en wellicht ook de watervervuiling een te grote invloed hebben op de aanwezigheid van de Roerdomp. Zekere broedgevallen zijn alléén tijdens de Provinciale Milieuinventarisaties, die in 1981 en in 1989 plaatsvonden, vastgesteld.

Dit was in één kilometerblok bij Ankeveen en in twee kilometerblokken even ten oosten van de Stichtse Brug. Van beide locaties zijn er in de archieven van de vogelwerkgroep, over de laatste jaren, echter geen concrete broedgegevens.

Sinds 1986 zouden er enkele aanwijzingen kunnen zijn, die kunnen rechtvaardigen dat de Roerdomp daar en mogelijk toch nog elders in het onderzoekgebied broedt. Op 5 augustus 1986 en op 13 juni 1987 werd een Roerdomp waargenomen aan onze zijde van de Stichtse Brug. Het zijn twee zomerwaarnemingen, die misschien kunnen duiden op een broedgeval. In 1983 werd er daar voor het eerst een Roerdomp in de broedtijd gezien en in 1984 werd er tweemaal een roepend exemplaar gehoord, eveneens in de broedtijd. Toentertijd schreef ik dat deze waarnemingen op z'n minst kunnen duiden op een broedgeval in dit gebied (Taapken in Jonkers et al 1987). De zomerwaarnemingen daar zijn sinds die tijd herhaalde malen voorgekomen. Het is dus de moeite waard deze omgeving goed in het oog te blijven houden!

Roerdomp (*Botaurus stellaris*)

Foto: J. den Besten

In juni 1988 meldt J.K. Zeegers een Roerdomp te hebben waargenomen in het gebied aan de oostzijde van het Wijde Blik te Kortenhoef. Hij vermeldt daarbij ook dat ze daar elk jaar "zitten". Op 1 juni 1991 is er ook nog een exemplaar op het Bergse Pad bij Ankeveen gezien.

Mogelijk komen de oude broedvogels, die daar vroeger broedden, nog wel telkens terug, maar komen ze er thans niet meer tot broeden. De recreatiedruk in de potentiële broedgebieden van de Roerdomp, wordt de laatste jaren ook wel erg groot. Uit het Naardermeer en de rest van het plassen-gebied ten oosten van de Vecht, dat nog tot de provincie Noord-Holland behoort, zijn in het archief van de vogelwerkgroep geen gegevens van de periode na 1986 beschikbaar die aanleiding kunnen geven te veronderstellen dat de Roerdomp daar nog broedt.

Opmerkelijk zijn de telkens terugkerende waarnemingen van exemplaren op het Laarder Waschmeer. Vroeger kwamen ze daar slechts zelden voor. In 1943 zou er van een broedgeval sprake zijn geweest. Tussen 1950 en 1984 werd daar dertien maal een exemplaar, buiten de broedtijd, gezien. De volgende waarnemingen (sinds 1986) in dit gebied zijn bekend:

Datum		Aantal
16 februari	1986	1 exemplaar
30 januari	1987	2 exemplaren
24 maart	1987	1 exemplaar
27 oktober	1988	idem
8 maart	1989	idem
24 augustus	1989	idem
6 januari	1991	idem

Uit het archief van de vogelwerkgroep blijkt voorts dat er vrijwel jaarlijks een aantal Roerdompen in de winter wordt waargenomen. In 1986 werd een aantal winterwaarnemingen gedaan bij Naarden, het Moleneind te Kortenhoef, bij de Dammerkade te Ankeveen, bij het Wegenwachtstation te Naarden en langs het westelijk deel van het Bergse Pad te Ankeveen. In 1987 werden er opnieuw vijf waarnemingen gedaan. Ditmaal bij de Amsterdamse Waterleidingplas, de Vuntus, het Oppad te 's-Graveland, in de Spiegelpolder bij Nederhorst den Berg en in Ankeveen.

Uit 1988 zijn er slechts drie waarnemingen bekend en wel op de Amsterdamse Waterleidingplas, bij de Westbatterij te Muiden en aan het Eemmeer. In 1989 werden er vier winterwaarnemingen geregistreerd en wel bij de molen bij het Naardermeer, langs de Franse Kampweg te Bussum in de Noordpolder te Veld in Eemnes en aan het Bergse Pad te Ankeveen.

Over 1991 werden zelfs zes winterwaarnemingen gemeld, namelijk aan de Dammerkade te Ankeveen, aan de Spiegelplas te Nederhorst den Berg, op het Naardermeer, op de Loenderveensche Plas in de gemeente Loenen, op de Kromme Rade te Kortenhoef en bij de kruitfabriek te Muiden.

Buiten de broedtijd treden Roerdompen vaker buiten de voor hen zo belangrijke dekking en kan men ze wat vaker langs slootkanten en meeroevers te zien krijgen. Soms zelfs wandelend tussen de lage winterbegroeiing van het bouwland. Uit ringonderzoek is gebleken dat Roerdompen uit de oostelijker gelegen landen, tot vanuit Rusland, bij ons de winter kunnen doorbrengen. Hun aantal kan in de winter dus hoger liggen dan in de broedtijd.

Tijdens strenge winters verlaten Roerdompen vaker hun dekking en vertonen zij zich bij plaatsen waar nog open water is te vinden. De afgelopen winters waren vrij zacht. Van dergelijke weersomstandigheden behoeft de Roerdomp de laatste jaren nauwelijks verliezen geleden te hebben.

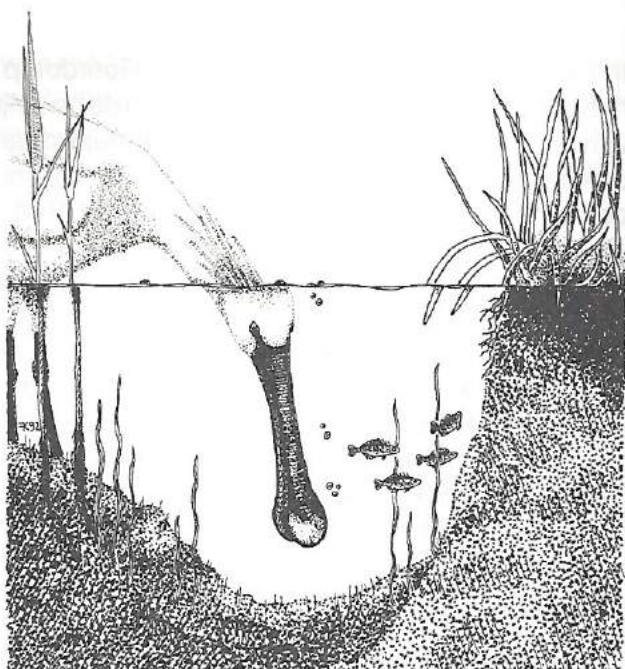
De Roerdomp komt voor op de nationale lijst van 48 met uitroeiing bedreigde of speciaal gevaar lopende vogelsoorten. De meeste van deze soorten lopen met name gevaar door achteruitgang of verdwijning van hun leefgebieden. Zeker voor een kwetsbare soort als de Roerdomp kan de opvang van winter-slachtoffers door vogelasielen van grote invloed zijn op het behoud van de stand. Gemaaid riet geeft de Roerdomp in de broedtijd onvoldoende dekking, zodat men binnen één gebied dan ook niet al het riet tegelijkertijd zou moeten maaien. Het is beter dergelijke activiteiten over enkele jaren te verdelen.

Een Naardermeer zonder Lepelaar

R.G. Moolenbeek

Iedere vogelaar in het Gooi kent waarschijnlijk wel de "ontstaansgeschiedenis" van het oudste natuurmonument in ons land, het Naardermeer, een gebied dat zich, na een mislukte inpoldering, heeft ontwikkeld tot een fraai plassenengebied. De gegevens over de opbouw van de populatie van de daar gevestigde Lepelaars, zijn ook tamelijk goed gedocumenteerd (Poorter in Jonkers et al 1987). Vanaf de jaren zestig tot 1988 was het aantal broedparen in het Naardermeer rond de honderd of iets daarboven. Voor de instantie die het terrein beheert, de "Vereniging tot behoud van natuurmonumenten in Nederland", was deze kolonie het paradepaardje. Er leek daarvoor maar weinig speciaal beheer nodig te zijn. Toen men in 1987 in het natuurmonument het Zwanenwater (in de kop van Noord-Holland) predatie van lepelaarsnesten door vossen vaststelde, bleek dat het beleid voor dit soort terreinen niet toereikend was. Na die tijd mochten jagers er niet meer alleen op reeën jagen, maar kregen zij eveneens het "genot" van de vossejacht. De vroegtijdige dood van enige vossen mocht echter niet baten. In 1988 werden in het Naardermeer een groot deel van de 110 nesten door één of meer vossen gepredeerd. De vrijbrief voor de jacht op de vos was hierdoor gegeven. Bij de beleidsbepalende instantie Natuurmonumenten dacht men dat zelfs vogelliefhebbers daar niet tegen zouden kunnen zijn. Er konden maar liefst 18 premies voor gedode vossen geïnd worden (Van der Hut 1989). Wat haastig getroffen terreinwerkzaamheden hadden geen succes. Er werd in het gebied ontbost (terwijl de nesten juist in de bomen gebouwd moeten worden) en er werden kunstnesten met lok-lepelaars aangebracht. Toch verhuisden de Lepelaars naar de uitgebreidere plassenengebieden in Zuidelijk Flevoland.

In een artikel de "De Graspieper" concludeert Van der Hut (1989) dat zowel het Zwanenwater als het Naardermeer eigenlijk op langere termijn niet geschikt zijn voor stabiele lepelaarskolonies. Alleen in grootschalige natuurgebieden, zoals in Zuidelijk Flevoland, kunnen kolonies zich duurzaam handhaven. Een bittere en blijkbaar moeilijk te accepteren "pil" voor Natuurmonumenten. De nog onlangs in deze organisatie gepropageerde jacht op de vos hoeft, voor wat de Lepelaar betreft, echter niet meer te worden voortgezet. Het standpunt van Natuurmonumenten is overigens een aantal jaren terug omgezet in "geen jacht in natuurgebieden, tenzij ...".

Ook dit jaar, 1992, zijn de Lepelaars (nog) niet teruggekeerd in het Naardermeer en ik vrees dat we maar moeten hopen dat de Lepelaars in Zuid-Flevoland wel zullen blijven. Blijkbaar moet er natuur worden gemaakt om de Lepelaar weer in het Naardermeer terug te krijgen.

Door het verdwijnen van de kolonie in het Naardermeer is ook het aantal waarnemingen van foeragerende Lepelaars in ons werkgebied, vooral in het Vecht-plassenengebied, sterk teruggelopen. Alleen langs het Gooi- en Eemmeer en in de aangrenzende gebieden worden nog regelmatig foeragerende exemplaren waargenomen. Ter geruststelling kan nog gemeld worden dat het, landelijk gezien, de Lepelaar niet slecht gaat. Waar kolonies verdwenen, verschenen op andere, veiliger plekken nieuwe vestigingen of vond er uitbreiding van bestaande naburige kolonies plaats. Kortzichtigheid kent geen grenzen. Pas als de vos met het geweer op Lepelaars gaat jagen, dan wordt het ook mij te gortig.

Lepelaar (*Platalea leucorodia*)

Foto: P. Munsterman

De Huiszwaluw krijgt te weinig aandacht

Rob Kole

Er verschijnen in allerlei ornithologische publikaties al jaren berichten over de achteruitgang van de Huiszwaluw. Ook in het werkgebied van de vogelwerkgroep is daarop al diverse malen gewezen. Omdat deze soort al sinds 1978 jaarlijks wordt geteld, is er tamelijk goed vergelijkbaar cijfermateriaal voorhanden. Hoewel de telresultaten in de loop van de jaren reeds eerder in De Korhaan zijn verschenen, leek het toch goed om, in het kader van deze jubileumuitgave, de telgegevens over de hele periode nog eens op een rijtje te zetten en te zien of daardoor een wat beter inzicht kan worden gekregen over het verloop van de populatie.

Is er werkelijk sprake van achteruitgang? Deze vraag is zo in het algemeen eigenlijk heel moeilijk te beantwoorden. Soms zijn we al heel snel geneigd, op basis van slechts enkele gegevens 'ja' te antwoorden, omdat in een bepaalde plaats een vermindering van het aantal nesten is vastgesteld. Regelmatig blijkt dan echter dat in een andere plaats het aantal juist weer is toegenomen. De aantallen nesten schommelen vaak jaarlijks. In de omgeving van Muiden en Muiderberg bijvoorbeeld, schommelde het aantal nesten van 1988 tot en met 1991 tussen 133 en 213. Die schommelingen kunnen gemakkelijk tot foutieve conclusies leiden. Het broedseizoen in 1983 was voor de Huiszwaluw 'catastrofaal' (Bekhuis 1987). Landelijk was er toen een dieptepunt.

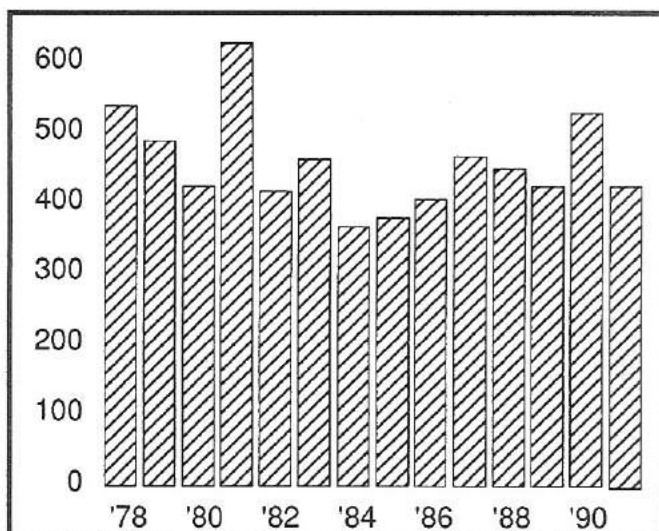

Huiszwaluw (*Delichon urbica*)

Foto; H. Gebuis

Figuur 1.

Huiszwaluwnesten in de "kerndorpen"

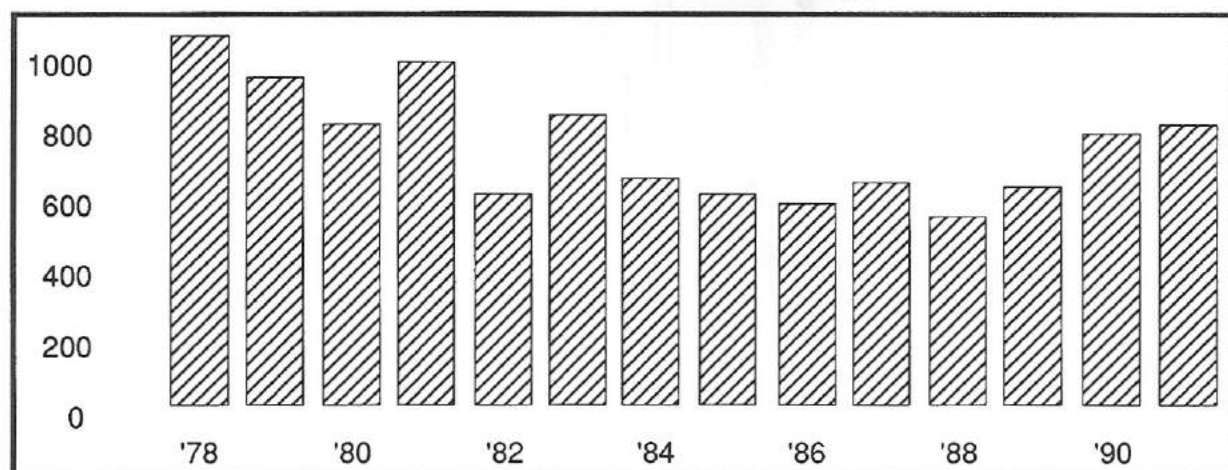
In ons werkgebied was er dat jaar echter juist een stijging te zien van 32,9%, zodat die catastrofe nauwelijks door Gooise waarnemers zal zijn opgemerkt.

Ook met de verzamelde gegevens uit verscheidene plaatsen moeten we voorzichtig zijn. De telinspanning is namelijk niet altijd gelijk en dat heeft natuurlijk enige invloed op de resultaten. In een aantal gemeenten is sinds 1978 zonder onderbreking geteld. De resultaten daarvan zijn dus beter vergelijkbaar. De betreffende "kerndorpen" zijn: Ankeveen, Blaricum, 's-Graveland, Kortenhoef, Loosdrecht en Muiden (inclusief Muiderberg). Het verloop is te zien in figuur 1. De veranderingen komen redelijk overeen met de totale aantallen, maar de verschillen zijn minder groot.

Er zijn van de Huiszwaluw maar betrekkelijk weinig losse waarnemingen. Hoewel die gegevens toch nuttige aanvullingen op de tellingen zijn, is het aantal onvoldoende om conclusies uit te trekken. Eigenlijk is het vreemd dat er zo weinig wordt gemeld, want de Huiszwaluw is een opvallende, goed herkenbare soort. De hoofdmacht verschijnt meestal pas in de loop van mei. De Huiszwaluw is een uitstekende vlieger en het is altijd weer boeiend ze behendig door het luchtruim rond de nestplaatsen of in hun foerageergebieden te zien zweven. Zwaluwen vliegen zeer efficiënt. Door hun gestroomlijnde vleugels en door de zweeftechniek goed te benutten, is de extra energie, die nodig is voor de vlieginspanning, minder dan de helft van de gemiddelde waarde die andere vogels verbruiken (Brooke & Birkhead 1991). Dat is een groot voordeel bij de lange trekvluchten van en naar Afrika, die deze soort, evenals andere insektenjagers, voornamelijk overdag uitvoert.

Figuur 2.

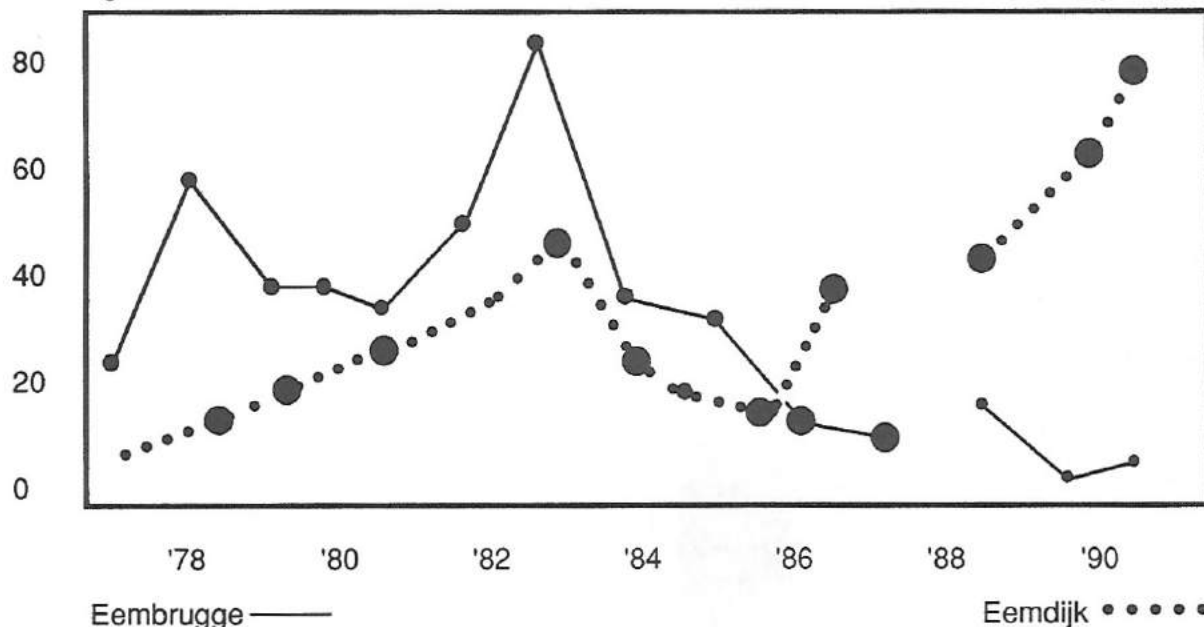
Het overzicht van het getelde aantal nesten in ons werkgebied, toont van 1978 tot 1989 een dalende tendens. In figuur 2 is dat goed te zien. De afname was in 1988, ten opzichte van 1978, maar liefst 50,9%. Vanaf 1989 is er weer een stijging te zien. Mogelijk is dit een indicatie dat de huiszwaluwendstand zich in onze telgebieden enigszins stabiliseert of zich wat herstelt. Of deze trend zal doorzetten valt niet te voorspellen.

De Huiszwaluw is een echte kolonievogel. De nesten komen vrijwel altijd in clusters voor. In ons werkgebied ligt het zwaartepunt in de lagere open gebieden. De hoogste percentages nesten vinden we in plaatsen als Muiden/Muiderberg (19,6%), Huizen (9,2%), Kortenhoef (8,3%), Loosdrecht (7,0%), Naarden (6,5%) en 's-Graveland (5,7%). De percentages zijn de gemiddelden over de periode sinds 1978. Bij de nestplaatskeuze zijn open gebieden en vindplaatsen van nestbouwstoffen op redelijke afstand van groot belang.

De meeste kolonies zitten doorgaans dan ook niet ver van de randen van de bebouwde kom. In Muiderberg zit een aantal nesten al jaren midden in het dorp, maar wel aan huizen die langs een, in de bebouwde kom gelegen, stuk grasland staan.

De nesten worden vaak jarenlang op dezelfde gebouwen aangetroffen en er zijn aanwijzingen dat de Huiszwaluw tamelijk plaatstrouw is. Toch treden er in de loop van een aantal jaren verplaatsingen op. Soms zie je nesten enkele huizen verderop. Mogelijk verschuift een kolonie in de loop van de tijd heel langzaam naar een ander gebied. Zo zou de sterke, geleidelijke afname van de nesten in Eembrugge misschien verband kunnen houden met de toename in Eemdijk. Figuur 3 laat het verloop van deze twee gehuchten langs de Eem duidelijk zien. Het zou misschien wel eens leuk zijn goed te onderzoeken of deze "verhuizingen" zich inderdaad voordoen.

Figuur 3.

De juiste oorzaak van de afname van de Huiszwaluw is moeilijk vast te stellen. Algemeen wordt dit toegeschreven aan het verdwijnen van insecten en het ontbreken van materiaal, zoals klei voor de nesten. Dat laatste kan goed verholpen worden met kunstnesten. Er zijn onder andere in Kortenhoef de afgelopen tijd inspanningen gedaan om door het plaatsen van nesten iets voor deze soort te doen. Toch zou het beter zijn als we niet naar dergelijke middelen zouden hoeven te grijpen en er nog meer aandacht kwam voor het in stand houden van de ecologische factoren in onze omgeving.

Daarom is het voor het behoud van de Huiszwaluw onder andere van groot belang vochtige gebieden in stand te houden en te beschermen waar dat maar kan. De voortdurende (dreigende) verlagingen van de waterstand ten behoeve van de agrarische sector

bijvoorbeeld, zullen waarschijnlijk erg ongunstig blijken te zijn voor deze soort.

Gelukkig wordt de Huiszwaluw in onze poldergebieden nog vrij geregeld gezien. In de periode van 1985 tot en met 1990 waren bij veertiendaagse tellingen in de Eempolders, de gemiddeld waargenomen aantallen in juli 24 exemplaren en in augustus 40 exemplaren. De aantallen in dit gebied lopen vanaf april langzaam op. In september zet er een sterke daling in. In de resterende maanden worden er nagenoeg geen waarnemingen meer vermeld. Hoewel bekend is dat de najaarstrek nog tot in oktober kan doorlopen, treedt deze soms al veel vroeger op. Zo werden in het weekend van 27 en 28 augustus 1988 tijdens de telling totaal 103 exemplaren genoteerd. Het is zeer waarschijnlijk dat dit een trekverschijnsel is geweest.

Explosieve toename van de Putter in het Vechtplassengebied

R.G. Moolenbeek

Welke Putters zien we eigenlijk in ons werkgebied? De wetenschappelijke naam van de Putter of Distelvink is *Carduelis carduelis* (Linnaeus 1758). Hiermee begint eigenlijk al een probleem op te dagen. De oorspronkelijk in Engeland broedende Putters behoren tot een andere ondersoort, namelijk *C. carduelis britannica* (Hartert). De vraag is nu welke ondersoort hebben wij hier als broedvogel? De verschillen in het verenkleed zijn klein en in het veld niet waarneembaar. Als we de "Avifauna van Midden-Nederland" (Timmerman in Alleyn et al 1971), het eerste vogelwerk dat informatie over ons gebied levert, open slaan, zien we dat de soortbewerker deze soort aankondigt met *Carduelis carduelis* ondersoort *carduelis*. Later in de tekst bindt hij in en schrijft dat "niet exact bekend is tot welke vorm de

broedende Putters in Midden-Nederland behoren". Toch trekt hij de conclusie dat de broedende Putters hier voorlopig maar tot de ondersoort *carduelis* gerekend moeten worden.

Buurma (in Teixeira 1979) is in de "Atlas van de Nederlandse broedvogels" duidelijker en noemt de uitbreiding van de Putter na 1960 spectaculair in het westen en midden van het land. Het zou volgens deze bron zo goed als zeker gaan om de "Britse" Putter, dus de ondersoort *britannica*. Dezelfde auteur beschrijft ook in de "Atlas van de Nederlandse Vogels" (SOVON 1987) dat de putterstand sterk is toegenomen. In de daarbij opgenomen soortbeschrijving valt echter te lezen dat de Britse ondersoort zich als een cultuurvolger heeft ontpopt. Deze komt in bebouwde kommen in losvast kolonieverband voor en etaleert zich daar duidelijk.

De continentale vorm is een solitaire broeder, die menselijke bebouwing mijdt en zich bovendien ook onopvallend gedraagt. Op grond van deze uitspraak kan worden verondersteld dat de in ons werkgebied broedende Putters tot de Britse ondersoort horen.

Putter (*Carduelis carduelis*)

Foto: H. Harmsen

In "Vogels tussen Vecht en Eem" noemt Willemstein (1987) beide ondersoorten. Hij verwijst ook naar beide eerder genoemde werken en concludeert ook dat de sterke toename zou kunnen wijzen op uitbreiding van voornamelijk de Britse ondersoort. In het meest recente werk dat ons ten dienste staat, "De broedvogels van Noord-Holland", waagt de auteur (Van Beusekom in Ruitenbeek 1990) zich niet aan een uitspraak omtrent de ondersoorten. Kortom, we weten nog steeds niet met zekerheid welke ondersoort bij ons broedt. Welke ringer lost dit op?

In de jaren zeventig zou de Putter in Midden-Nederland (Timmerman in Alleyn et al 1971) nog een vrij schaarse broedvogel zijn. Er waren slechts circa 35 broedparen in het hele Vechtplassengebied vermeld. In het hele werkgebied tussen Vecht en Eem zouden toen tussen de 14 à 16 paar hebben gebroed (Willemstein 1987). Tot 1987 zou de stand zich verdubbeld hebben tot circa 45 paren. Van Beusekom (1990) noemt voor 1981 tussen de 60 - 80 paar en voor 1988 circa 100 paar.

Vanaf het eind van de jaren tachtig heb ik de stand in het Vechtplassengebied rond Ankeveen enigszins kunnen volgen. Daarbij heb ik, vooral in de recente periode, een spectaculaire toename kunnen waarnemen. Het begon eigenlijk zo'n vier jaar geleden tijdens een fietstocht (1988). Opmerkelijk was toen het aantal zingende Putters in de Horn- en Kuijerpolder en in de Horstermeer in Nederhorst den Berg. Een schatting van 10 - 15 paar is zeker gerechtvaardigd. Ook in Ankeveen broedden toen al enkele paren (4-5). In dit dorp viel ook op dat elke grote kastanjeboom voorzien was van een zingende Putter. Die combinatie ging overigens ook in Nederhorst den Berg vaak op. Ook tijdens de dagelijkse fietstocht naar Weesp viel onderweg een toename van broedende paren waar te nemen, vooral langs de Provinciale weg, de Keverdijksche polder, langs de Vecht en in de kern van Weesp in de kastanjebo-

men die langs de grachten staan. Gelijktijdig nam ook in Amsterdam het aantal paren toe langs de route van station Muiderpoort naar Artis. De toename viel het eerst op in de omgeving van het Tropeninstituut. Thans zijn er in het Oosterpark en bij het station Muiderpoort meerdere paren.

In 1991 kon je overal in Ankeveen zingende Putters aantreffen (en zelfs een drietal zingende Europese kanaries). Er waren dat jaar zeker 8 à 10 paren aanwezig. Ook in andere, eerder genoemde, gebieden was een toename waarneembaar. Bijna sensationeel is het broedseizoen 1992 geworden. Overal, maar dan ook overal in Ankeveen, zitten zingende Putters. De voorkeur voor kastanjebomen is er nog steeds, maar bij gebrek daaraan worden ook toppen van andere bomen, zoals de berk en de els, als zangplaats gebruikt. Voor het dorp Ankeveen (langs het Hollands- en Stichts End en de aangrenzende woonkernen) schat ik het aantal paren zeker op 15 tot 18! Helaas waren er dit jaar geen Europese kanaries meer. Dat was voor het eerst sinds jaren.

Ook langs de Middenweg in de Horstermeer zijn er in 1992 zeker tien paren te horen geweest en ik schat het totaal aantal in Nederhorst den Berg zeker op het dubbele. Omdat ik geen gegevens heb van andere, omliggende plaatsen, zoals Nigtevecht, Vreeland en Loosdrecht, is het onmogelijk een schatting of extrapolatie te geven voor het hele Vechtplassengebied.

Over de oorzaak van de toename kunnen we eveneens slechts speculeren. Vermoedelijk heeft de huidige klimaatsverandering (het warmer worden) een positieve invloed. De Putter is namelijk een vogel die vooral in het warme mediterrane gebied in hoge dichtheden voorkomt. Al met al is dit onderwerp de moeite van een gericht onderzoek zeker waard.

De Gooise Noordflank

De Gooise Noordflank

Inleiding

Dick A. Jonkers

Het begrip Gooise Noordflank is voor velen onbekend. Het is een gebied van circa 1620 ha, binnen de gemeentegrenzen van Naarden, Huizen en Blaricum. De grens wordt gevormd door de oever van het Gooimeer tussen Naarden en de haven van Huizen, de west- en zuidkant van Huizen, de Randweg, de Gooiergracht, de noordzijde van de oude dorpskern van Blaricum, de Naarderweg, Boissevainweg (gemeentegrens Blaricum tot Hoog-Laren) en de Rijksweg A1 (Anonymus 1983).

Dit gebied is een mozaïek van akkers, hakhout- en andere bosjes en bossen, heidevelden, schraalgras-

landjes, cultuurgraslanden en oeverbegroeiingen. Het geheel wordt doorsneden met wegen en paden. Hier en daar zijn er villawijken of plaatselijk dichtere bebouwing.

Een belangrijk deel, de Naarder Eng, is nog redelijk ongeschonden. Dit gebied is grotendeels in handen van het Goois Natuurreservaat, dat probeert de engen hun oude aanzien terug te geven. Ook wordt geprobeerd de Limieten, een voormalig stuifzand, weer in de oude staat te krijgen. Op de heide-terreinen na is dit geheel nog redelijk ongeschonden.

De Limieten tussen Naarden en Huizen

Foto: H. Valeton

Een interview met Willem Kraak

“Zuinig zijn op de Gooise Noordflank”

Pieter Schut

Mooiste plekje: Gooise Noordflank

Favoriete vogel: Purperreiger

Twee vogels keren steeds terug in de verhalen en de publikaties van Willem Kraak (1914). Je zou het typisch ‘Gooise’ vogels kunnen noemen: de Bergeend en de Purperreiger. Als hij onder druk wordt gezet om te kiezen welke vogel hem het liefst is, kiest hij uiteindelijk voor de Purperreiger. “Omdat hij zo zeldzaam is en omdat ik zo bang ben dat ik deze favoriet binnenkort moet missen. Want ik zie de Purperreiger steeds minder”.

Drie zaken beheersen zijn leven: de klassieke talen, de violoncel en de vogels. “Dat zijn drie terreinen voor omgang met vakgenoten en amateurs”, zegt Kraak. “De cello is een ideaal instrument voor samspel, vogelgeluiden doen evenals muziek een beroep op scherp luisteren, en de klassieke oudheid geeft toegang tot een bijzondere vogelwereld”.

Op 11 juli 1940 promoveerde Kraak. Zijn proefschrift luidde “Vogeltrek in de oudheid, van Homerus tot Aristoteles”. In 1947 verscheen het standaardwerk “Betekenis en etymologie van de wetenschappelijke namen der Nederlandsche Vogels”, waarvan Kraak een van de auteurs is. Onlangs nog heeft Kraak meegewerkt aan de, nog te verschijnen, verklarende woordenlijst van ir. H.G. Gerritsen, over de betekenis van de Latijnse en Griekse namen van Europese vogels.

Een wetenschappelijk type dus. Niet iemand die graag zo maar voor de vuist weg iets roept. Bij een gesprek omringt Willem Kraak zich dan ook snel met wetenschappelijke bewijsstukken. Om de haverklap doet hij een greep in de rijk gevulde boekenkast.

De mooiste boeken komen op tafel, zoals de serie over levende natuur van E. Heimans en Jac. P. Thijssse. Vijf werkjes (Kraak heeft de eerste druk, uitgegeven rond de eeuwwisseling) met titels als “In sloot en plas”, “Door het rietland” en “Van vlinders, vogels en bloemen”. Het leidde er mede toe dat Kraak, zoals zo veel van zijn tijdgenoten, Thijssse ziet als een grote inspirator op het gebied van natuur en Een echte verteller, die Willem Kraak. Zijn verhalen boeien, zowel aan de huiskamertafel als in de vele ornithologische publikaties die hij in de afgelopen

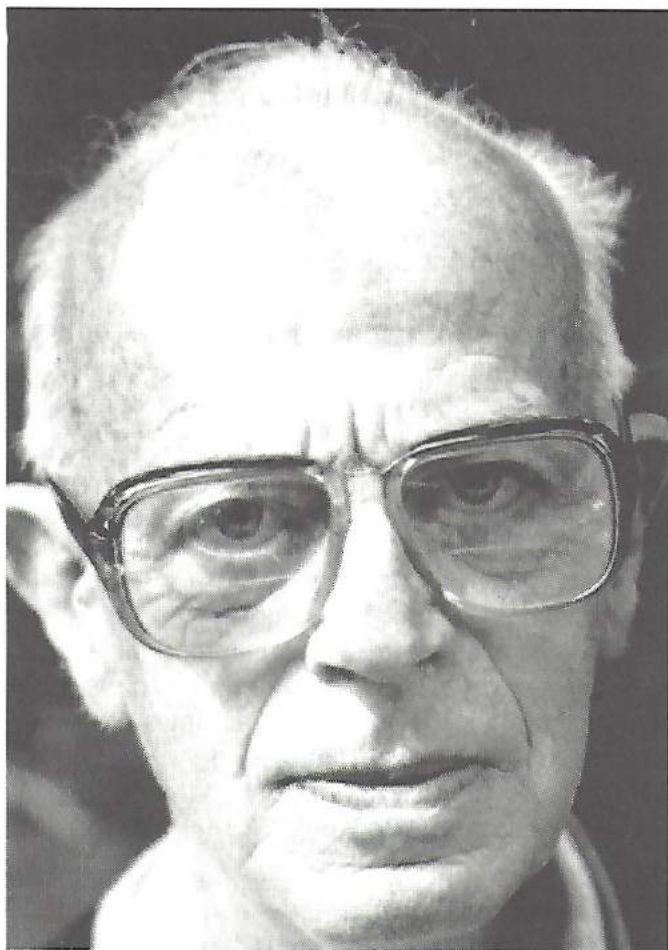

Foto: H. Valeton

vijftig jaar in boeken, tijdschriften en natuurlijk ook in onze eigen blad De Korhaan veelvuldig heeft gepubliceerd.

Geboren in Haarlem in een familie van natuurminnaars, z'n broer en zus keken naar planten en bloemen, werd Willem op z'n zesde vogelaartje. Geen NJN-er, meer een solist. Ontwikkelde een sterk gevoel voor ritme. Kraak: “In de jaren dertig ging ik dagelijks met de trein van Haarlem naar Leiden, waar ik studeerde. Tijdens die vele treinreizen heb ik me nooit enig moment verveeld. Dat ritme is belangrijk. Iedere dag hetzelfde, maar iedere dag zie je de verschillen in de natuur. Dat gevoel heb ik nog steeds als het gaat om vogels kijken. Ik ga veel liever steeds terug naar hetzelfde gebied, dan iedere keer een andere kant op”.

PURPERREIGER

Zodoende kun je over langere tijd gerekend tot interessante conclusies komen. Zo heeft Kraak bijvoorbeeld sinds de bouw van zijn woning aan de Bussumse Wielewaallaan in 1961, de vogelstand in zijn eigen tuin in de gaten gehouden.

In het begin, toen er nog volop zand was van de Bussumer Eng, zag hij de Kuifleeuwerik vaak. Die is natuurlijk al lang verdwenen. Toch groeit, in zijn steeds groener wordende woonomgeving het aantal broedvogels elk jaar. De Winterkoning kwam, de Tjiftjaf en de Heggemus en ook de Staartmees en het Roodborstje.

In diezelfde tuin ontstond Willem Kraak's voorliefde voor de Purperreiger. Het viel hem op dat Purperreigers vanuit het Naardermeer dagelijks op een vaste route, heen en terug, zijn woning passeerden. Natuurlijk niet speciaal voor hem, maar onderweg naar voedselgebieden in de Eempolders of in de Gooise Noordflank.

Kraak maakte er een gewoonte van iedere dag na schooltijd (hij is docent geweest) enige tijd omhoog te kijken naar de Purperreigers. De interessante feiten die consequent kijken opleveren, staan op schrift: "Niet alleen in mist, ook in avondduister kan men een laagvliegende Purperreiger nog wel herkennen: aan zijn opvallend grote voeten! (...) Geruisloos komen ze over, laag vliegend. Vooral bij invallende duisternis lijken ze grote haast te hebben om thuis te komen" (De Korhaan 16(1): 21-22).

BERGEEND

Meer nog dan over de Purperreiger, heeft Willem Kraak gepubliceerd over de Bergeend. Ook bij de Tadorna vond Kraak het bewijs voor de stelling, dat langdurig noteren van schijnbaar onbelangrijke gegevens, kan leiden tot interessante ontdekkingen. Jarenlang hield Kraak, samen met de bekende vogelaar uit Huizen, Jan Hoogerheide, aantekeningen bij over de aanwezigheid van de Bergeend aan het Gooise deel van de IJsselmeerkust. Ze bewerkten ook ringgegevens en verkregen zodoende internationale erkenning voor hun ontdekkingen over de ruitrek van de Bergeend. (zie o.a. Kraak in Moolenbeek 1978).

De classicus en de ornitholoog ontmoetten elkaar weer, toen Kraak op zoek ging naar de historie van de Gooise avifauna. Volgens Kraak is de Bergeend de oudst bekende vogelsoort uit het Gooi. "Ik kan het natuurlijk niet bewijzen", zegt hij, "maar ik vind de gedachte wel aantrekkelijk". Kraak baseert zich op verhalen van de Romein Plinius (23-79), die in zijn *Naturalis Historia* melding maakt van een witte, gansachtige vogel, kleiner dan een tamme gans. Het dons van deze "ganta" was erg populair in de lage landen. (in Jonkers et al 1987).

Met die Bergeend gaat het niet best in het Gooi. Kraak: "Vroeger was het waarnemen van tientallen exemplaren langs de Gooise kust tot bij de haven van Huizen heel gewoon. Nu zie je ze er nog maar incidenteel. Het weidegebied tussen de Limieten en Oud-Naarden was vroeger een soort sociëteit voor

Bergeenden en ook in de Eempolders en in de 's-Gravelandse buitenplaatsen was de soort veel talrijker".

Een wetenschappelijke verklaring voor die enorme achteruitgang heeft Kraak niet, maar twee omstandigheden wil hij wel noemen. De aanleg van de Rijksweg A1 leverde voor veel Bergeenden een onneembare barrière op. Jonge Bergeenden gaan altijd aan de sjouw, achter moeder aan en het snelverkeer stopt niet voor ze, daar is niets aan te doen. En verder is de Flevopolder natuurlijk een ideale nieuwe plek voor de Bergeenden. Ook dat gegeven heeft nadelige gevolgen voor de Gooise populatie.

Met ideeën over her-introductie hoef je bij Willem Kraak niet aan te komen. "Zulke projecten zijn tot mislukken gedoemd", meent hij en als voorbeeld geeft hij zijn visie op de mislukte her-introductie van het Korhoen op de Gooise heide.

Volgens Kraak is niet verstoring, bijvoorbeeld door loslopende honden, maar het ontbreken van het juiste voedsel de oorzaak die in het Gooi het leven voor een Korhoen onmogelijk maakt. Kraak: "De jonge korhoengezinnen gingen zo snel mogelijk naar de rand van de Bussumerheide, nabij de spoorlijn. Dus naar het verwilderde en verruigde gebied van de zandafgraving dat men nu de Sportvallei en het sportcomplex Crailoo noemt. Of ze gingen naar ruigten, aardappelveldjes en akkertjes, zoals die voorkwamen in de toenmalige Westereng en Oostereng van Bussum, nu verstedelijkt gebied".

"Korhoenkuikens hebben een heel ander menu dan de volwassen vogels, want om goed te kunnen groeien hebben zij veel eiwitrijk, dierlijk voedsel nodig, terwijl de ouders zelf voornamelijk plantaardige kost eten".

"Gooise heidevelden zijn er nog wel", vervolgt Kraak, "maar verder liggen er nu sportvelden, de engen zijn volgebouwd. Dat wil zeggen: geen ruigten meer, geen veldjes en ook geen akkertjes. Mag ik het zo zeggen: eerst alle maïs het Gooi uit, daarentegen boekweit terug? Dan zou een experiment zin hebben. Nu is het tot mislukken gedoemd".

Willem Kraak vraagt graag nog wat aandacht voor zijn favoriete gebied, de Gooise Noordflank. "Vroeger was de Oeverzwaluw er veelvuldig, de IJsvogel was talrijker en de Europese kanarie broedde bij de chemische fabriek in Naarden. We moeten zuinig zijn op dit gebied. Kijk, met de A1 kan ik vrede hebben. Op die manier leid je al dat verkeer snel om het Gooi heen, maar er moet niet nog zo'n racebaan bijkomen".

Tot slot heeft Willem Kraak nog een wens voor de jubilerende vogelwerkgroep: "Mijn wens voor de toekomst van de vogelwerkgroep luidt: neem niet alleen de fakkel over, maar blijf ook creatief en ontdek nieuwe problemen".

De Bergeend, een pionier of een blijver

A.J. van Klaveren

's-Graveland, eind april. Uitkijkend over de Boerensloot ontdek ik al snel enkele groepen Bergeenden. Één groep zit, gedeeltelijk verscholen, in het al hoge gras langs de oever. Een andere groep zit in de bosrand. Overhangende takken tekenen schaduwvlekken op hun bonte kled. Zelfs op grote afstand is de soort gemakkelijk te herkennen en kan het gedrag goed worden bestudeerd. Het grote aantal vogels dat in het voorjaar in het werkgebied van de vogelwerkgroep verblijft lokt vele Gooise vogelaars naar buiten. Hoewel al veel over de Bergeend is geschreven, blijven toch op lokaal niveau een aantal mysteries onopgelost. Mede daarom is de soort een dankbaar onderwerp voor nadere studie.

Het dynamische milieu, waarin de eerste Bergeenden ons werkgebied-in-wording verkend moeten hebben, heeft van de Romeinse tijd tot heden een enorme verandering ondergaan. In de loop der eeuwen veranderde de Zuiderzee van een zoute zeearm met woeste kusten, in een tamelijk kalm meer met stabiele oevers. Door de drooglegging en de bescherming van het land werd het dynamisch milieu getemd en verdwenen de slikken en schorren. Zandruggen bleven echter als duinen in het noorden van het Gooi aanwezig.

Hoe groot de populatie van de Bergeend in de negentiende eeuw was, is niet bekend. Wel dat deze soort in het Gooi broedde vanaf 1880.

Vanouds is de soort een vogel van gebieden waarin sterk dynamische elementen het landschap veranderden en vormden. (Tegenwoordig is de soort nog veel in de duinen langs de Noordzee te vinden.) De kleine populatie, die zich vanaf circa 1930 langs de toenmalige Zuiderzeekust bevond, heeft zich tot nu toe kunnen handhaven en heeft zich zelfs uitgebreid. Na zo'n 30 tot 40 jaar worden broedgevallen gemeld van de Gooise Noordflank tot in het Vechtplassengebied. Een zeekustrelict wordt zoetwaterpionier.

In maart, vaak al eind februari, keren de broedvogels terug uit de Waddenzee. De meeste volwassen vogels arriveren omstreeks half april. Intussen komen ook de onvolwassen exemplaren vanuit het zuiden binnen. Zij sluiten zich bij de broedvogels aan. Van half april tot eind mei nemen we grote groepen waar op de landgoederen, op de hogere zandgronden en, in toenemende mate, in de lager gelegen graslandgebieden en in moerassen. Er bestaan dan een aantal zogenaamde sociëteiten van Bergeenden, waarbinnen de rangorde tussen de broedpopulaties van de verschillende gebieden wordt vastgesteld. Dominante, ervaren broedvogels nemen wat later in het seizoen de betere voedselgebieden in en verzekeren zich van een geschikte nestlocatie. Een enkel jong, broedrijp paar kan zich daarbij aansluiten en een eigen voedselterritorium bemachtigen. De rest van de niet-broedvogels verdwijnt vervolgens in de richting van de Waddenzee.

Bergeend (*Tadorna tadorna*)

Foto: H. Harmsen

In 1982 en in 1988 kon het werkgebied van de vogelwerkgroep geheel worden onderzocht. (Van Klaveren 1982, Van Klaveren in prep.) In 1982 werd de populatie geschat op 73 paren. Dat komt redelijk overeen met het getelde aantal in 1988: 60 paren. Het aantal broedparen is gebaseerd op de nestvondsten en waarnemingen van jongen. Voor een aantal gebieden zijn voorzichtige schattingen gemaakt met behulp van de beschikbare gegevens. De schatting van 90 tot 100 paren (Van Klaveren in Jonkers et al 1987) geeft slechts een mogelijke capaciteit van het totaal van de broedgebieden in "vette" jaren weer. Naast goede jaren, die uitzonderlijk zijn, komen er ook magere jaren voor. In 1983 en in 1986 waren er slechts vier broedparen. Er is echter een sterk vermoeden dat deze sterke fluctuaties zijn terug te voeren op het "flexibele" gedrag van de waarnemers. Ook onbekendheid met de biologie van de soort leidt al snel tot onder- of overschatting van het aantal broedvogels. Illustratief hiervoor is dat in goede jaren het aantal niet-broedende Bergeenden in een bepaald gebied in april en mei kan oplopen tot het meervoudige van het aantal broedvogels. (Archief vogelwerkgroep, Kraak in Moolenbeek 1978, Le Bret 1980, Timmerman 1960).

De 's-Gravelandse landgoederen behoren tot de belangrijkste broedgebieden in het werkgebied van de vogelwerkgroep. De Bergeend komt hier, verspreid over deze terreinen, al twintig jaar voor. Het broedsucces is na 1982 (er waren toen 22 paren) gedaald tot circa drie paren in 1988. Een ander "bolwerk" is te vinden in de bossen tussen Naarden en Huizen. Hier werden in 1988 eveneens slechts drie paren waargenomen in 1988. In 1982 werd het aantal paren geschat op 26. Het Laarder Waschmeer vervult een belangrijke functie als broed- en voedselgebied, ook voor broedvogels uit omliggende terreinen. In 1982 werden daar tien paren met jongen waargenomen en in 1988 drie paren.

De meeste voedselterritoria in het binnenland liggen op korte afstand van de broedplaatsen. Gewoonlijk worden de kuikens daar kort na het uitkomen naar toe gebracht. Er worden regelmatig zogenaamde crèches gezien. Dat zijn groepen kuikens van verschillende paren. Waarschijnlijk heeft een broedpaar verschillende goede voedselgebieden, waaruit voor het verzorgen van de jongen kan worden gekozen. P. Zomerdijk (1983) vond de hoogste dichtheden daar waar voedselgebieden dicht bij de nestplaatsen liggen. Traditionele gebieden waar de jongen groot gebracht worden, bevinden zich vooral langs de oever van het Eemmeer, in het Laarder Waschmeer

en in de 's-Gravelandse landgoederen. De befaamde wegtrek van paren met jongen over grote afstand (Kraak in Moolenbeek 1978, Zomerdijk 1983) vindt waarschijnlijk nog slechts plaats vanuit de landgoederen tussen Naarden en Huizen en mogelijk ook nog vanuit de bosgebieden ten oosten en zuidoosten van Hilversum (Archief vogelwerkgroep, mondelinge mededeling F. Uytewaal). Alle trekbewegingen gaan in de richting van het Eemmeer. Het bestaan van een traditioneel voedselgebied bij Muiderberg (het slikveld) is in 1988 bevestigd.

De Bergeend gebruikt vaak de hollen van konijnen in zandgrond als nestplaats. Daarnaast kunnen rietshoven, wilgetenen, snoei-afval en puin als broedplaats gekozen worden.

In dicht struweel wordt waarschijnlijk maar weinig gebroed. In de rest van Noord-Holland wordt regelmatig genesteld in verruigde terreinen (Zomerdijk 1983). Er zijn ook nesten in holle bomen, tussen wortels en onder schuren en andere gebouwen gevonden. Open nesten zijn zeldzaam. Bergeenden tonen een grote mate van creativiteit in het vinden van geschikte nestplaatsen. Het beïnvloeden van het broedsucces door het aanbieden van kunstmatige nestgelegenheden heeft naar mijn mening geen enkel nut.

Na 1970 zijn de waarnemingen teruggelopen, ondanks de toegenomen aandacht. Vanaf 1982 worden er jaarlijks ook minder paren met kuikens waargenomen. Toch zijn er geen aanwijzingen voor een afname van het aantal volwassen exemplaren. Ook elders in Noord-Holland lijkt op verscheidene plaatsen sprake te zijn van achteruitgang. Ook is de winterpopulatie van de randmeren geslonken. De belangrijkste kwaliteitseisen van de leefgebieden zijn de aanwezigheid van voedselrijke oevers en slootranden en de nabijheid van rustige balts- en broedgebieden. In de randmeren wordt van de herfst tot ver in het voorjaar voedsel gezocht. Door de recreatie en begroeiing zijn veel van die gebieden minder geschikt geworden. Een geschikt gebied, zoals het slikveld bij de Stichtse Brug, wordt vanaf 1980 intensief bezocht. Kuikens uit de overige belangrijke gebieden, verblijven in sloten en plassen rond 's-Graveland en in het Laarder Waschmeer. Bergeenden zoeken vooral hun voedsel in voedselrijke slibgebieden of wateren die een overblijfsel zijn van de voormalige Zuiderzee of die gevoed zijn met rioolwater of voedselrijke residuen van zuiveringsinstallaties. Veranderingen van de waterkwaliteit, bijvoorbeeld door het inlaten van schoon water, zou voor de Bergeend negatieve gevolgen kunnen hebben.

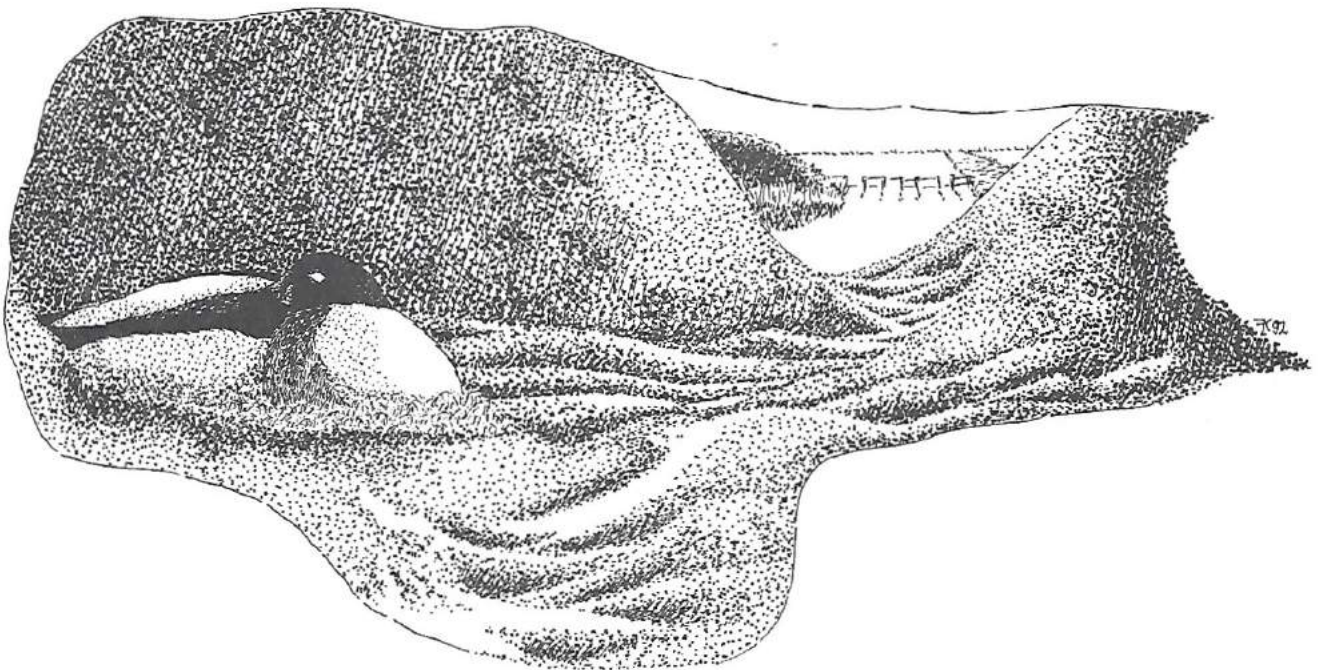
In 1980 werd de Bergeend genoemd als broedvogel op de Gooise heide, maar tegenwoordig wordt de soort daar vrijwel niet meer gezien, waarschijnlijk vooral als gevolg van verstoringen en gebrek aan rustige baltsplaatsen. Vooral het toenemende gebrek aan rustige baltsplaatsen kan gevolgen hebben voor de omvang van de populatie. De vogels worden vaak verstoord door loslopende huisdieren. Verstoringen kunnen leiden tot vervolglegels, die minder kans van slagen hebben. (Lebret 1978) Versnippering van het leefgebied door wegen, rasters en geluidswallen maakt het wegtrekken met de jongen moeilijk, zo niet onmogelijk.

Behalve de menselijke invloed op de populatie spelen ook natuurlijke factoren een rol. Door het ouder worden van de bossen kunnen, bijvoorbeeld, allerlei natuurlijke predatoren een kans krijgen, waardoor de bergeendenstand gereguleerd zou kunnen worden. In een aantal van dergelijke gebieden is er geen plaats meer voor de Bergeend.

Omdat de Bergeend wit van kleur is en meer dan

acht procent van het land ook 's nachts verlicht is, is deze soort kwetsbaar (Bertels in Maas 1992). Ook in delen van het Gooi is de ochtendschemer door nachtverlichting verschoven naar de avond. De effecten daarvan op de stand van deze soort zullen ook in het Gooi merkbaar zijn. De stand van de Bergeend gaat ook elders in de regio achteruit. Dit onderwerp verdient een gedegen onderzoek. Enkele aandachtspunten daarbij kunnen de voedselkeuze op zoet water, de invloed van de recreatie en de versnippering van het landschap zijn. Ook in de komende jaren zal de vogelwerkgroep de ontwikkeling van de populatie blijven volgen.

Vermoedelijk is de populatie in het Gooi al over de top van de groei. Terecht vraagt Kraak (Kraak in Moolenbeek 1978) zich af of de Bergeend zich in het Gooi kan handhaven. Een aantal omstandigheden is in de loop der tijd gewijzigd. Het lijkt er op dat daardoor slechts een kleine, stabiele populatie mogelijk blijft, bijvoorbeeld langs de randmeren en in het Laarder Waschmeer. Terug naar af, maar nu als blijver?

De Kerkuil zit mogelijk "in de lift"

Rick van den Akker

De Kerkuil is een vogel van kleinschalige, open gebieden met houtwallen. Deze terreinen kenmerken zich bovendien door hun rijkdom aan kleine zoogdieren. In de jaren zestig en zeventig daalde de stand in Nederland tot een dieptepunt. Dat verschijnsel deed zich, helaas, ook voor in het werkgebied van de vogelwerkgroep. Gelukkig neemt de stand van de Kerkuil de laatste jaren weer toe. Het is dus te hopen dat deze trend zich ook in het Gooi zal voordoen.

De enige plaats waar de Kerkuil zich lange tijd heeft kunnen handhaven in onze omgeving, is de gemeente Eemnes, waar sinds 1985 regelmatig één of twee broedparen voorkwamen. Uit de periode 1985 - 1991 zijn 21 meldingen van Kerkuilen bekend. Een derde deel daarvan heeft betrekking op dood gevonden exemplaren. Het zijn voornamelijk verkeersslachtoffers. De belangrijkste vindplaatsen zijn de Hollandse Brug (Muiderberg), de Vreelandseweg (bij Kortenhoef), de spoorlijn door het Naardermeer, St. Michaël (Naarden), de Horstermeerpolder (Nederhorst den Berg) en Egelshoek (Hilversum).

Al deze exemplaren werden in de periode van september tot april aangetroffen, dus buiten het broedseizoen. Het is bekend, dat jonge Kerkuilen over grote afstanden en in alle richtingen uitzwermen. Ook oudere vogels, hoewel zeer trouw aan het broedgebied, kunnen ver uitzwermen, vooral na het verdwijnen van muizenpopulaties. Nu er in ons land al meer dan duizend broedparen voorkomen, is het logisch dat het aantal waarnemingen in het Gooi en de omgeving ook toeneemt.

Onder de dood gevonden Kerkuilen bevonden zich enkele geringde exemplaren. Een ervan was een volgroeide vogel, die in juni 1990 in Friesland was geringd en in februari 1991 in het Naardermeer werd aangetroffen. Een ander exemplaar was op 18 juni 1990 als nestjong in West-Duitsland geringd en werd op 23 februari 1991 in Naarden gevonden. Een derde exemplaar werd op 6 juni 1991 in Noord-Duitsland geringd. Deze vogel werd verhongerd aangetroffen in Friesland. Daar werd hij vervolgens in het vogelasiel in Ureterp gerevalideerd en in maart 1991 uitgezet in een nestkast in de Haarlemmermeer. Het dier vond uiteindelijk de dood in de Horstermeer, waar het op 26 maart 1991 werd gevonden. Twee gevonden exemplaren kunnen afkomstig zijn van broedparen in de gemeente Eemnes. Een van deze twee exemplaren werd gevonden bij de Wakkerendijk in Eemnes. Het andere werd aangetroffen langs de Rijksweg A1, eveneens ter hoogte van Eemnes.

Kerkuil (*Tyto alba*)

Foto: P. Otten

Waarnemingen buiten de broedperiode werden weinig gemeld. De bekende gegevens zijn afkomstig uit Muiden (Muiderslot), Nigtevecht (Dorpsstraat), Muiden (omgeving kruitfabriek), Eemnes (viaduct Rijksweg A1 bij begin van de Wakkerendijk), Weesp en uit de omgeving van het Naardermeer. Verder was er nog een melding uit de omgeving van de Keverdijk bij Naarden of Weesp.

In maart en april 1991 werden ook Kerkuilen in Muiderberg gesignaleerd. Opmerkelijk was het verblijf van twee Kerkuilen in een nestkast in een bos aan de Crailoseweg bij Huizen in 1991. Hoewel zij er enkele maanden verbleven, gingen zij niet over tot broeden.

Vrijwel alle meldingen hadden betrekking op 1991, een jaar waarin de stand van de muizen zeer slecht was. De kerkuilenstand was dat jaar bijna 50% lager dan in het jaar er voor.

De activiteiten van een in oktober 1990 binnen de vogelwerkgroep opgerichte speciale werkgroep voor de bescherming van de Kerkuil, hebben de aandacht voor de soort doen toenemen. Deze groep is, onder andere, op zoek naar geschikte locaties voor het ophangen van nestkasten voor de Kerkuil. Door de toegenomen contacten hierover met diverse personen in het gebied zijn gegevens van Kerkuilen ontvangen die anders wellicht niet gemeld waren.

In juli 1992 zijn er door de werkgroep 29 kasten opgehangen. Er hingen reeds twee bestaande kasten in Eemnes. Dit betekent dat er nu een redelijk groot aanbod van nestgelegenheden voor Kerkuilen in het werkgebied is. Gezien de vele recente waarnemingen, vermoeden we dat binnen enkele jaren de kerkuilenstand in het Gooi, de Vechtstreek en in de Eempolders zal kunnen toenemen. De reeds aanwezige Kerkuilen in Eemnes en in de Flevopolder zullen daarbij een belangrijke rol als bakermat vervullen. Zekerheid over deze ontwikkelingen hebben we natuurlijk niet. We moeten ook niet vergeten dat nestgelegenheden aanbieden niet voldoende is. Ook de voedselsituatie speelt bij dergelijke ontwikkelingen een belangrijke rol.

De Oeverzwaluw gebaat bij "werk aan de weg"

Rob Kole

De Oeverzwaluw heeft het, ook in ons werkgebied, niet gemakkelijk. Al jarenlang wordt er ook hier een achteruitgang geconstateerd van deze soort. Oeverzwaluwen komen veel minder voor dan de Boerenzwaluw en de Huiszwaluw. Toch is het zeer goed mogelijk dat de soort wat vaker voorkomt dan we denken, want rondvliegende exemplaren kunnen tamelijk gemakkelijk aangezien worden voor een van de beide andere zwaluwsoorten. In de directe omgeving van broedlocaties is verwarring minder waarschijnlijk, omdat de Oeverzwaluw op totaal andere plaatsen broedt dan de overige twee soorten. Buiten, in het open veld, in de buurt van water of een zandafgraving zullen veel waarnemers vaak wat alerter zijn op de aanwezigheid van de Oeverzwaluw.

Hoewel de Oeverzwaluw in ons land sterk afhankelijk is van door mensenhand ontstane of aangelegde broedgelegenheden, is ze toch veel minder een cultuurvolger. De broedlocaties liggen in veel gevallen ook op grotere afstanden van bebouwde gebieden. Daardoor is het dus heel goed mogelijk dat er hier of daar broedlocaties onopgemerkt blijven. De kans daarop wordt nog vergroot, doordat de Oeverzwaluw voor een tweede broedsel soms rustig naar een andere locatie omziet. Het is dus heel goed mogelijk dat de broedende exemplaren zich maar relatief korte tijd vertonen in de omgeving van een vestigingsplaats en daardoor niet opvallen.

Geschiedte kolonies kunnen jarenlang bewoond blijven. Toch kan de Oeverzwaluw zich blijkbaar snel aanpassen en direct gebruik maken van een nieuwe broedgelegenheid, want in veel gevallen wordt gebruik gemaakt van toevallig ontstane gelegenheden voor het maken van een nestholte, zoals zanddepots, weg- en spoorbaanhellingen. Dit soort "voorzieningen" zijn vaak slechts tijdelijk aanwezig, als gevolg van werkzaamheden.

Begin jaren tachtig waren er in Blaricum, bij de Oostermeent twee wanden. De westelijke wand is in de loop der tijd geheel overgroeid. In 1983 werden er in deze wand nog 35 à 40 hollen aangetroffen. In 1984 werd er echter geen gebruik van deze wand gemaakt. De oostelijke wand is ook thans nog aanwezig, maar de bewoning ervan is sterk teruggelopen. In 1981 werden er maar liefst 260 hollen geteld, maar

in 1983 waren er in deze wand nog maar 65 à 70. In 1984 werden er ook 70 nestgaten geteld.

Tegenwoordig is het aantal nog minder en wordt de wand zelfs niet meer elk jaar gebruikt. De wand is in 1989, nog vóór het begin van het broedseizoen, afgestoken door vrijwilligers, maar dat leverde dat jaar slechts zes nesten op. In 1991 was de wand onbewoond. In het voorjaar van 1992 is de wand opnieuw wat afgegraven. Hoewel er in het broedseizoen 1992 wel weer enkele hollen zijn gemaakt is de omvang van de kolonie toch nog steeds zeer gering en het is zeer de vraag hoe lang de wand nog aantrekkingskracht zal kunnen uitoefenen op de Oeverzwaluw. In de loop van de tijd is de wand eigenlijk wat te laag geworden en er zullen ook in de toekomst nog regelmatig herstelwerkzaamheden nodig zijn om hem geschikt te houden. De wand is lange tijd redelijk succesvol geweest en het is dus zeker de moeite waard te proberen deze zo lang mogelijk te behouden. De aanleg van een kunstwand is op deze plaats echter niet gewenst, omdat het ook een geologisch interessante ontsluiting betreft.

Een kolonie langs de Rijksweg A1, bij Naarden had in 1983 70 à 80 hollen. Het jaar daarop (1984) werden ook daar slechts enkele solitaire exemplaren waargenomen. Er waren geen bewoonde nesten. Wel waren er in een talud bij de, in aanleg zijnde, Hollandse Brug dat jaar 25 à 30 hollen aangetroffen. In 1991 was deze wand al twee jaar niet meer gebruikt. Toch lijkt de locatie wel geschikt. Door het uitvoeren van herstelwerkzaamheden of het aanleggen van een kunstwand, is hier een redelijk goede kans op nieuwe vestigingen.

In de gemeente Nederhorst den Berg was er een kolonie gevestigd bij de rioolwaterzuiveringsinstallatie in de Horstermeerpolder. In 1983 waren er 22 à 26 nesten. Hoewel personeel van het zuiveringschap deze wand jarenlang ieder jaar heeft trachten te onderhouden, zijn er de laatste jaren geen nesten meer in aanwezig geweest.

In Huizen waren er in de jaren tachtig enkele kolonies. In een zanddepot van de gemeente bij de haven broedden er in 1983 nog 5 tot 7 paren. In 1984 was het depot echter al niet meer aanwezig. Bij de steenfabriek "Rijsbergen" te Huizen, was er in 1984 een kolonie die daar het eerste broedsel groot bracht. Daarna verdween deze groep echter naar de nabijgelegen groeve in de Oostermeent, waar nog een tweede broedsel kwam (Dieperink 1985).

Langs de Rijksweg A6, bij de afrit naar de A1 bij Muiderberg ontstond in 1990 een nieuwe kolonie in een zanddepot. Op verzoek van de vogelwerkgroep bleek Rijkswaterstaat bereid deze kolonie zoveel mogelijk te ontzien. Er werden dat jaar 20 à 24 hollen waargenomen, die zeer waarschijnlijk allen bewoond waren. Door verstuiving van het zand bleven er uiteindelijk slechts 8 à 11 broedsels over. Een jaar later werden er op deze plaats twee groepen nestgaten geteld. De kleinste groep bestond uit negen gaten en in de andere waren er 19. Helaas was het niet mogelijk de wand permanent in stand te houden en is deze inmiddels verdwenen.

Op een industrieterrein dat in de gemeente Naarden in aanleg was, bleken in 1991 zelfs drie kleine kolonies te zijn gevestigd. Opvallend is dat twee van deze kolonies in zwarte aarde waren gevestigd. Een van deze twee kolonies had zes hollen, de andere had er negen. De derde kolonie op dit terrein, was in wit zand gevestigd. Deze bestond slechts uit vier gaten.

Uit het overzicht blijkt duidelijk dat de stand van de Oeverwaluw sterk afhankelijk is van de beschikbaarheid van geschikte wanden. Vanzelfsprekend is het vanuit een ecologisch standpunt bekeken het beste er voor te zorgen dat er zoveel mogelijk natuurlijke- of halfnatuurlijke broedgelegenheden zijn. In de praktijk zijn de mogelijkheden echter zeer beperkt. Daarom zullen Oeverwaluwen er dan ook zeer bij gebaat zijn als door het aanleggen van kunstwanden voor aanvullende broedgelegenheid zou kunnen worden gezorgd.

Kunstwanden van het type dat de laatste tijd door Rijkswaterstaat wordt aangelegd hebben een aantal belangrijke voordelen. Steile wanden komen vaak voor in zand. Dergelijke wanden hebben erg veel last van afkalven en verstuiven. Om over een langere periode geschikt te kunnen blijven, moeten deze wanden elk jaar opnieuw worden afgestoken. Daardoor zal de wand in de loop der jaren geleidelijk verschuiven en er gaat steeds materiaal verloren. De moderne kunstwanden bestaan in principe uit een stenen muur met gaten. De stenen wand kan worden bekleed met klei of andere kleiachtige materialen. De gaten worden opgevuld met zand en afgesloten met lemig materiaal.

Hierdoor kan uitdroging worden voorkomen. De gaten die in gebruik geweest zijn moeten voor het volgende broedseizoen worden uitgeboord en opnieuw opgevuld. Het onderhoud van de wanden is dus toch nog vrij bewerkelijk.

Maar dit werk kan goed worden uitgevoerd door vrijwilligers en men verwacht dat dergelijke wanden zeker een jaar of dertig in stand gehouden kunnen worden.

Meer natuurlijke steile wanden zullen maar op enkele plaatsen zo lang in stand gehouden kunnen worden. Bovendien vraagt het regelmatig noodzakelijke afgraven zeer veel menskracht en is in veel gevallen niet goed met de hand te doen. Bij het afgraven van de wand in de Oostermeent is dit jaar dan ook gebruik gemaakt van een machine!

Met het bouwen alleen van kunstwanden zijn we er natuurlijk nog niet! Om succes te kunnen hebben zal men nog aan enkele randvoorwaarden moeten voldoen. Zo is het uiteraard nodig dat de omgeving voldoende voedselaanbod biedt en men zal, onder andere moeten zorgen dat de nodige rust rond de kolonie kan worden gegarandeerd. Om dat te bereiken is het nodig dergelijke kunstwandprojecten te combineren met in te richten of bestaande reservaten.

In de jaren zeventig en begin jaren tachtig, schommelde het totale aantal broedparen in het hele werkgebied nog tussen de twee- en driehonderd. In 1984 was dat al gedaald tot 120 paren. Daarna is het aantal steeds verder omlaag gegaan. De achteruitgang in ons werkgebied staat niet op zichzelf! In feite is, ondanks de achteruitgang, het Gooi nog steeds een belangrijk gebied. In Noord-Holland komen ten noorden van Amsterdam vrijwel geen broedgevallen voor. Aandacht voor de bescherming van de Oeverwaluw in onze omgeving is dus zeker de moeite waard!

Oeverwaluw (*Riparia riparia*)

Foto: G. de Hoog

De Kuifleeuwerik redt het niet!

Jutta Gruber

Van 1986-1991 zijn slechts twintig waarnemingen van de Kuifleeuwerik bekend. Het is inmiddels zo'n zeldzame verschijning geworden, dat waarnemers zeker een kaartje insturen als zij hem hebben gesignaleerd.

De afname staat niet op zichzelf en is in heel Nederland geconstateerd. Van 3000-5000 paren halverwege de jaren zeventig daalde de populatie naar 1000-2000 paren omstreeks 1985 (SOVON). Daarvan kwamen er nog 35-75 in district 10, de provincie Utrecht en het Gooi voor. Aan het eind van de jaren zestig waren alleen al in het werkgebied nog 31 paren aanwezig (Alleyn et al 1971). Omstreeks 1980 waren er daar geen tien meer van overgebleven (Jonkers et al 1987).

De huidige situatie ziet er somber uit. Gemiddeld kwamen van 1986-1991 per jaar vier waarnemingen binnen, waarbij opviel dat in 1991 geen enkele Kuifleeuwerik werd gemeld. Als het aantal ingezonden waarnemingen een maat is voor de stand, ziet het er wel heel somber uit. Zeker als we de plaatsen in aanmerking nemen waar de Kuifleeuweriken werden gesignaleerd. In Hilversum zijn al jaren geen Kuifleeuweriken meer gezien. De laatste meldingen dateren van 1986 en komen uit de omgeving van het zwembad 'de Lieberg' aan de Jan van der Heijdenstraat. Rond de gebouwen van Philips Telecommunicatie aan de Anthony Fokkerweg werden ze niet meer gezien, terwijl ze daar vroeger wel voorkwamen. Zouden ze ook al bij de NOS studio's en uit de Kerkelanden verdwenen zijn? Toen er in het midden van de jaren tachtig nog volop bouwactiviteiten in de Oostermeent bij Huizen waren, werden daar Kuifleeuweriken gezien. In 1988 en 1989 hielden zich nog exemplaren bij het winkelcentrum op. Het ziet er naar uit dat de soort het Gooi bijna de rug heeft toegekeerd.

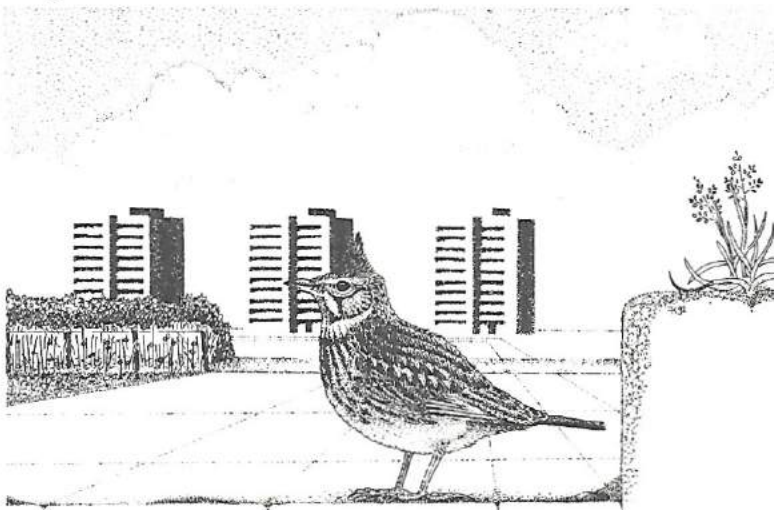

Kuifleeuwerik (*Galerida cristata*)

Foto: H. Harmsen

In tegenstelling tot wat er voor tal van andere vogels-oorten kan worden gedaan, is hulp voor de Kuifleeuwerik nauwelijks mogelijk.

Deze half-woestijnvogel houdt van droge warme zandige terreinen met lage onkruidachtige begroeiingen in de omgeving van huizen en gebouwen. In de Gooise situatie zijn dat vaak de randen van wijken op de overgangen naar bouwterreinen. Met de bouwactiviteiten is het bijna gedaan. Hooguit dient zich nog een tijdelijke biotoop aan in het Vierde Kwadrant bij Huizen, wanneer daar met de bebouwing wordt begonnen. Verder wellicht ook nog hier en daar op braakliggende terreinen. Broedgelegenheid is geen probleem. Verspreid door het hele Gooi staan voldoende gebouwen met platte daken die met grind bedekt zijn. Het knelpunt zit in de mogelijkheden voor het foerageren. We kunnen niet verwachten dat gemeenten biotopen voor Kuifleeuweriken gaan creëren en zullen er vrede mee moeten hebben, dat rond het jaar 2000 en wellicht al eerder, de Kuifleeuwerik tot de voormalige broedvogels van het Gooi behoort.

De Gekraagde roodstaart verkeert in de gevarenzone

Dick A. Jonkers

In de jaren vijftig broedden er waarschijnlijk 2000-3000 paren Gekraagde roodstaarten in het Gooi. Van 1967-1970 waren er nog maar circa 500 paren van overgebleven. Van 1971-1982 zette de afname nog verder door. In de nestkasten halveerde het gemiddelde aantal broedparen na 1978, maar bleef daarna wel stabiel. Een schatting voor het hele werkgebied van 250 broedparen voor de periode 1970-1985 zal waarschijnlijk nog aan de hoge kant zijn.

De resultaten van het nestkastenonderzoek vormen een goede maat om de stand te blijven volgen, vooral ook omdat de nestkasten jaarlijks gecontroleerd worden. Van 1984-1987 was de bezetting van de Gekraagde roodstaart nog slechts één paar per honderd nestkasten, van 1988-1991 was dat nog maar een paar per tweehonderd nestkasten.

Een parallele ontwikkeling deed zich voor in de gebieden die gedurende een aantal jaren werden geïnventariseerd. De Zuiderheide herbergde in 1980-1981 één tot twee broedparen; tijdens de inventarisatie van 1990 werd geen enkel broedpaar meer vastgesteld. De verdwijning uit het gebied kan het gevolg zijn van een beheermaatregel. Er zijn nogal wat bomen gerooid om de heide een meer open aanzien te geven en er vindt begrazing plaats. Toch is dit waarschijnlijk niet de hoofdoorzaak. Een serie inventarisaties die op het landgoed Einde-Gooi werd uitgevoerd, geeft eveneens een afname te zien. In 1971 huisden daar nog 24 broedparen, in 1979 negen en in de jaren 1988-1989 maximaal zes. Als de achteruitgang alleen een kwestie van beheer zou zijn, zou de populatie op het landgoed niet zo hard teruggelopen mogen zijn. Natuurmonumenten streeft naar een zo natuurlijk mogelijk bos in dit gebied.

Nog zo'n voorbeeld is het Spanderswoud met in 1981 negen tot tien broedparen en in 1981 nog maar vijf. Nadien kelderde het aantal tot een in 1988. Het Spanderswoud vervult in het Gooi en ook voor overig Nederland een voorbeeldfunctie met het natuurlijk bosbeheer. Een gebied waar de Gekraagde roodstaart zich als holenbroeder helemaal in thuis zou moeten voelen. Bomen met holten, wortelkluiten en dergelijke zijn volop in het gebied aanwezig. In het hele Gooi zou de verminderde vitaliteit van de bomen een positief effect op de stand moeten hebben. De overige holenbroeders reageren hier wel op en nemen aanzienlijk toe.

Landelijk gezien is de situatie onduidelijk. In oude dennenbossen op de Veluwe en in Drenthe neemt

Gekraagde roodstaart (*Phoenicurus phoenicurus*) Foto: A. Zwaga

de soort toe. Hieruit valt op te maken, dat de biotoopstructuur een belangrijke rol speelt en dat deze bossen optimale habitats bezitten. Dit zou kunnen betekenen dat de toestand van de Gooise bossen in de loop der jaren verslechterd zou kunnen zijn. De Gekraagde roodstaart is echter ook een van de soorten die in de door de droogte getroffen Sahel overwintert en behoort bij de groep waarvan de aantallen in Nederland drastisch afnemen. Het gebrek aan regen, verdwijning van overstromingsvlakten, woestijnvorming en vermoedelijk ook het gebruik van bestrijdingsmiddelen in de overwinteringsgebieden zullen zeker hun invloed doen gelden.

Het is verleidelijk de oorzaken van de achteruitgang in het overwinteringsgebied te zoeken. De situatie in het broedgebied verdient echter ook zeker de aandacht. Wanneer leefgebieden minder geschikt raken, verdwijnen de soorten daar het eerst en trekken zich terug of handhaven zich in de nog goede biotopen, de optimale habitats. Een relatie met verslechterde voedselomstandigheden in het broedgebied en sterk veranderende en verslechterde biotoopstructuren is niet denkbeeldig.

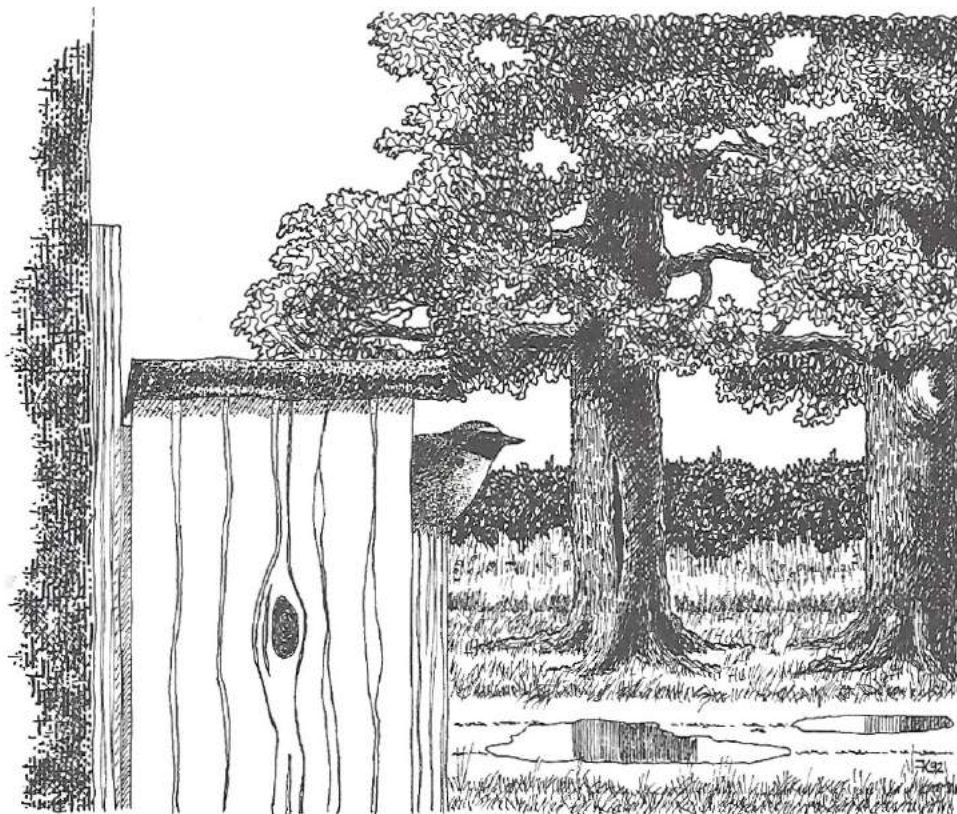
Om tot en goed beheer van de Gekraagde roodstaart in zijn voedselgebied te komen, kunnen de volgende maatregelen worden overwogen:

- uitbreiding van het natuurlijk bosbeheer;
- het creëren van geschikte broedgelegenheid, eventueel met behulp van nestkasten.

In verband met het baltsgedrag van de Gekraagde roodstaart moeten de nestkasten ovale invlieggaten hebben, waarin de soort kan zitten of zitstokjes die voor aan de kast bevestigd zijn.

Dit laatste is alleen aan te raden in voor het publiek afgesloten terreinen om vandalisme te voorkomen.

Tevens zijn zonnige overgangssituaties van belang en de aanwezigheid van bloemen en besdragende struiken, heesters en bomen. De vlier (*Sambucus nigra*) is een van de elementen, die niet alleen voor de Gekraagde roodstaart, maar ook voor andere soorten van belang is. Laten we hopen, dat we met deze bescheiden bijdragen de Gekraagde roodstaart voor het Gooi kunnen behouden.

Kraaien, profiteurs van veranderingen in het milieu

Dick A. Jonkers

Als er een vogelsoort is, die de laatste vijftig jaar is toegenomen, is het wel de Zwarte kraai. De oorzaken van die toename zijn al op talloze plaatsen beschreven, maar de toename kan het beste worden samengevat als een gevolg van de veranderingen in het milieu. Met name de toegenomen welvaart en het hiermee gepaard gaande afval hebben een belangrijke bijdrage geleverd.

Over recente exacte aantallen in het onderzoekgebied is weinig bekend. Wel, dat van 1967-1970 ruim 300 broedparen in het Gooi en omstreken broedden en van 1980-1985 ruim 400 broedparen. Of dit aantal sindsdien is gestegen, is door het ontbreken van integrale inventarisaties in het hele

beeld te construeren, al zegt dat weinig over de totale stand. De laatste jaren blijkt de populatie op sommige plaatsen wel en op andere plaatsen niet te groeien. In een aantal gebieden die voor 1986 zijn geïnventariseerd en daarna in de periode tot 1992 nogmaals, waren de aantallen niet of nauwelijks hoger, wanneer ze met de eerste inventarisaties worden vergeleken.

De Zwarte kraai staat als predator van eieren en jonge vogels aan een hoge jachtdruk bloot. De bejaging kan de stand jaarlijks op hetzelfde peil hebben gehouden, want het is bekend, dat opengevallen plaatsen onmiddellijk worden aangevuld uit het stuwmeer van op dat moment niet broedende individuen. Vooral in open gebieden heeft bejaging een effect dat vrijwel nooit wordt onderkend. Territoriale kraaien "oogsten" in een bepaalde mate eieren en jongen, maar houden het gebied tegelijkertijd vrij van ongewenste soortgenoten, die met zijn allen veel meer "schade" aanrichten. Het duurt weer enige tijd voordat het evenwicht is hersteld, maar ondertussen is er meer geroofd dan door een enkele kraai zou zijn gebeurd.

Zwarte kraai (*Corvus corone corone*)

Foto: H. Harmsen

In gebieden zonder vervolging en een vrijwel gelijke stand, kan er sprake van zijn, dat de maximale draagkracht is bereikt en er geen plaats meer is voor nog meer kraaien.

In sommige gebieden was er een toename. Op het landgoed Einde-Gooi huisden in 1980 negen paren en in 1989 vijftien. Hier kan het beleid van Natuurmonumenten zijn uitwerking hebben gehad: geen jacht tenzij. Van een achteruitgang van de vogelstand is in dit gebied niets te merken. De Zuiderheide bevatte volgens de gegevens van 1980 slechts één broedpaar en in 1990 drie tot vier. Had hier de verbossing en het ouder worden van de bomen invloed of was er een recreatie-effect: toegenomen vervuiling aan de randen? Het Corversbosch, eveneens tegen de rand van Hilversum liggend en ook eigendom van Natuurmonumenten bevatte in 1988 dertien broedparen. De zangvogelstand vertoonde geen afwijkingen als die vergeleken werd met andere terreinen met dezelfde biotoopsamenstelling. Van 1966-1970 werden in de Eempolders geen broedparen gesignaleerd; in 1989 waren het er vier. Hun nesten zaten langs de rand van de bebouwde kom, tegen de Wakkerendijk en de Meentweg. In het Naardermeer zou een afname hebben kunnen plaatsgevonden. Daar zouden volgens schattingen in 1968 40-45 en van 1973-1980 30-42 broedparen aanwezig zijn geweest. De inventarisaties van 1988 kwamen niet hoger dan zeven paren. Wat hier precies aan de hand is geweest, is niet te achterhalen. Waren de schattingen veel te hoog, heeft er misschien bestrijding plaatsgevonden om de Purperreiger en de Lepelaar, die er toen nog maar met kleine aantallen broedden van predatie te vrijwaren? Of heeft de uitbreiding van de stand van de Havik invloed uitgeoefend?

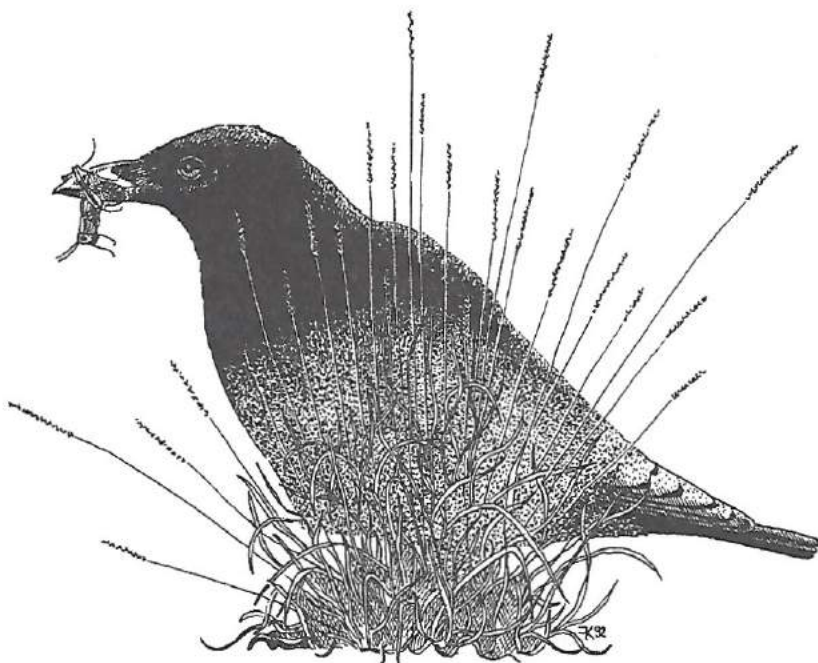
In het Spanderswoud hielden zich van 1982-1986 één tot vijf broedparen op. Voor 1987 worden plotseiling twaalf en voor 1988 achttien broedparen opgegeven. Deze toename lijkt niet reëel en kan veroorzaakt zijn door de wisseling van inventarisator. Bovenstaande gegevens lijken erop te wijzen, dat het nogal losloopt met de toename van de "zwartrokken" in onze regio. Wanneer de conclusie uit de verzamelde gegevens ook voor de bebouwde kommen zou gelden betekent dat, dat we ons geen zorgen hoeven te maken over een te hoge stand van de Zwarte kraai.

Het regulatiemechanisme dat er voor zorgt, dat er niet te veel dieren van een soort voor kunnen komen, is kennelijk al in werking getreden. Iets dergelijks is ook al bij Zilvermeeuwen geconstateerd.

Het aantal broedparen daarvan loopt terug en het aantal eieren per broedsel eveneens.

Eigenlijk zou er veel meer aandacht moeten zijn voor soorten als de Zwarte kraai, waarvan verondersteld wordt dat ze een plaag zijn. Vooral omdat er altijd weer verhalen de ronde doen dat de stand te hoog zou zijn. Stelselmatig verzameld cijfermateriaal zou de beweringen kunnen weerspreken.

Regelmatige tellingen van gebieden op foeragerende exemplaren kunnen tevens een indicatie geven. Een fraai voorbeeld van een dergelijke onderzoek zijn de tellingen in de Eempolders, waarin reeds vanaf 1973 iedere veertien dagen alle vogels worden geteld. Van 1973-1979 schommelen de aantallen rond het zelfde niveau, gemiddeld enkele tientallen exemplaren per telling over het hele gebied. Van 1979-1985 liggen de aantallen iets hoger tot soms wel gemiddeld vijftig exemplaren per telling; daarna tot en met 1991, zakt het aantal weer.

Het zuidelijke en overige deel van het Gooi

Het zuidelijke en overige deel van het Gooi

Inleiding

Dick A. Jonkers

De heidevelden beslaan grote delen van het Gooi en liggen ingeklemd tussen de bebouwde gebieden. Deze heiden zijn intussen sterk gedegenererd. Een zeer hoge recreatiedruk, een fijnmazig patroon van paden en paadjes, oprukkende bebossing en vergrassing door een jaarlijkse depositie van circa 50 kg stikstof per hectare, laten niet toe dat de heide zich ontwikkelt zoals dat voor deze half-natuurlijke vegetatie zou moeten. Natuurlijk is de grote stille heide, waarop de herder eenzaam rondwaalt, niet het ideaal. De levensgemeenschap heide behoort meer te zijn dan dat. Met man en macht probeert het Goois Natuurreservaat, door middel van plaggen, chopperen, kappen, en begrazing met schapen en Charolais-runderen het tij te keren en greep op de situatie te krijgen. Van de voormalige engen is niet veel meer over. Op de restanten wordt getracht een actief beheer te voeren. Prijzenswaardig zijn de initiatieven om weer oude teelten op akkers te beginnen, met bijvoorbeeld rogge en boekweit. Het Hilversumsch - en het Laarder Waschmeer maken goede ontwikkelingen door. Uit het eerstgenoemde verdwenen de Kokmeeuwen, die het oorspronkelijk voedselarme water verrijkten met hun uitwerpselen. Veenmoskussens beginnen langzaam maar zeker

de pitruspollen te overgroeien en de waterkwaliteit verbetert. Wel moet het ven te zijner tijd nog uitgebaggerd worden. Kappen en begrazing moeten voorkomen dat de randen dichtgroeien.

Het Laarder Waschmeer, jarenlang niet alleen als overstort voor regenwater, maar eveneens als uitloopgebied voor het water uit de rioolwaterzuivering Hilversum-oost gebruikt, krijgt weer schoon water. De bodem is echter nog sterk vervuild. Kappen en grazen moeten het gebied het oorspronkelijke open karakter teruggeven.

Het grootste deel van de bossen bestaat uit naaldhout, dat vroeger voor productiedoeleinden is aangeplant. Geleidelijk aan wordt naar een meer natuurlijk bostype gestreefd. Dat beheer zal de vogelstand zeker ten goede komen. Het Spanderswoud vervult hierbij een voorbeeldfunctie.

De 's-Gravelandse landgoederen, met hun parkbossen, liggend op de overgang van het hoger gelegen Gooi naar het Vechtplassengebied, zijn nog het meest gunstig af. Een groot aantal van deze terreinen is in handen van Natuurmonumenten en er is weinig in veranderd. Deze gebieden zijn dan ook nog bijzonder vogelrijk.

De Hoorneboegsche Heide

Foto: J. Taapken

"Vogelstand weerspiegelt de toestand van het Gooi"

Pieter Schut

Mooiste plekje: Boswachterij De Vuursche en de Hoorneboegsche Heide

Favoriete vogel: Kruisbek

Hij is de kenner van de Gooise heide en van wat er nog over is van de bossen rond het Hilversumse Waschmeer. Maar de meeste vogelaars kennen Jaap Taapken (1925) van een andere kant. Van zijn acties bijvoorbeeld, tegen de jacht en de vogelmoord in Zuid-Europa of tegen plaatselijke en regionale overheden, die steeds weer met hem te maken krijgen als ze op het punt staan een natuuronvriendelijke beslissing te nemen.

Hij kwam in verzet tegen het wegspreken van de Blauwe reiger-kolonie op Groeneveld bij Baarn en ooit nam hij als Controleur Vogelwet kievitseieren in beslag die in restaurant Gooiland in Hilversum op het menu stonden.

Het boek "Trekvogels", dat hij in de jaren zeventig samen met D.A.C. van den Hoorn maakte, zorgde er voor dat de jacht op doortrekkende vogels in Italië internationaal ter discussie werd gesteld. "Als ik me ergens in vastbijt, laat ik nooit meer los", luidt Taapkens eigen conclusie.

Zoals altijd heeft Jaap Taapken het ook deze zomer weer razend druk. Hij werkt aan een nieuwe opzet van dat eerder genoemde boek over trekvogels. Er bleef veel vraag naar dit standaardwerk, dus zat Taapken opnieuw vele weken achter z'n schrijftafel. Vechtend tegen de deadline.

"Ja, ik heb het druk, omdat er te veel mensen zijn die me iets vragen. En meestal moest het gisteren al klaar zijn", vertelt hij in de tuin van z'n woning in Baarn. "Het is zo gelopen zonder dat ik dat zelf eigenlijk wilde. Mijn naam wordt altijd geassocieerd met acties en vogels, maar ik ben zeker zo druk met het kijken naar insecten, zoogdieren en flora".

Over welke vorm van natuurbeleving we het dan ook hebben: Taapken weet de weg op dat gebied in het Gooi als geen ander. Hij is hier geboren en getogen en al als klein jongetje raakte hij betrokken bij alles wat groeit en bloeit. Dat gebeurde door toedoen van z'n vriendje Jan Hoogerheide uit Huizen.

Foto: H. Valetton

Menigmaal tuurden ze aan de Huizerhaven de oude Zuiderzee af op zoek naar zeevogels, die er toen nog voorkwamen. Zelf woonde hij toen in Hilversum, eerst in de Sophialaan, later aan de Utrechtseweg, vlakbij de Hoorneboegsche Heide.

MOBILITEIT

"Vanuit onze tuin hoorde ik tot ver na de oorlog de Nachtzwaluw en de Wulp. Geelgors en Grauwe klauwier waren ook geen uitzondering, maar daar is weinig meer van over", vertelt Taapken. "Oorzaken? Ach, de bekende dingen: de mens, het gif en de bebouwing rukten op. De druk op het Gooise heidegebied werd steeds groter".

"Dat raakte allereerst de Wulp. Die wordt al onrustig op duizend meter afstand van de mens. Door toedoen van de mens is de Wulp uiteindelijk uit het Gooi verjaagd en niet, zoals ook wel eens wordt beweerd, door het toenemen van de vos".

Maar een nog ingrijpender oorzaak van de afname van vogels in bos en hei van het Gooi is volgens Jaap Taapken de sterk toegenomen mobiliteit: "Vroeger moest je wandelen. Na de fiets kwam de bromfiets, de scooter, toen de auto. Nu vinden we het heel normaal om al met honderden tegelijk voordat het daglicht aanbreekt op de Knardijk in Flevoland te staan. Vroeger zat je altijd vrij dicht bij huis. Je kunt je voorstellen dat ook door die sterke mobiliteit de druk op de natuur is verhoogd".

"Ikzelf hoef niet zo nodig voor een Flamingo of een Roodmus naar Flevoland. Ik ga liever hier in de buurt naar een Groene specht kijken of naar een Spreeuw. De meeste mensen lopen te makkelijk om gewone dingen heen. Dat is jammer".

SPREEUWEN

Een voorbeeld daarvan vindt Jaap Taapken zijn eigen ervaring met Spreeuwen. Dagelijks liep hij van huis aan de Utrechtseweg naar het stationnetje Sportpark. Onderweg telde hij de vogels: "Ik telde elke dag zo'n veertig Spreeuwen. De ene dag 35, de andere dag 42, maar gemiddeld dus veertig. Op een dag zag ik er nog maar twintig en de volgende dag niet één meer. Toen wist ik: hier is iets mis".

Na een klein buurtonderzoek kwam Taapken tot de ontdekking dat in het nabijgelegen gemeentelijke sportpark met gif was gespoten. Niet alleen Spreeuwen waren de dupe, ook vissen in de vijvers gingen dood. Honden en zelfs mensen hadden er last van gehad. "Zo zie je hoe je via observaties die onbenullig lijken, belangrijke ontdekkingen kunt doen".

Het mooiste plekje van het Gooi is volgens Jaap Taapken in de omgeving van boswachterij De Vuursche: het Hilversumsch Waschmeer. "Uniek", noemt hij het, hoewel in de afgelopen jaren een kokmeeuwenkolonie van driehonderd tot vierhonderd paar volledig is verdwenen. Taapken ziet hier de vos wel als oorzaak. Die heeft er tijdens een droge zomer voor gezorgd dat er geen jonge meeuwen meer konden opgroeien. De vos kon toen immers over de opgedroogde bodem de kolonie gemakkelijk bereiken.

Zijn liefde voor het natuurlijk ontstane heidemeertje blijft: "Ach ja, we zijn zo verwend geraakt. We zouden er natuurlijk het liefst Steltkluten zien, zoals in de Flevopolder, maar met z'n Geoorde futen blijft het wasmeer toch ook bijzonder?"

Ernstiger is het volgens Taapken dat in dit gebied steeds meer van de flora verdwijnt of zeldzaam wordt. "Zonnedauw, wolfsklauw, wollegras.... Vroeger was het wasmeer wit van de zaadpluisjes van het wollegras. Er is niets meer van over. Van die achteruitgang van de plantjes hebben de vogels direct te lijden, vooral de insekteneters, zoals Nachtzwaluw, Huiszwaluw en Grote karekiet, maar ook de Geelgors, hoewel dat een zaadeter is".

Als je hem vraagt welke vogelsoorten in de afgelopen decennia zijn toegenomen, moet Taapken lang nadenken. "Ja, Turkse tortel", zegt hij dan, "maar dat is een flauw antwoord. Nee, in bos en hei zou ik niks weten. Ik zie alleen maar achteruitgang".

"Je kunt wel veranderingen in broedgegedrag constateren. De Meerkoet was destijds veel schuwer. Vroeger bleef hij altijd op open water of in het riet, ver van de mens. Nu zie je hem ook in slootjes en zelfs op de buitenplaatsen.

Ik denk dat dat komt omdat de Meerkoet niet langer door de jacht wordt bedreigd".

In de jaren veertig was Taapken de initiatiefnemer van de oprichting van de Vogelbeschermingswacht Het Gooi en Omstreken.

Helaas ging de organisatie bij gebrek aan medewerkers na enkele jaren ter ziele.

Het wel en wee van de Vogelwerkgroep Het Gooi en Omstreken heeft Jaap Taapken vanaf het begin in 1967 van nabij gevolgd. Hij was en blijft actief lid en heeft menige publikatie in De Korhaan op zijn naam staan. Ook voor deze jubileumuitgave waren we weer welkom bij hem, onder andere, om in zijn enorme fotocollectie te speuren naar de juiste illustraties.

"Ik vind dat de vogelwerkgroep veel heeft bereikt in de afgelopen 25 jaar", zegt Taapken. "En dan vooral omdat er zoveel gegevens zijn vastgelegd voor het nageslacht. Dat is belangrijk, je kunt nu vergelijkingen gaan trekken".

"Ik heb wel altijd de hoop gehad dat de vogelwerkgroep zich breder zou ontwikkelen, meer als een milieugroep die in actie komt tegen misstanden. Ik vind dat milieugroepen in het algemeen actiever zouden moeten zijn. Daarvoor is er te veel werk te doen. Nu doe ik vaak dingen omdat anderen het niet doen, maar ja, misschien zie ik wel te veel dingen".

Als hij straks klaar is met het boek waar hij nu aan werkt, heeft Taapken zich voorgenomen een lange tijd dagelijks te gaan vastleggen wat hij ziet en hoort om zich heen: "Neem een voorbeeld. Ik loop bijna dagelijks in de bossen van de Vuursche. Dagelijks verandert er wel iets. Als je heel intensief met zo'n gebied bezig bent, leer je het pas echt kennen. In een gebied waar je haast dagelijks komt heb je ook kans dat je bijvoorbeeld de Boompieper hoort. Ik hoorde hem dit jaar daar slechts vijf keer. Bij een inventarisatie had men die vast en zeker gemist". "Het gaat me dan niet zozeer om een publikatie. Het is een manier om meer van de natuur te gaan zien als je dagelijks je belevenissen kort opschrijft".

Taapken vindt het moeilijk een vogelsoort tot zijn absolute favoriet te bestempelen. De Groene specht en de Pestvogel moeten het uiteindelijk toch afleggen tegen de Kruisbek. Over die soort schreef hij ooit (in een nummer van Limosa in 1943) zijn eerste wetenschappelijke artikel. "Ik vind de Kruisbek zo aardig omdat er altijd veel verhalen om deze vogel hangen. Ze komen ook van heel ver en zorgen dan altijd voor de verrassing als ze weer terug zijn uit het hoge noorden".

Tot slot de visie van Taapken over de huidige vogelstand in het Gooi. "De vogelstand weerspiegelt de toestand van het Gooi als geheel", meent de Baarnse natuurliefhebber. "Die toestand is voor de meeste mensen goed, maar voor de vogels minder goed".

"Nou blijven vogels altijd langer in een gebied dan goed voor ze is. Ze kunnen er nog voorkomen als het gebied al lang niet meer optimaal aan hun eisen voldoet.

Vergelijk het maar weer met mensen. Als ze langs je huis een snelweg aanleggen of er komt een vliegveld in de buurt, waardoor je niet meer kunt slapen, dan blijf je er toch nog een tijdje wonen, omdat het je eigen plekje is.

Het is met volwassen vogels niet anders dan bij mensen. Als het na jaren onprettig leven te erg wordt, dan zeg je op een bepaald moment: wegwezen".

Productiebos bij Baarn

Foto: J. Taapken

Het gaat de Havik voor de wind

Jutta Gruber

Waarnemingskaartjes kunnen interessante informatie opleveren over het wel en wee van een soort. In het geval van de Havik zou een conclusie trekken uit de gegevens die aanwezig zijn in het archief tot een onjuist oordeel hebben geleid. Gelukkig waren er eveneens inventarisatiegegevens uit een aantal terreinen en leverden gesprekken met terreinbeheerders en actieve leden van de vogelwerkgroep aanvullende gegevens op.

In 1985-1991 werden 155 waarnemingen ingezonden. Vanaf begin 1988 vertoont het aantal een dalende tendens met in 1990 en 1991 slechts veertien waarnemingen.

De conclusie zou kunnen zijn dat het slecht gaat met de Havik, maar niets is minder waar.

Voor het begin van de jaren tachtig werd het aantal broedparen op achttien gesteld. (Jonkers et al 1987) Het beeld dat met behulp van alle aanwezige informatie kon worden geconstrueerd duidt erop, dat er tenminste een verdubbeling heeft plaatsgevonden.

In het Gooi vond een verdichting plaats en aan de randen uitbreiding. Voorts vestigde de Havik zich op nieuwe plaatsen in het Vechtplassengebied. Het gaat de Havik dus voor de wind.

Het is een goede zaak de ontwikkeling nauwgezet te blijven vastleggen en te kijken wanneer een verzadigingseffect optreedt.

De terugloop van het aantal inzendingen is wellicht te verklaren uit de frequentie waarmee vooral de vaste inzenders de soort de laatste jaren signaleerden. Dit leidde waarschijnlijk tot de veronderstelling dat de Havik zo algemeen was geworden, dat inzenden geen zin meer had.

Bij de Buizerd is dit verschijnsel ook vastgesteld. In feite geldt het voor alle soorten, waarvan men aanneemt dat ze algemeen zijn.

Het waarnemingenpatroon over de loop van het jaar vertoont een interessant beeld. In de periode van december tot april waren er opvallend veel waarnemingen, met pieken in februari en april. Vanaf december kunnen paren zich al in de omgeving van de toekomstige horst ophouden en de balts begint in januari. In april zit het vrouwtje op het nest en moet het mannetje niet alleen voor zichzelf, maar ook voor zijn partner voedsel verzamelen. (Opdam 1978) Mogelijk is het voor het mannetje dan economischer om in open gebieden te jagen (Spreeuw, Kramsvogel, eventueel ook Houtduif en Postduif). Al met al een periode met opvallende activiteiten, vaak hoog in de lucht, die door het waarnemingenbestand weerspiegeld wordt. Men zou verwachten dat de Havik in de periode dat er jongen zijn ook vaak wordt gezien, maar dat blijkt niet uit de waarnemingen. Dat kan samenhangen met de wijze van jagen in die periode. Haviken jagen veel vanuit een wachtende positie in een boom, of overrompelen de prooi vanuit een lage, zoekende vlucht boven de grond of even boven de boomtoppen (Glutz von Blotzheim et al 1971). Door dat jachtgedrag valt deze vogel een waarnemer nauwelijks op en is de trefkans vrij laag.

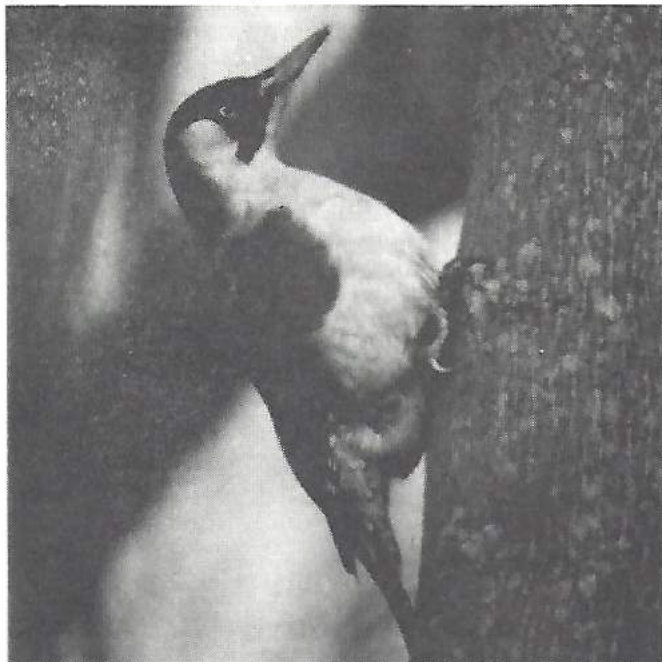
Havik (*Accipiter gentilis*)

Foto: P. Otten

Onduidelijkheid bij de Groene specht

Paul van der Poel & Dick A. Jonkers

Welke vogelaar kent hem niet? De Groene specht is een opvallende, overwegend groene vogel met een fel geel-groene stuit en een helder rode kruin. Menigmaal wordt na een wandeling in het Gooi door niet-kenners de vraag gesteld "of het al bekend was dat er daar en daar een papegaai zit". De Groene specht is een schuwe soort die zich niet zo gemakkelijk laat benaderen. Velen hebben daarom nog nooit in het veld het verschil tussen de mannelijke en de vrouwelijke exemplaren kunnen waarnemen. Beide geslachten hebben een zwarte baardstreep, maar bij het mannetje bevindt zich daarin ook nog een rode teugelstreep. Dit is het enige verschil in het verenkleed. Verder is de roep van beide geslachten gelijk en beiden roffelen. Bij een confrontatie worden de naar elkaar gerichte snavels slingerend heen en weer bewogen, terwijl de deelnemers meestal gescheiden zijn door een stam of tak. Vaak wordt pas dan, wanneer de twee vogels zo dicht tegenover elkaar zitten, het geslacht van de opponent duidelijk. Deze dreigende houding kan, wanneer het een mannetje en vrouwtje betreft, in het voorjaar overgaan in een huwelijksaanzoek.

Groene specht (*Picus viridus*)

Foto: H. Harmsen

De Groene specht is geen "boomspecht", zoals de overige bij ons voorkomende spechten, maar een grondvogel, die vooral de bodem afzoekt naar insecten. De snavel is niet bijzonder hard. Groene spechten roffelen minder dan de andere soorten. Voor het uithakken van het nest zijn ze aangewezen op zachte houtsoorten, zoals wilgen, populieren en abelen.

Het nest van de Groene specht is moeilijker te vinden dan dat van de Grote bonte specht en van de Zwarte specht. Dat komt niet alleen omdat de soort schuwer is, maar ook door een verschillende wijze van voeden van de jongen. De Grote bonte specht, bijvoorbeeld, brengt voedsel in de snavel aan. Per voedselvlucht krijgt slechts één van de jongen eten, zodat het aantal voedselvluchten per uur flink op kan lopen. Dat valt goed op, want de jongen bedelen luid, vooral wanneer ze de ouders horen aankomen. De Groene specht, daarentegen, brengt geen voedsel in de snavel naar het nest. Deze verzamelt het voedsel voor de jongen in een soort krop in de slokdarm. In deze krop gaan zo'n vijftien porties voer, zodat per voedselvlucht meerdere, zo niet alle, jongen gevoerd worden. Hierdoor kan het aantal vluchten beperkt worden.

Op veel plaatsen in Europa is de Groene specht altijd veel algemener geweest dan de Grote bonte specht. Nu is dat echter omgekeerd. In Duitsland is de Groene specht echter wel afgenomen ten opzichte van de stand in de jaren zestig en in het begin van de jaren zeventig. Ook in Nederland is er in sommige streken een achteruitgang vastgesteld, vooral na de winters van 1978 en 1979, waarin er erg veel sneeuw is geweest. Het ziet er naar uit, dat de soort ook in het Gooi minder talrijk is geworden. Gewoonlijk herstelt de populatie zich, na een strenge winter, in een periode van vijf à tien jaar. In strenge winters kan de Groene specht, die overigens een standvogel is, verder uit het gebied wegtrekken dan normaal. Op grond van ringonderzoek is vastgesteld dat de "normale" afstand 30 à 70 km kan zijn. Jonge vogels, die nog een territorium moeten vestigen plegen zelfs nog wel wat verder weg te gaan. Veel vogels sterven dan door de uitputting. Het voorkomen van de Groene specht in het onderzoekgebied beperkt zich tot de hoge zandgronden van het Gooi. Voor het eind van de jaren zestig wordt de populatiegrootte op ongeveer vijftig paren geschat (Alleyn et al 1970). Van der Poel (in Jonkers et al 1987) houdt voor het begin van de jaren tachtig hetzelfde aantal aan.

Telkens weer bekruipt mij (D.A.J.) het gevoel, dat dit aantal paren al lang niet meer aanwezig is en waarschijnlijk al gehalveerd is. In de mening dat de Groene specht achteruit gaat, sta ik niet alleen. SOVON (1987) vermeldt, dat de soort een stuk minder algemeen is dan in de jaren zestig, een afname die op langere termijn ook al in West-Duitsland is vastgesteld. Daar wordt de terugloop verklaard uit de afname van de rode bosmier. Een andere verklaring is biotoopverslechtering door het binnendringen van meststoffen en pesticiden in de bossen. Zou de verzuring invloed hebben op de stand van de rode bosmier?

Opmerkelijk met betrekking tot het voedsel zijn de bevindingen van Taapken (ongepubliceerd), die vaststelde, dat niet de rode bosmier, maar grasmiereen hoofdvoedsel van de Groene specht zijn. Of ook deze mierensoort achteruit gaat is niet bekend. Groene spechten hebben altijd al te lijden gehad van strenge winters met veel sneeuwbedekking. Na verloop van jaren herstelde de stand zich daarvan altijd weer. Er is in zo'n koude periode, in vogelasielen, géén verhoogd aanbod van Groene spechten. (mededeling Mevr. C. Holzenspies).

Taapken (ongepubliceerd) concludeert uit onderzoek van honderden uitwerpselen van Groene spechten uit het Gooi, dat natte zomers en aansluitende natte herfstperioden moeilijker voor de soort zijn dan strenge winters. Van 1985-1990 waren de winters '84/'85, '85/'86 en '86/'87 streng. Van Dijk (1987) meldt, dat uit de resultaten van het BMP (Broedvogelmonitoringproject) blijkt, dat de stand in 1988 weer op het oude niveau is. Daarbij moet men wel bedenken dat het referentiejaar 1984 is.

Op grond van inventarisaties en waarnemingen van 1985-1990 kom ik ruw geschat op de volgende aantallen broedparen voor het hele Gooi:

Gooi-noord (boven de lijn Ankeveen-Eemnes)	5-10 broedparen
Gooi-midden (boven de lijn Kortenhoef-Baarn)	10-15 broedparen
Gooi-zuid	5-8 broedparen

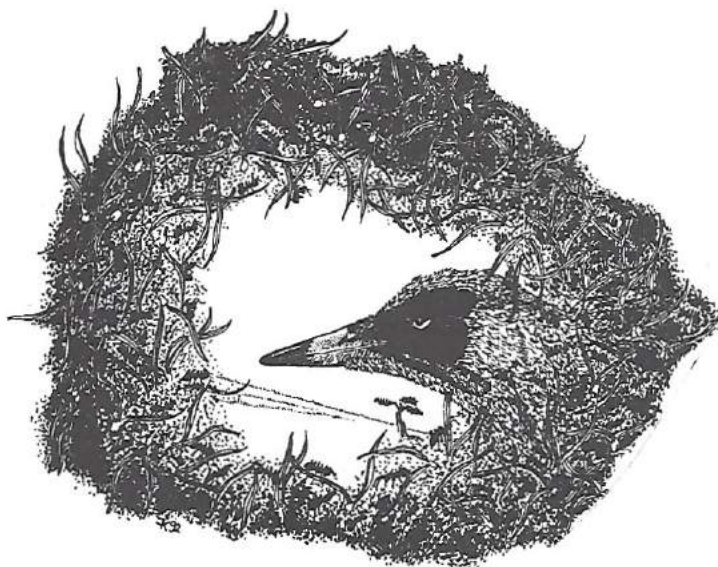
Door het ontbreken van inventarisaties van het hele gebied is het juiste aantal moeilijk te bepalen. In de waarnemingsrubriek duiken telkens weer dezelfde namen van terreinen op, maar dit kan ook een "waarnemerseffect" zijn.

Het enige terrein dat in de genoemde periode meermalen is geïnventariseerd, is Einde-Gooi. Van 1969-1970 kwamen hier drie broedparen voor. In 1979, 1980, 1988 en 1989 was dit nog slechts één paar. Het wordt hoog tijd het huidige niveau van de populatie vast te leggen. De Groene specht vogel van het jaar in 1993 ?

De reeds genoemde strenge winters worden niet in het waarnemingenbestand weerspiegeld, getuige het volgende overzicht.

1985	11 waarnemingen	(winter '84/'85 was streng)
1986	5 waarnemingen	(winter '85/'86 was streng)
1987	3 waarnemingen	(winter '86/'87 was streng)
1988	6 waarnemingen	
1989	7 waarnemingen	
1990	9 waarnemingen	
1991	6 waarnemingen	

De hoogste presentie in de waarnemingen ligt vroeger dan bij SOVON (1987). In de publikatie van SOVON wordt de periode maart-mei (roep) als de belangrijkste periode genoemd; in het Gooi is dat februari-mei. Dit is tevens het tijdvak waarin soms twee exemplaren tegelijk werden gesignaleerd. Soms werd een exemplaar binnen de bebouwing gezien, zoals op 20 december 1985 in de van Lenneplan in Hilversum, op 3 juni 1988 in een achtertuin aan de Menno Simonszhoef in Hilversum en op 25 april 1984 aan de Ceintuurbaan in Bussum. Een bijzonderheid was de waarneming van een albino-achtig exemplaar op Trompenburg in 's-Graveland op 10 september 1988. Misschien was dit hetzelfde exemplaar dat op 23 september op de vogeltrek-telpost in het Corversbosch bij Hilversum werd gezien. De afstand tussen beide waarnemingsplaatsen is ongeveer 1000 meter.

De Boomleeuwerik: terug van weggeweest

Dick A. Jonkers

Jarenlang leek het erop, alsof de Boomleeuwerik het Gooi voorgoed de rug had toegekeerd. Hoewel in 1983 op een kaalkap in het Smithuysbosch nog twee paren broedden en in 1984 nog vijf heidevelden door deze soort waren bezet, bleef het sindsdien stil. Het welluidende gezang van de Boomleeuwerik, die vroeger zelfs op de kleine heidevelden voorkwam en daar al vanaf februari te horen was, ontbrak. De toename, die in het begin van de jaren tachtig ook elders werd vastgesteld, was maar van korte duur. Deze werd toegeschreven aan de uitbreiding van geschikt broedbiotoop. De aanvankelijke toename mondde uit in een dieptepunt in de jaren 1985-1986. Als verklaring daarvoor wordt de winter van 1984/1985 opgegeven. Het in West-Europa overwinterende deel van de populatie zou door een verhoging van de sterfte geëlimineerd zijn en wellicht zou deze ook tot een veranderde trekstrategie hebben geleid. Groot was daarom de verrassing, toen in 1990 op de Zuiderheide bij Hilversum tijdens een integrale inventarisatie maar liefst vijf territoria werden genoteerd. Een ongekend groot aantal voor een gebied in het Gooi. Dit positieve resultaat kan wel eens ver-

oorzaakt zijn door het nieuwe beheer, dat daar sinds enige tijd plaatsvindt. In een poging de heidevelden voor een volledige vergrassing en verbossing te behoeden, werd voor begrazing een kudde runderen van het ras Charolais ingezet.

Voorafgaand aan deze maatregel was op veel plaatsen de begroeiing van bomen en struiken verwijderd.

Het open en zandige karakter van de hei, voordien overgroeid door het verwijderde materiaal, kwam hierdoor tot zijn recht. Aan dit soort biotoop geeft de Boomleeuwerik de voorkeur.

De recreatiedruk, waarvan nogal eens een negatieve invloed op de vogelstand is vastgesteld, heeft op de Boomleeuwerik kennelijk geen uitwerking. De grote belangstelling voor de grazers geeft eerder een toename dan een afname van recreanten te zien. De bewering van J. Taapken, dat recreatie geen nadelige gevolgen heeft voor de vestiging van Boomleeuweriken, schijnt door het resultaat van 1990 ondersteund te worden.

Als het huidige begrazingsbeheer en de begeleidende maatregelen de werkelijke oorzaken van de goede stand van de Boomleeuwerik zijn geweest, valt er op de grote heidevelden nog veel goeds te verwachten in het Gooi.

Of begrazing door schapen tot eenzelfde resultaat leidt moet nog worden afgewacht. Aandacht voor de Blaricum- en Tafelbergheide, die door schapen worden begraasd is dan ook gewenst.

Boomleeuwerik (*Lullula arborea*)

Foto: F. van Daalen

De Roodborsttapuit: een bewoner van een gevarieerde heide

Jaap Taapken

Uit het vrij beperkte aantal losse waarnemingen van Roodborsttapuiten blijkt dat er in de meeste gevallen slechts incidentele waarnemingen zijn gedaan. Deze waarnemingen zijn voornamelijk afkomstig van de heidevelden. Het schijnt dat er gedurende de broedtijd maar weinig waarnemers regelmatig op onze heidevelden komen. Bovendien valt het laatste deel van de broedtijd gedeeltelijk ook in de vakantieperiode, waardoor waarschijnlijk veel vogelaars kortere of langere tijd afwezig zullen zijn. Het aantal waarnemingen van deze soort wordt mogelijk door deze factoren beïnvloed.

Ondanks alle beweringen en de toenemende drukte op de restanten van de Gooise heidevelden, is er in de stand van de Roodborsttapuit de laatste tien jaar niet veel veranderd.

In de jaren van 1986 tot en met 1991 werden er in de broedtijd regelmatig paartjes, al dan niet baltsend, alarmerend of met uitgevlogen jongen waargenomen. Deze waarnemingen werden gedaan in de vier gebieden waar de Roodborsttapuit ook vroeger broedend werd aangetroffen, namelijk de Bussumerheide, de Westerheide, de Zuiderheide en de Hoorneboegsche Heide. Gewoonlijk werd slechts één paar aangetroffen, maar in de periode van 1988 tot en met 1991 was er, jaarlijks, sprake van minimaal twee broedparen op de Westerheide. In 1991 waren er mogelijk ook twee paren op de Bussumerheide en in 1990 werden op de Zuiderheide zelfs vijf broedparen vastgesteld.

Zelf bezoek ik, zeker de laatste veertien jaar, regelmatig de Hoorneboegsche Heide. Daar komen nog jaarlijks Roodborsttapuiten tot broeden. Vaak brengen deze paartjes daar twee, soms zelfs drie legsels met succes groot, ondanks de steeds toenemende drukte van wandelaars, fietsers, ruiters en honden. Zonder veel moeite kan ik daar op zondagen met mooi weer, zelfs in het voorjaar, 150 tot 200 mensen om mij heen tellen. Ondanks dat presteert een paartje Roodborsttapuit het om op één der drukste knooppunten van wandel-, fiets- en ruitersporen met succes hun jongen groot te brengen. De Roodborsttapuit is trouwens altijd al een soort geweest waarvan bekend was dat ze broeden langs landwegen, dichtbij door mensen bewoonde plaatsen.

Ruim tien jaar geleden was het aantal paren op de Westerheide iets groter dan nu, maar deze achteruitgang is, mijns inziens, niet veroorzaakt door de recreatie, zoals wel wordt beweerd, maar eerder door verlies aan gunstig biotoop.

Roodborsttapuit (*Saxicola torquata*)

Foto: H. Harmsen

Het is niet denkbeeldig dat een groter aantal broedparen op de Gooise heidevelden gevonden zal kunnen worden door de aanwezige paren nauwkeurig te volgen.

Omdat de Roodborsttapuit een min of meer "winterharde" vogelsoort is en de afgelopen winters nogal zacht zijn geweest, zijn ze vaak al vroeg in het seizoen op de broedplaatsen aanwezig en wordt soms al in maart het baltsgedrag vertoond. Roodborsttapuiten kunnen, door laag over de heidevelden te vliegen, vaak nauwelijks opvallen. In veel gevallen maakt hun geluid de kenner pas opmerkzaam op hun aanwezigheid. Het is, zoals reeds gezegd, aan te bevelen het voorkomen van de Roodborsttapuit in het vervolg wat beter te bestuderen. Waarnemingen van Roodborsttapuiten buiten de traditionele broedgebieden in het Gooi zijn, sinds 1986, opvallend weinig vast gelegd. Op 14 augustus 1986 werd een exemplaar op de pier bij de oude haven van Huizen gezien. Vermoedelijk was dat één van die trekkers die nog de oude trekroute langs de voormalige Zuiderzeekust in zuidwestelijke richting volgde.

Op 16 maart 1989 werd een exemplaar bij het Laarder Waschmeer waargenomen. Mogelijk was dat een broedvogel van de heidevelden, die daar in het vroege voorjaar nog wat gemakkelijker aan voedsel kon komen. Vroeger broedde de Roodborsttapuit trouwens ook al in de omgeving van dit gebied. Op 27 oktober 1991 werden er twee exemplaren aan de westzijde van de monding van de Eem waargenomen. Vermoedelijk ook trekkers die de IJsselmeerkust aanhielden.

Ik heb het idee dat de Roodborsttapuit voor het Gooi behouden kan blijven, zolang het biotoop geschikt blijft, want van de toenemende drukte trekken ze zich niet veel aan.

Dat betekent dat wij met de plekjes met oudere heidestruiken wat voorzichtiger moeten omgaan. Het zou onverstandig zijn om het maaien of afplaggen op te grote schaal uit te voeren.

Voor de Roodborsttapuit is het gunstig als er voldoende oudere heidestruiken blijven staan. Beheer-ingenrepen moeten zorgvuldig worden gepland en er moet voor voldoende afwisseling gezorgd worden. Laten we hopen dat we door een verstandig beheer van de heidevelden nog vele jaren kunnen blijven luisteren naar het geluid en kunnen kijken naar het gedrag van deze soort.

Eksterpopulatie lijkt zich te stabiliseren

Dick A. Jonkers

De stand van de Ekster is veel te hoog! Zij eten alle jongen op en er komt geen broedsel meer groot. In de dakgoten en op de nestkasten zitten ze te wachten tot de jongen tevoorschijn komen om ze vervolgens op te vreten. Sinds er Eksters zijn verschenen is het Roodborstje uit mijn tuin verdwenen. Een bloemlezing uit het scala aan verhalen dat veel vogelwerkgroepleden te horen krijgen. De emoties laaien hoog op, maar is de stand nu werkelijk te hoog?

Vogels hebben in onze samenleving een hoge "aaibaarheidsfactor". Over de slak, waarvan het huisje door een Zanglijster aan gruzelementen wordt geslagen, horen we nooit iemand. Evenmin over de Merel, die vaak hevig moet trekken om een regenworm uit de grond te krijgen en het "arme" dier daarna aan stukjes hakt. We zitten nog steeds in het stadium van "nuts-" en "prutsdieren". Slakken zijn rotbeesten, want ze vreten de planten aan. Eksters zijn ook nare beesten, zij eten onze geliefde zangvogels.

Ekster (*Pica pica*)

Foto: H. Harmsen

Betrouwbare gegevens over de stand uit het gehele gebied ontbreken, doordat er de afgelopen jaren geen gebiedsdekkende inventarisaties zijn uitgevoerd. Bovendien, laten we wel zijn, wie geeft er nu waarnemingen door van zo'n algemene soort als de Ekster.

Voor de periode 1967-1970 worden 400 broedparen vermeld en voor de periode 1980-1985 700 paren. Dat is een forse toename, bijna een verdubbeling. Dat er een toename is geweest, is zonneklaar, maar of die het niveau heeft van een toename van 400 paren valt te betwijfelen.

De gehanteerde inventarisatiemethode in de eerstgenoemde periode verschilde nogal van die in de tweede periode. Betere vergelijkingsmogelijkheden zijn er tussen gebieden, die een aantal jaren met de territoriumkarteringsmethode zijn onderzocht. Helaas zijn er maar weinig van dit soort terreinen.

Een interessant gebied is de Zuiderheide, die aan de bebouwing van Hilversum, een aantrekkelijk foerageergebied, grenst. Daar liggen voor Eksters foerageermogelijkheden te over en het is een geliefd uitlaatterrein voor honden. Eksters versmaden de inhoud van de honde-uitwerpselen niet. In 1969 werden er vier paren vastgesteld en in 1972 waren er twee, in 1980 vier tot zes paren. Een jaar later was het aantal gestegen van negen tot elf. Een explosieve, maar onverklaarbare toename. Sindsdien lijkt de stand niet meer gestegen te zijn, want in 1990 bedroeg het aantal paren negen tot tien. Er zijn ook terreinen waar de stand vrij stabiel bleef. Een ervan is Zonnestraal bij Hilversum, met in 1969 negen broedparen en in 1984 zes tot acht. Een ander gebied, het landgoed Einde-Gooi, bevatte tussen 1969 en 1989 vrijwel tijdens iedere inventarisatie vijf of zes paren. In het Spanderswoud liep het aantal van 1983 tot en met 1988 uiteen van nul tot vier paren. Het Naardermeer vertoonde een afwijkend beeld. In 1968 werd het aantal paren op zes geschat en van 1973-1980 op twintig. In 1988 werd echter nog maar één paar vastgesteld. Wat er werkelijk aan de hand is geweest zal wel altijd een raadsel blijven. Waren de schattingen te hoog, noopte het grote aantal broedparen tot vervolging in verband met angst voor predatie bij de nesten van Lepelaar en Purperreiger of eiste het inmiddels sterk toegenomen aantal broedparen van de Havik zijn tol? Dit laatste lijkt overigens onwaarschijnlijk, als we denken aan de verhoudingen tussen predator en prooi.

Wanneer de uitkomsten van de uitgevoerde inventarisaties representatief zijn voor het hele gebied, dan is er geen enkele reden voor paniek. De vogelliefhebbers hoeven zich in dat geval geen zorgen te maken over een ongebreidelde toename van de Ekster.

De Geelgors: een symfonie verstomt

Rob Kole

De Geelgors, een soort die veel vogelaars aanspreekt. Dat komt zeker niet door massaal voorkomen van deze soort, want in het Gooi zijn waarnemingen helaas een zeldzaamheid. Wie deze vogelsoort echter eenmaal kent, zal er zeker aandacht aan blijven schenken. Wat er nu zo opvallend is aan deze soort, is eigenlijk niet altijd even duidelijk. Oppervlakkig gezien is het maar een vrij saaie en onopvallende vogel. Niets is echter minder waar. Bij nadere beschouwing blijkt het, zoals trouwens de meeste vogels, een heel interessante verschijning te zijn. Wie, gewapend met een redelijke kijker, de soort goed in het oog krijgt, ontdekt al gauw hoe fraai het verenkleed getekend is. Met de citroengele onderdelen rond de kop, een kastanjebruine stuit, witte randen aan de staart en een op de meeste plaatsen duidelijk gestreept verenkleed is de Geelgors toch bepaald geen "kleurloze" vogel. Ook door de opvallende en tamelijk melodieuze zang is het altijd weer leuk in een gebied te zijn waar men van hun "concert" kan genieten. Mijn eigen waarnemingen van deze soort zijn alweer een jaar geleden gedaan. Op vakantie in Denemarken (1991) kon je haast overal het doordringende lied horen en met wat oplettendheid kon je al gauw zo'n geel gekleurd zangertje ontdekken, zingend op het dak van een schuur of ergens in de toppen van een hoge boom.

In het werkgebied van de vogelwerkgroep is de Geelgors bepaald niet zo opvallend aanwezig. Toch stond het Gooi bekend om de aanwezigheid van deze soort als broedvogel. In een aantal Nederlandstalige avifauna's wordt het Gooi afzonderlijk genoemd als broedplaats van de Geelgors.

De soort gaat in het algemeen in ons land al jaren sterk achteruit. Dat verschijnsel wordt al gemeld in de "Atlas van de Nederlandse broedvogels" (Teixeira 1979). Aan de, vrij recente publikatie, "Broedvogels van Noord-Holland" (Scharringa in Ruitenbeek et al 1990) kan worden ontleend dat deze trend zich heeft voortgezet. In het begin van de jaren zeventig broedden er nog circa 110 paren in Noord-Holland. In het begin van de periode 1981-1988 was dat aantal nog slechts 15 paren en in 1988 nog maar één paar. In deze bron wordt ook vermeld dat de laatste (!) Geelgorzen van het Gooi broedden in jonge dennenaanplant en op akkers van verschillende enges.

Op de Zuiderheide broedden er aan het eind van de jaren zestig en in het begin van de jaren zeventig nog

zes tot drie paren (De Wijs in Moolenbeek et al 1986). In 1972 was de soort er als broedvogel verdwenen. In 1981 was de stand van deze vogel in het hele Gooi teruggelopen tot slechts twee paren. De Geelgors is een soort die zich graag vestigt in gebieden met naaldbomen. De Geelgorzen op de Zuiderheide hielden zich vooral op in de omgeving van het Bluk. In de duinen bij Naaldwijk werden rond 1915 op grote schaal naaldbomen aangeplant. De Geelgors was daar destijds één van de eerste broedvogelsoorten. (Van Dijk & Hoek 1989) Ook daar is de soort inmiddels vrijwel verdwenen. De aanwezigheid van naaldbomen alleen is dus zeker niet voldoende. Het is heel goed mogelijk dat vooral jonge, uitgebreide naaldbomenaanplantingen aantrekkelijk zijn en dat de Geelgors dergelijke gebieden verlaat als de bosgebieden zich verder hebben ontwikkeld. In dat geval zou het verdwijnen van de Geelgors dus een natuurlijke oorzaak hebben. Wat de werkelijke oorzaak van de achteruitgang is, blijft altijd moeilijk vast te stellen. Een aantal auteurs veronderstelt dat het gebruik van pesticiden de oorzaak kan zijn. Volgens Reijnders (1973 in Van Dijk 1981) kwam in het Gooi de soort nog vooral voor in afgesloten gebieden. Er wordt dan ook wel verondersteld dat de toegenomen recreatiedruk de achteruitgang heeft veroorzaakt. Natuurlijk moeten we er rekening mee houden dat dergelijke verstoringen invloed hebben, maar de waarnemingen in Denemarken werden, nota bene, echter wel enkele malen op een groot en dichtbevolkt kampeerterrein gedaan! Er zullen dus waarschijnlijk nog wel andere factoren zijn die invloed hebben op de stand. Het is ook heel goed mogelijk dat er een combinatie van factoren een rol speelt, zoals vermindering van voedsel, vervuiling, veranderingen in het natuurbeheer of in de agrarische bedrijfsvoering (bijvoorbeeld andere gewassen of vermindering van het areaal aan akkers).

Geelgors (*Emberiza citrinella*)

Foto: A. Zwaga

Het is ook heel goed mogelijk dat de stand achteruit gaat als gevolg van een verschuiving van het broedgebied. De soort komt in ons land voornamelijk in het oosten voor. Het lijkt er dus op dat ons werkgebied juist op de rand van het verspreidingsgebied ligt. Dergelijke gebieden zijn in veel gevallen waarschijnlijk veel gevoeliger voor veranderingen.

Het aantal waarnemingen van Geelgorzen in het broedseizoen in de periode 1981 - 1984 was al bijzonder laag. Er werden in die periode slechts drie van dergelijke waarnemingen gedaan. Het overzicht van tabel 1 toont aan dat ook uit de jaren daarna slechts sporadisch waarnemingen in de broedtijd zijn gedaan. De overige waarnemingen zijn in de trektijd.

Tabel 1.
Waarnemingen van de Geelgors
van 1987 - 1992

Datum	Aantal	Locatie
30 maart 1987	1	Bij Vliegveld Hilversum
16 april 1988	1	Corversbosch, Hilversum
28 april 1988	2	Laarder Eng
22 oktober 1988	7	Gooierhoofd, Huizen
26 oktober 1988	1	Telpost Corversbosch
30 oktober 1988	1	Telpost Corversbosch
05 november 1988	1	Skibaan, Huizen
23 november 1988	1	Telpost Corversbosch
23 november 1988	2	Laarder Eng
20 december 1988	2	Huizermaat
07 september 1989	1	Dammerkade, Ankeveen
28 oktober 1989	1	Telpost Corversbosch
11 november 1989	1	Akker Corversbosch
14 november 1990	1	Stichtse kade, 's-Graveland
31 december 1990	9	Warandebergen, Huizen

Er zijn niet voldoende gegevens aanwezig om er nog andere trends aan te ontlenen. Hoewel de waarnemingen uit verschillende delen van het werkgebied van de vogelwerkgroep afkomstig zijn, is het ook niet goed mogelijk conclusies te trekken over de verspreiding en de voorkeur voor bepaalde gebieden. Ook daarvoor is het aantal waarnemingen onvoldoende. Waarschijnlijk zeggen deze waarnemingen meer over de verspreiding van de Gooise vogelaars dan van de Geelgors. Een aanwijzing voor deze veronderstelling is al te vinden in het feit dat er minstens drie meldingen afkomstig zijn van de vogeltrektellers in het Corversbosch.

Het is natuurlijk jammer dat het aantal Geelgorzen zo sterk is achteruit gegaan. Zolang we echter niet zeker weten wat precies de oorzaak daarvan is, kunnen we nog blijven hopen dat het ooit weer eens beter met deze soort zal gaan en dat de stand weer zal gaan toenemen. Aan de Geelgors zelf zal het niet liggen. Met 2 tot 5 à 6 eieren per legsel en de mogelijkheid om twee tot drie legsels per seizoen te hebben, lijkt het reproductievermogen van deze soort ruim voldoende om snel een bevolkingsexplosie teweeg te brengen.

De Eempolders

De Eempolders

Inleiding

Dick A. Jonkers

Weidse uitzichten over de polders, gevarieerde graslanden en, meer richting de Eem bloem- en kruidenrijke hooilanden, Kemphanen op hun baltsplaatsen, slikachtige gebieden bij de monding van de Eem. Nostalgische gedachten aan een periode van nog geen tientallen jaren terug. Het is echter allemaal verleden tijd en het komt nooit meer terug. Aan de einder raast het verkeer over de Rijksweg A27, moderne boerderijen met hun enorme opstallen en silo's grenzen de polders in het oosten af. Van de graslanden zijn mono-culturen gemaakt, door het regelmatige "grasland-verbeteren"; na de maaibeurten, die tegenwoordig meerdere malen per seizoen worden uitgevoerd, zie je er nauwelijks meer jonge weidevogels lopen. De lucht is er, na het gieren bijna niet meer te harden. De Kemphanen zijn als broedvogel verdwenen. Na het ontstaan van de randmeren en doordat als gevolg daarvan het waterpeil veranderde, vallen bij de monding van de Eem, zelfs bij aflandige wind, geen vlaktes meer droog. Het vogelreservaat is verruigd en verbost. Gelukkig kronkelt de Zomerdijk nog steeds door het gebied en zijn de meeste waaien nog prominent aanwezig. De aangrenzende graslandgebieden de

Kampen en de Oostermeent, zijn nog rijk aan weidevogels. Helaas gaat het Vierde Kwadrant verloren door bebouwing.

Buiten het broedseizoen bezoeken veel doortrekkende en pleisterende vogels het gebied. Ganzen, zwanen, eenden en steltlopers zijn dan op diverse plaatsen waar te nemen. Blauwe reigers, roofvogels en tal van andere soorten gebruiken de polders als foerageergebied. In de winterperiode is het gebied de laatste jaren belangrijk geworden voor de Kleine zwaan, waarvan vaak grote groepen aanwezig zijn. De ingrepen in het gebied, die het gevolg zijn van de ruilverkaveling, zullen het gebied in de toekomst waarschijnlijk nog sterk doen veranderen. Dit jaar (1992) werd er al een poging gedaan om gerst te verbouwen en maïsvelden duiken al op verschillende plaatsen op. Het zal nog een grote opgave worden om, in de toekomst, met alle betrokkenen, zowel overheden, agrariërs als natuurliefhebbers, het gebied aantrekkelijk te houden voor de mens en de weidevogels. Hopelijk kan te zijner tijd een deel van het gebied nog enigszins in de oorspronkelijke staat behouden blijven, wanneer Natuurmonumenten de kans krijgt er het geplande reservaat in te richten.

Een waai in de Zuidpolder te Veld

Foto: J. Taapken

"Weidevogels als hobby"

Dick A. Jonkers

Mooiste plekje: Eempolders

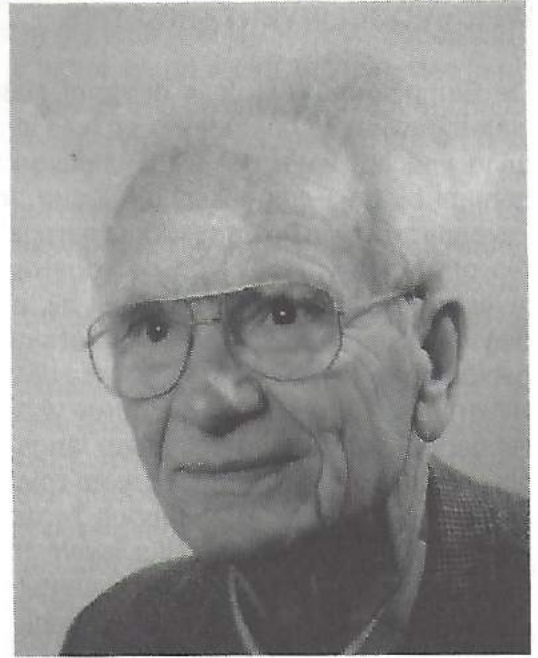
Favoriete vogel: Kievit

Aan het begin van het gesprek toont Jelle Postma (1909) een groen boekje. Niet over weidevogels, maar over hoe vogels in andere talen heten. *Nomium Avium Europaeum* is de titel en het is in 1958 geschreven. Vogelnamen worden er in maar liefst 21 verschillende talen, van Latijn tot Russisch, weergegeven. Hij heeft het exemplaar gekregen van de schrijfster, Harriet Jørgensen, die hij persoonlijk kent. Voor het eerst op Corsica ontmoet tijdens een KNNV reis onder leiding van de vermaarde vogelkenner Sjoerd Braaksma en de publicist Kees Hana, vertelt Jelle. Een curiositeit dat boekje.

In 1951 kwam Postma vanuit het Friese Roordahuizen naar het Gooi. Daar ontdekte hij zijn eigenlijke lievelingsplekje. Het was een graslandgebied tussen de Beresteinseweg en de Vreelandseweg. Postma: "Dat gebied is nu verdwenen. Mijn inventarisaties daar leverden jaarlijks ongeveer 15 paren Kieviten en even zoveel Grutto's op. Je zag er ook Bergeenden en af en toe ruiters. De gegevens gingen toentertijd naar Prof. dr. Mörzer Bruijns van het voormalige Rijksinstituut voor Veldbiologisch Onderzoek ten behoeve van het Natuurbehoud (RIVON) in Zeist. Mijn protesten om de gemeente 's-Graveland ertoe te bewegen het voornemen om een sportcomplex in het gebied te realiseren, op te geven leverden niets op. Waarom zouden ze, Hilversum deed immers precies hetzelfde!"

Dan gaat het gesprek over op de Kievit, zijn lievelingssoort, waarvan de naam nog vele keren zal vallen. Hoe kan het ook anders. Hij groeide er mee op. In zijn vroegere woonplaats was kievitseieren zoeken een geliefde bezigheid en bovendien was men er daar specialist in. Vooral landarbeiders hielden zich er mee bezig. Die verdienden met het rapen meer dan met het bedrijven van hun eigen stiel. De levendige export van de eieren naar Engeland leverde veel geld op.

Voor de jonge Postma was zoeken een aantrekkelijke zaak, want het leverde een aardige zakcent op. Hij moest zich het zoeken wel zelf aanleren en daar-

voor moest je het gedrag van de Kievit goed kennen. Andere rapers hielpen hem niet, want er moest zo min mogelijk concurrentie zijn. De raaptijd liep toen nog door tot 28 april. Zelfs eieren van Grutto's, Slobeenden en andere weidevogels werden toen geraapt. Meestal zette dit geen zoden aan de dijk, want de meeste soorten legden te laat, pas in de verboden tijd, en dan mocht je niet meer in het veld komen om de eieren te zoeken. Dat kievitseieren zo geliefd zijn is volgens Jelle te danken aan hun doorschijnendheid. Men vond het bij diners prachtig als je door het eiwit de dooiers kon zien.

Zijn liefde voor de natuur werd hem door de dominee bijgebracht. Dominee sprak over eerbied voor het oneindige kleine en hij verfoeide het eierzoeken. Het was als klein jongetje dat Jelle zijn eerste Scholtekster zag. Hij herinnert het zich nog als de dag van gisteren. "Moeder ik heb een kleine Ooievaar gezien. Welnee m'n jong dat is een Strânlijp (Scholtekster)". In de Eempolders en in andere gebieden meer in het binnenland die hij bekeek, zag hij de Scholtekster nooit zoveel.

Bosvogels hebben Postma nooit zo geboeid. Hij is niet zo muzikaal en de geluiden zijn voor hem moeilijk uit elkaar te houden. Het is mede daardoor dat weidevogels zijn specialiteit en liefhebberij zijn geworden. Als rasechte Fries deed hij ook graag aan kaatsen en schaatsen, maar de vogels stonden altijd bovenaan.

Met het verenigingsleven heeft hij zich nooit veel beziggehouden. Wel was hij lid van de KNNV, waar hij Jan Frencken leerde kennen en hij werd lid van de vogelwerkgroep. Het liefst trok hij echter alleen naar buiten en vaak ook samen met zijn vriend, de weidevogelkenner Jan van Dijk (niet dezelfde als ons ere-lid Jan van Dijk).

WEIDVOGELINVENTARISATIES

De Eempolders kent Jelle al vanaf 1936. Hij had waterbouwkunde gestudeerd en was in die tijd getuige van het werk dat werd uitgevoerd aan het gemaal bij de Eemnessersluis. Later, in de jaren zeventig zou hij in de Eempolders geregeld terugkeren om er op verzoek van de vogelwerkgroep te inventariseren. Moeiteloos vertelt hij, alsof het de dag van gisteren was: "Vak 13, bij het sluisje was het gebied dat ik onderzocht. Vele jaren deed ik ook de Hilversumse Meent". Dat gebeurde vanuit de auto. Hij gebruikte de parkeerplaatsen langs de Loodijk als observatiepunt. Verstoring werd zoveel mogelijk vermeden en in alle rust konden zo de gegevens worden opgetekend. Jaarlijks kwam hij aan zo'n vijftig paren Kieviten en hetzelfde aantal Grutto's. In verband met voorgenomen wegeaanleg werd per fiets ook het poldergebied ten noorden van het Naardermeer geïnventariseerd. Er zaten niet veel Kieviten, maar wel veel kraaien. Volgens Postma hebben zij grote invloed op de stand van de Kievit. Soms moest één Kievit het tegen tien kraaien opnemen. Een verloren broedsel was dan het gevolg.

WEIDVOGELGEDRAG

In de tijd dat Hilversumse wijk Kerkelanden in aanbouw was vond Postma daar op nog geen 30 meter van een drukke bouwplaats eens een nest van een Kievit. Pogingen om het dier elders te laten gaan broeden mislukten. Het kwam telkens weer op de oude broedplek terug. Tijdens een koude ochtend, waarop het behoorlijk vroom, zag hij dat het kievitvrouwtje haar nest verliet. Het mannetje, dat boven de wind de wacht hield, reageerde onmiddellijk en probeerde haar weer naar het nest terug te drijven. Zijn pogingen hadden geen succes en in arren moede ging hij toen zelf maar op het nest zitten. Hij kon de eieren toch niet laten bevriezen!

Elk voorjaar ziet Jelle al aan de manier van vliegen wanneer er weer eieren zijn. Dat observeren zit hem zo in het bloed dat hij die verschijnselen zelfs vanuit de rijdende auto opmerkt. Dat leidt nogal eens tot opmerkingen van zijn vrouw over zijn rijgedrag. Om de nesten op te sporen gebruikte hij een ook nu nog toegepaste methode. Maak je één met de geregelde verschijningen in het veld waarmee de Kievit vertrouwd is. Ga gekleed en loop zoals, bijvoorbeeld, de boer die steeds weer zijn landerijen bezoekt.

Tureluurs vindt Jelle de meest storingsgevoelige vogels. Vroeger, bij het eieren zoeken, merkte je dat al. In kievitsnesten werden vaak kleine aardappeltjes als fopeieren gelegd. Bij de Tureluur hoefde je dat niet te proberen. Het nest ging dan "overstuur".

Zelfs als je alleen maar de eieren aanraakte was zo'n legsel al verloren. Opvallend vindt hij dat het

juist de Tureluur is die als eerste uit de polders verdwijnt wanneer er iets aan de hand is of de biotoop ongeschikt raakt. Postma: "Het is het gedrag van weidevogels dat mij zo boeit. Elke dag weer ontdek je nieuwe dingen. In de natuur is alles een heel proces, het leven is ingewikkeld. Je denkt dat je alles weet, maar je weet niets".

EIERRAPEN UIT DE TIJD

De achteruitgang van de weidevogelstand baart hem duidelijk zorgen. "Overal gaat de stand achteruit; elk jaar wordt het weer wat minder. Vroeger legden de boeren de nesten tijdens werkzaamheden opzij en gingen dan pas later weer verder. Mest uitrijden geschiedde toen na het maaien. De weidevogels hadden dan al jongen. Tegenwoordig gebeurt alles veel vroeger. Boeren hadden graag Kieviten op het land, want die hielden de kraaien weg. De jongens van tegenwoordig weten niets; zij razen met hun machines over het land.

Weidevogelbescherming is moeilijk. Je zou reservaten moeten instellen, dat is de enige manier om de weidevogels te behouden, maar dat is te duur. Toch is het de enige goede methode. Nestbeschermers helpen maar gedeeltelijk. Tegen het gieren richten ze niets uit. De eieren komen toch onder de stront te zitten en veel nesten gaan verloren. Kraaien hebben de nestbeschermers zo in de gaten en worden attent gemaakt op de nesten". Eierrapen vindt Postma nu uit de tijd. Het gebaar van de toenmalige koningin Juliana om het eerste in ons land gevonden kievitsei niet meer te accepteren vindt hij prachtig. "Wiegel, de Commissaris der Koningin in Friesland zou daar een voorbeeld aan moeten nemen. Die doet het alleen maar uit politieke overwegingen, hij wil een politieke daad stellen.

Vroeger was eierrapen een sport, maar tegenwoordig kan dat niet meer. De moderne landbouwmethoden zijn zo ingrijpend voor de vogelstand dat het eierrapen achterwege moet blijven".

Hij komt weer terug op het gedrag. Vogels zijn plaatstrouw, dat merkte hij aan een Kievit met afwijkende eieren, waarvan hij het nest een jaar later op vrijwel dezelfde plaats terug vond. Postma: "Ik zou daarom zo graag eens willen weten of het elders beter gaat, want vogels trekken zich van grenzen niets aan en ze moeten toch ergens terecht kunnen om te broeden".

Jelle Postma komt ondanks zijn hoge leeftijd (82) nog steeds in het veld en voelt zich daar wel bij. Het is hem ook aan te zien. "Buiten voel je je prettig", zegt hij, "in 1930 ging ik van Friesland naar Groningen om op een architectenkantoor te gaan werken. Je móést in het voorjaar het veld in, je wilde terug naar Friesland, je kreeg gewoon de kriebels. Die heerlijke muziek van de weidevogels, dat turiet, turiet, daar geniet je toch van!"

De Knobbelzwaan wordt belaagd

Frank van de Weijer

Reeds vijf jaren achtereenvolgend worden in het werkgebied van de vogelwerkgroep Knobbelzwanen geteld. Deze tellingen worden uitgevoerd in het voorjaar en zijn bedoeld om de ontwikkelingen van de knobbelzwanenstand te kunnen volgen. Alle waarnemingen van Knobbelzwanen worden vastgelegd, waarbij speciaal gekeken wordt naar de broedparen. Ook worden de aantallen eieren en de jongen geteld. Aan de hand van de resultaten van deze tellingen wordt jaarlijks een toename van de aantallen geconstateerd. De ontwikkeling van het aantal exemplaren en het aantal broedparen van de Knobbelzwaan in het werkgebied lijkt zich dan ook in een stijgende lijn te bevinden. De sterkte van de groei neemt echter duidelijk af.

Aan de hand van de ontvangen gegevens kan ook worden vastgesteld dat er steeds beter wordt geteld. Dit blijkt uit de opgegeven aantallen en, onder andere, uit de gegevens over de aantallen eieren en jongen. De geconstateerde toename van de stand van de Knobbelzwaan zou dus mogelijk minder sterk geweest kunnen zijn. De Knobbelzwaan is ook voor deze reeks jaarlijkse tellingen begonnen was

verscheidene malen geteld. Het is heel goed mogelijk dat ook in die vroegere jaren de Knobbelzwaan onderteld is. In het voorjaar van 1991 werden in het werkgebied van de vogelwerkgroep 73 broedparen geteld. Daarvan konden er 53 met zekerheid vastgesteld worden. Er waren 44 broedparen die jongen groot brachten. Het gemiddeld aantal jongen per broedsel bedroeg slechts vijf, terwijl Knobbelzwanen vaak zeven of acht jongen krijgen. Totaal werden slechts 9% meer Knobbelzwanen geteld dan in het jaar daarvoor.

De meeste Knobbelzwanen komen, tijdens de periode waarin de tellingen worden uitgevoerd, voor in de westelijke Eempolders, het Vechtplasseengebied en de daaraan grenzende polders en op het Gooimeer. Onder deze exemplaren bevinden zich zowel broedende als niet broedende Knobbelzwanen. In stadsparken van de gemeenten Bussum, Huizen en Naarden komen ook enkele broedparen voor. De Knobbelzwanen op de Wijde Blik en op het Gooimeer, Eemmeer en IJmeer zijn voornamelijk niet-broedende exemplaren en niet-succesvolle broedvogels, die daar komen om te ruien. Ook in de winter vertoeven de Knobbelzwanen veelal in groepen in de graslandgebieden van de Vechtstreek en in de westelijke Eempolders. Zij kunnen dan vaak in gezelschap van Kleine zwanen worden gezien. Deze groepen zwanen op grasland worden door de boeren als schadelijk ervaren.

Knobbelzwaan (*Cygnus olor*)

Foto: T. Tuinman

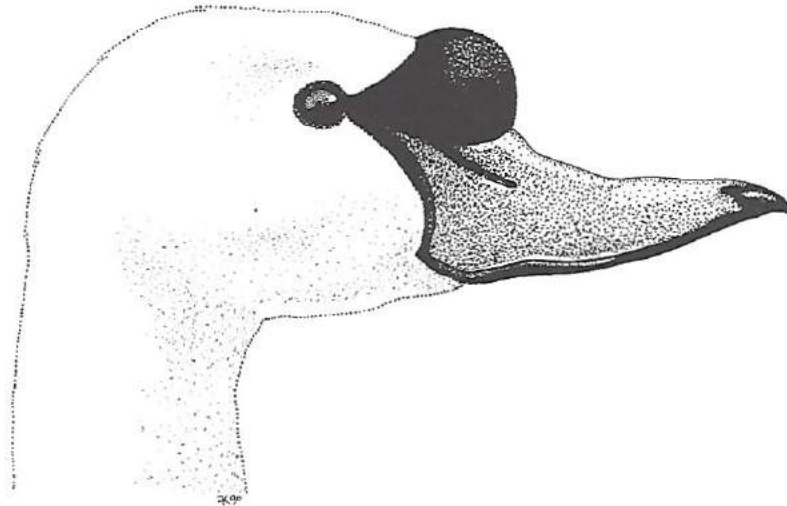
Het valt op dat broedende Knobbelzwanen nagenoeg afwezig zijn in de Hilversumsche Meent, de Nieuwe Keverdijksche Polder, de Heijntjesrak- en Broekerpolder, de Oostermeent van Blaricum en de Loosdrechtse Plassen. Vermoedelijk wordt dit veroorzaakt doordat zij daar verstoord en verjaagd worden.

De Noordpolder te Veld en de Zuidpolder te Veld, bij Eemnes, zijn erg in trek bij de Knobbelzwanen als broedgebied. In deze omgeving broeden zij vooral in de rietstroken van waaien en langs de brede wettingen. Hoewel er in deze gebieden in het voorjaar jaarlijks nestbouw wordt waargenomen en er broedende exemplaren worden gezien, worden er 's zomers slechts weinig paren met opgroeiende jongen waargenomen. Vermoedelijk wordt ook dit veroorzaakt door illegale vervolging van de Knobbelzwaan. Het vermoeden wordt nog versterkt doordat geconstateerd is dat de broedende paren

vaak van locatie wisselen en omdat er regelmatig broedende exemplaren verdwijnen en er van tijd tot tijd dode broedvogels worden aangetroffen.

Er worden in de winterperiode bovendien nog Knobbelzwanen, legaal, door vergunninghouders afgeschoten. Op initiatief van de vogelwerkgroep is overigens onlangs een nieuwe organisatie opgericht, die zich speciaal met de bescherming van de Knobbelzwaan zal bezig gaan houden. Hopelijk kan er zo, door het verzamelen van betrouwbare gegevens, het geven van betere voorlichting aan agrariërs en overleg meer worden gedaan voor deze voortdurend bejaagde soort.

Uit de tellingen blijkt, dat Knobbelzwanen in zekere mate trouw zijn aan een broedlocatie in gebieden waar gunstige omstandigheden heersen. Dit is waar te nemen in gebieden waar ze voldoende met rust gelaten worden. De broedlocaties worden daar vaak gedurende een reeks van jaren aangehouden.

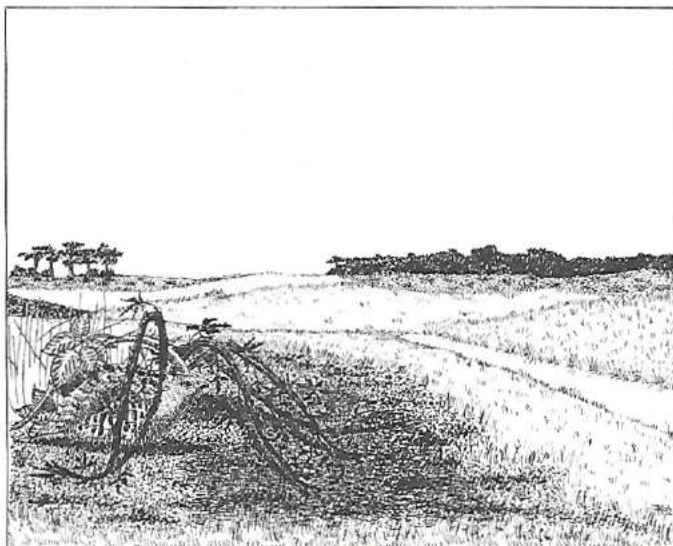

De Patrijs komt nooit meer zo sterk terug

Erik Lam

De Patrijs is typisch een vogel die geprofitteerd heeft van eeuwenoude agrarische bezigheden in het landelijke gebied. De soort was vermoedelijk vrij talrijk in de akker- en graslandgebieden. De heide, ook een onderdeel van het oorspronkelijke agrarische systeem, herbergde eveneens een redelijke patrijzenstand. Met de verstedelijking verdwenen de engen (de akkers) uit het Gooi; de graslanden verloren hun karakter door de intensivering van de landbouw. Als gevolg hiervan daalde de patrijzenstand drastisch.

In het begin van de jaren tachtig was de Patrijs nog als broedvogel met 25-30 paren aanwezig in een aantal grasland- en heidegebieden. In 1989 werden in de Eempolders en in de Oostermeent geen broedparen meer vastgesteld (Jonkers 1989, Terlouw & De Wijs 1990). De engen speelden toen nauwelijks een rol van betekenis meer. In deze situatie is sindsdien weinig verandering gekomen. Hoewel de gegevens uit de overige graslanden fragmentarisch zijn, lijkt het erop dat de soort hier nog verder is afgenomen. Op de heidevelden valt echter een verbetering te zien: hier komen grotere koppels voor dan enige jaren geleden, wat er op zou kunnen wijzen dat de jongenproductie hoger is dan toen. Helaas is het totaal aantal broedparen wel verminderd. Dat het totaal aantal broedparen in de graslanden in vergelijking met de heidevelden indertijd hoger was, vond zijn oorzaak in de veel grotere oppervlakte van het eerstgenoemde biotoop. De nabije toekomst van de Patrijs tussen Vecht en Eem lijkt op de heidevelden te liggen.

Patrijs (*Perdix perdix*)

Foto: J. Korenromp

Begin jaren tachtig heeft het grootschalige heidebeheer met branden en maaien plaatsgemaakt voor een wat subtieler beheer met kleinschalig maaien, plaggen, begrazing en het dichtleggen van paden. De Patrijs kan hiervan geprofitteerd hebben.

Indien dit beheer wordt volgehouden zal een open gebied met een goede variatie in de structuren ontstaan waar, naast heide, ook stukjes verruigde en een open zanderige vegetatie aanwezig zal zijn. In dit type biotoop is voldoende dekking aanwezig en voldoende voedsel voor de kuikens door een groot aanbod van insecten. De Patrijs zal zich hierin (bijzondere externe factoren even buiten beschouwing gelaten) goed kunnen handhaven.

Indien in de graslanden de huidige intensieve bedrijfsvoering overal blijft bestaan zal de Patrijs slechts in zeer lage en kwetsbare aantallen aanwezig zijn. Regelingen (met name de Relatienota) die beogen wat meer waarden in het landelijke gebied te behouden dan louter agrarische, worden helaas maar mondjesmaat en schoorvoetend toegepast. De omschakeling in het heidebeheer laat echter zien dat een veranderend beheer direct tot resultaat kan leiden.

Scholeksters verdienen aandacht

Bep Dwars- van Achterbergh

Weet u dat u van tijd tot tijd een Scholekster in de hand houdt? Deze staat afgebeeld in het watermerk van een bankbiljet van 250 gulden.

De Scholekster is regelmatig in ons werkgebied te zien. Het verspreidingsgebied is op te splitsen in een aantal delen, waar in de graslandgebieden de Scholeksters vrijwel overal voorkomen, maar waar de dichtheden van het aantal broedparen eveneens

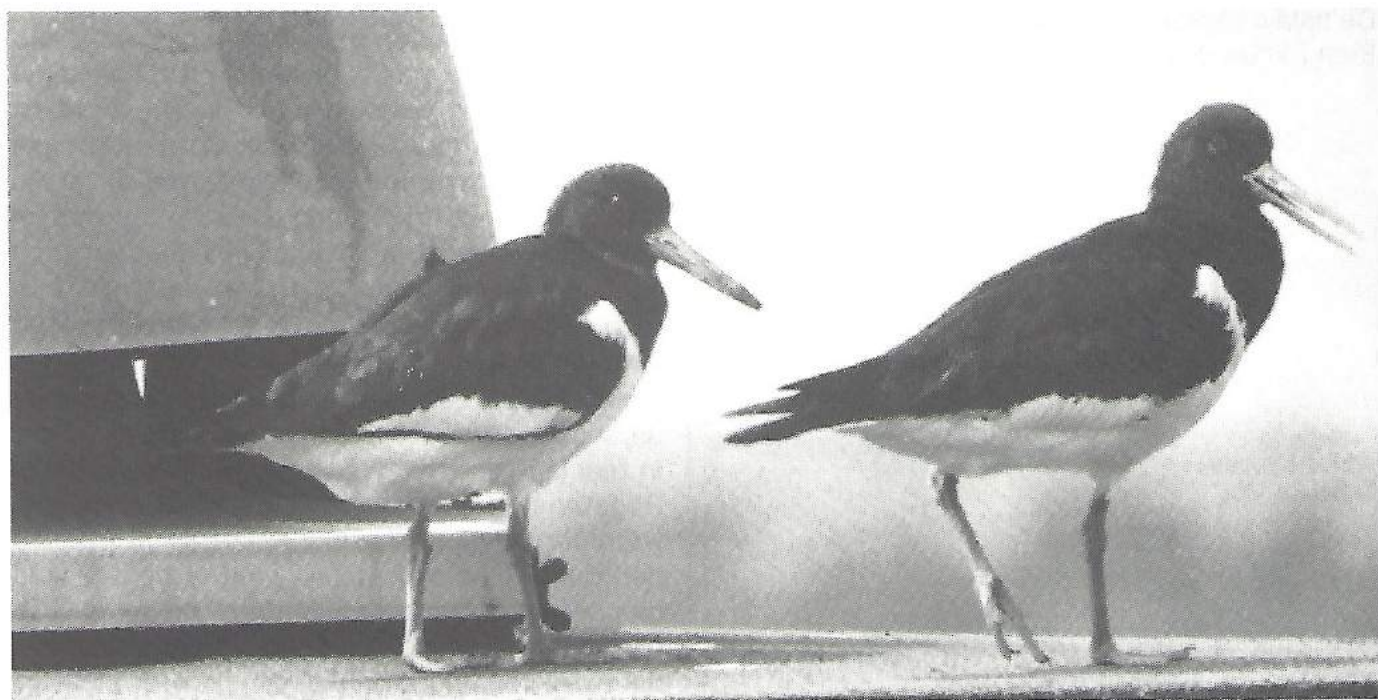
sterk verschillen: het Vechtplassengebied en het Eempoldergebied. Op de hoge zandgronden van het Gooi en de aangrenzend lager gelegen delen broedt de soort hier en daar.

De laatst gehouden provinciale milieu-inventarisatie in Noord-Holland leverde de volgende aantallen op, die in vergelijking met voorgaande jaren nogal sterk uiteenlopen (Tabel 1).

Tabel 1.

Aantallen broedparen van de Scholekster in het Noordhollandse deel van het Vechtplassengebied van 1970-1988.

Gebied	Jaar	Aantal broedparen	Jaar	Aantal broedparen	Jaar	Aantal broedparen
Aetsveldsche polder	1976	11	1981	20-30	1988	2
Ankeveen	1970	1-2	1981	3-5	1988	6-7
Egelshoek	1976	10	1983	ca 20	1988	20-24
's-Graveland	1970	2-3	1981	4-6	1988	4
Heintjesrak- Broekerpolder	1970	8	1981	ca 20	1988	17
Hilversumsche Meent	1970	6	1981	12	1988	41
Hoekerpolder	1976	5	1984	13	1988	?
Horn- en Kuijerpolder	1979	6	1981	10-18	1988	?
Horstermeer	1971	1-2	1981	16-18	1988	28
Kortenhoef	1971	1-3	1981	10-15	1988	20

Scholekster (*Haematopus ostralegus*)

Foto: H. Harmsen

Tabel 2. Weidevogelgebieden die alleen in 1988 werden geïnterpreteerd.

Gebied	Aantal paren	Gebied	Aantal paren
Bloemendalerpolder	17-19	Hakkelaarspolder	4
Binnendijkse Overscheense polder	23	Kromme Rade	8-10
Buitendijkse Overscheense polder	2	Nieuw Keverdijkse polder	44-48
Keverdijkse Overscheense polder	9	Noordpolder be-oosten Muiden	45
Meerkade	13-18	Zuidpolder be-oosten Muiden	4-7
Naardermeent	5-6		

Tabel 3. Proefvlakken voor weidevogelinventarisatie van de provincie binnen het werkgebied van de vogelwerkgroep.

Gebied	Opp.	Grondsoort	Status
Gooise Zomerkade	42 ha	klei	Toekomstig relatienotagebied
Hilversumsche Meent	51 ha	veen	Relatienotagebied
Nieuwe Keverdijkse polder	45 ha	veen	Agrarisch gebied
Horn- en Kuijerpolder	61 ha	klei	Toekomstig relatienotagebied

Verder werd in 1988 ook nog een aantal andere gebieden door de provincie onderzocht (Tabel 2).

In 1991 broedden er tien paren Scholeksters in de Naardermeent.

De dichtheden in het Noord-Hollandse deel van de weidegebieden, die binnen het werkgebied van de vogelwerkgroep vallen, liggen tussen de 1-25 broedparen/100 ha.

Sinds 1987 inventariseert de provincie in circa vijftig proefvlakken jaarlijks alle weidevogels met als doel de veranderingen in de aantallen te kunnen volgen. Hiervan liggen er vier binnen het onderzoekgebied van de vogelwerkgroep (Tabel 3).

Door zowel gebieden met als zonder aangepast beheer te inventariseren kan het effect van het gevoerde weidevogelbeleid worden getoetst. Het gemiddeld aantal broedparen van de Scholekster per standaardproefvlak (50 ha) in 1987-1991 is in de drie onderscheiden typen als volgt:

- Relatienotagebied 14 paren
- Extensief agrarisch gebruik 12 paren
- Intensief agrarisch gebruik 10 paren

Op de hoge zandgronden van het Gooi zijn in het Hilversumsch- en Laarder Waschmeer, G.H. Cronebos, Groeve Oostermeent, Warande park, Bikbergen, het Naarderbos en de heidegebieden de laatste zes jaar geen broedparen meer waargenomen. Dit kan mede het gevolg zijn van een veranderd beheer en de daardoor gewijzigde terreinsituatie of een grotere recreatiedruk.

Op de graslanden grenzend aan de landgoederen komen nog steeds enkele broedparen voor, zoals op Boekesteyn (1988-1990 1 paar), Corversbosch (1987 1 paar) en Gooilust (1987-1990 2 paren). Grinddaken op gebouwen aan de grens van de bebouwde kommen blijven nog steeds aantrekkelijk als nestplaats. De volgende gevallen zijn bekend:

Philipsgebouw, Meerweg Hilversum	1987-1991
Sportcomplex Corversbosch	1988
NOS complex	1988
Wereldomroep	1987
Flat Bonifatiuslaan Hilversum	1991

In 1988 werden de parkeerplaats bij het voetbalveld en het midden van het tweede voetbalveld in Muiderberg als broedplaats uitgekozen, zodat tijdens een wedstrijd het legsel tijdelijk verplaatst moest worden. Zullen de Scholeksters die de graslanden langs de Berensteinseweg in Hilversum in gebruik hadden zich ook aanpassen nu het gebied veranderd is in een groot sportveldencomplex? Nu, in mei 1992, zijn er twee paren aanwezig, maar of ze tot broeden komen en waar blijft een open vraag. Helaas worden er van die losse broedgevallen en soms aparte nestplaatsen zelden waarnemingskaartjes ingevuld. Toch is het leuk en zinvol een niet algemeen gedrag van een vogelsoort vast te leggen in een voor ieder toegankelijk archief.

Een ander biotoop is het surfstrand bij de Stichtse Brug in Blaricum met vijf tot acht paren en een enkel paar dat op het talud van de Rijksweg A27 broedt. De drie paren die zich nu in mei 1992 langs de wegberm bevinden lopen echter eenzelfde risico als de vijf exemplaren die daar in 1989 als verkeersslachtoffer werden gevonden.

De Oostermeent en de Eempolders behoren nog steeds tot de belangrijkste weidevogelgebieden. Door de tot nu toe grote afstand tussen de bedrijven en de percelen wordt slechts circa 20 % van het Eempoldergebied beweid. Na het gereedkomen van de landinrichting (vroeger ruilverkaveling geheten) zal het percentage groter worden en zal er meer aan weidevogelbescherming moeten worden gedaan. De Stichting Vrijwillig Natuur- en Landschapsbeheer (VNLB) heeft met hulp van vrijwilligers en voorlichting elders in Noord-Holland goede resultaten behaald. In de laatste zes jaar was er een stijgende lijn merkbaar. 78% van de legsels van Scholeksters onder nestbeschermers blijkt uit te komen, tegen

een gemiddelde van 71 % onder alle weidevogels met nestbeschermers. Van de legsels komt 83 % uit op plaatsen waar ruim omheen gemaaid is.

Verdroging van graslanden door ontwatering, het toegenomen voedselaanbod door sterke bemesting en het gaan broeden op akkerland kunnen factoren zijn bij het oprukken van de Scholekster. Omdat de soort vrij laat in het seizoen broedt is hij in tegenstelling tot andere soorten als Kievit en Grutto bovendien relatief "landbouwbestendig".

In de Eempolders ten westen van de Eem zijn in 1989 79-86 paren geteld; in de Oostermeent in 1989 31-32 paren.

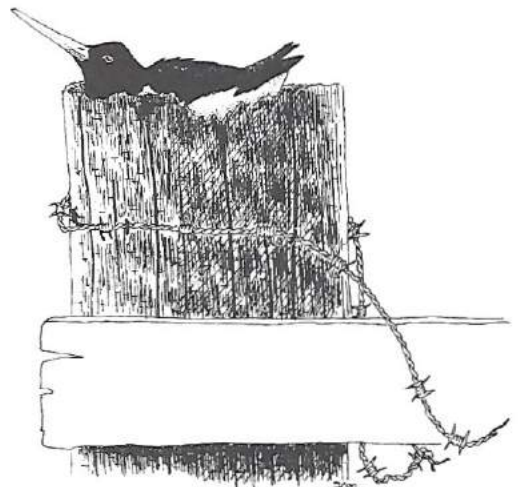
Jaarlijks worden er in herfst en winter Scholeksters gesignaleerd. In het waarnemingenarchief van de vogelwerkgroep waren de volgende gegevens daarover aanwezig (Tabel 4).

Tabel 4. Herfst- en winterwaarnemingen van Scholeksters in 1986-1990.

Jaar	1986	1987	1988	1989	1990
november	0	3	0	0	1
december	0	20	0	4	0
januari	3	0	12	4	0
februari	2	0	26	10	24

Tijdens de voorjaarstrek worden soms grote groepen pleisterend aangetroffen. De volgende waarnemingen van dergelijke groepen zijn bekend:

29 maart	1986	circa 130 ex. in de Eempolders
2 april	1984	circa 100 ex. bij het Naarderbos
20 maart	1987	70 ex. in de Eempolders
30 maart	1987	100 ex. bij de Stichtse Brug
8 maart	1988	36 ex. bij pier Muiden
20 maart	1988	150 ex. Noordpolder beoosten Muiden
20 februari	1989	62 ex. Eiland De Hoef in het Gooimeer
8 april	1989	100 ex. in de Oostermeent
8 april	1989	70 ex. in de Eempolders
8 maart	1990	125 ex. Noordpolder beoosten Muiden
10 maart	1990	140 ex. in de Eempolders
24 maart	1990	265 ex. in de Eempolders (totaaltelling)
9 maart	1991	80 ex. in de Eempolders (totaaltelling)
23 maart	1991	150 ex. in de Eempolders (totaaltelling)

Een Kemphaan-traditie die niet mocht blijven

Marc van Houten

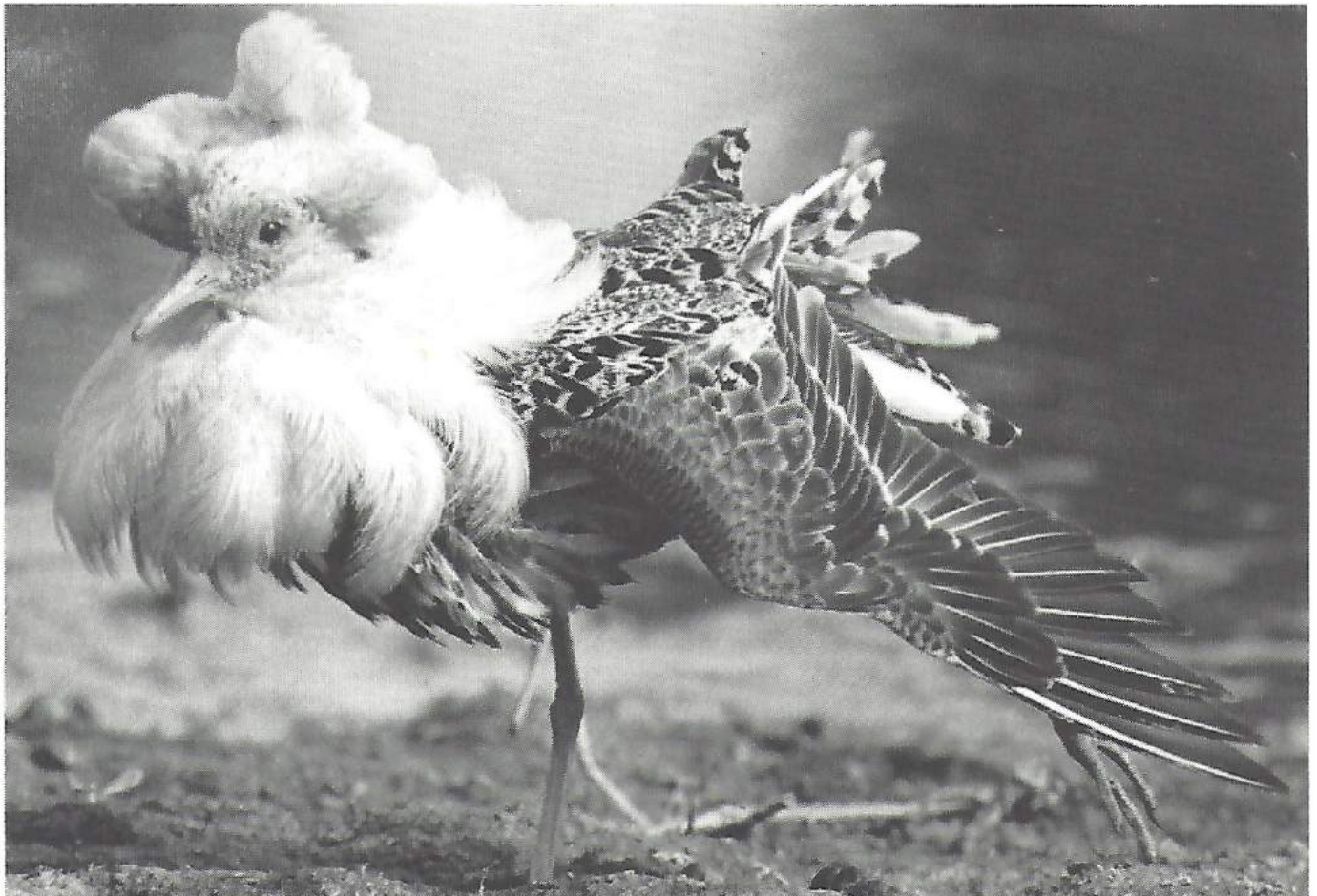
Jarenlang was het een "uitje" voor mensen uit het hoge Gooi om in de maanden mei en juni de lage landen van het Eemland te bezoeken. Niet alleen voor hen, maar voor een ieder die van het buitenleven hield, was het een "must" om een of meer keren genoemd gebied aan te doen. Bijna altijd bezochten zij de Zomerdijk, gelegen in de polders bij Eemnes, ten westen van de rivier de Eem. Het grote voordeel van deze hooggelegen kronkeldijk, geflankeerd door de zeker uniek te noemen waaien of wielen, was dat je een perfect uitzicht had op het doel van de reis: de aan de overkant van de waaien gelegen baltsplaatsen van de Kemphaantjes. Want wat was er niet mooier om, tegen de dijk geleund, rustig de vogels gade te slaan? Vele natuurliefhebbers zullen zich dit nog zeker herinneren, was het immers niet een der hoogtepunten van een vogeljaar? Op deze wijze had elke streek zijn traditionele vogel: het Gooi zijn Korhoen en het Eemland haar Kemphaan. Tientallen jaren, zelfs generaties lang waren zo de Kemphanen op hun gemeenschappelijke baltsplaatsen te vinden, totdat deze verdwenen.

Door verschillende oorzaken, zoals bijvoorbeeld wegeaanleg en verstoring, werden de honkvaste vogels gedwongen zich elders te vestigen en hun vaste baltsplaatsen in te ruilen voor nieuwe, semi-vaste, plaatsen.

Deze laatste boden hen echter te weinig rust waarna de vogels het gebied verlieten om elders hun spiegelgevechten ten uitvoer te brengen. Halverwege de jaren tachtig was het hierdoor uit met het immer fascinerende baltsspel van de Kemphaan tussen de Vecht en de Eem.

Haast gelijktijdig was het ook voor de broedende hennetjes afgelopen in ons gebied. De combinatie verdwijning baltsplaatsen en intensivering landbouw en verdwijning van broedplaatsen bleek funest voor de broedpopulatie. De laatste broedgevallen werden aan het eind van de jaren tachtig vastgesteld. In 1988 waren er nog twee broedgevallen in de Oostermeent bij Huizen (Van Beusekom, ongepubliceerd).

Het verdwijnen van de Kemphaan (lees hen) als broedvogel houdt ook zeer waarschijnlijk verband met de verandering van het voedselaanbod. Door landbouwintensiviteit is de toegankelijkheid van allerlei voedselbronnen van de soort sterk vermindert. Vooral door de verlaging van het grondwaterpeil en de toepassing van kunstmest en gier.

Kemphaan (*Philomachus pugnax*)

Foto: O. Moedt

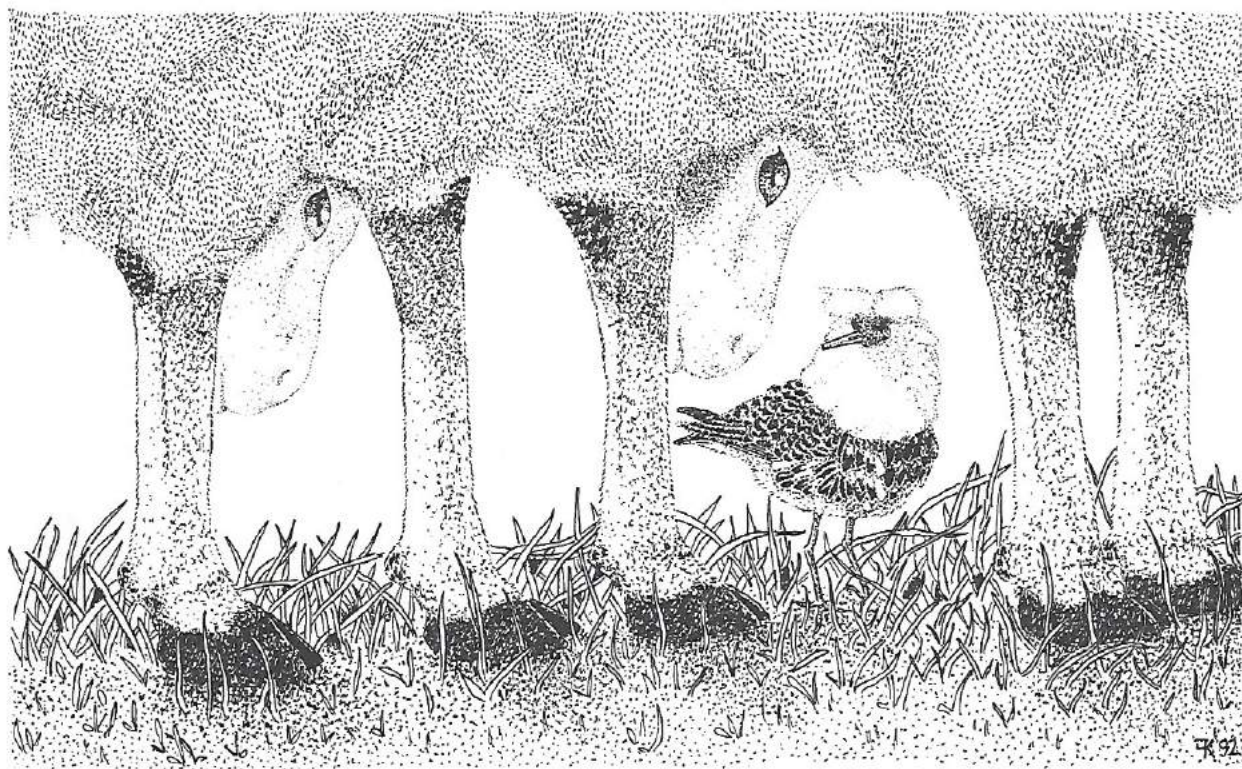
Deze invloed op het voedselaanbod kan een belangrijke factor zijn bij het verklaren van de achteruitgang van de broedvogels in gebieden waar geen onmiddellijke opvallende zaken als ruilverkaveling (of landinrichting), drooglegging e.d. hebben plaatsgevonden. Gebieden waar echter de veranderingen in aanbod en bereikbaarheid van het voedsel wel doorgevoerd zijn.

Doordat de Kempphaan een trekvogel is, komt hij ondanks de genoemde achteruitgang nog wel regelmatig als doortrekker voor in het gebied tussen de Vecht en de Eem.

Voor al jaren in de Eempolder lopende tellingen is een schat aan gegevens ter beschikking. Uit deze gegevens blijkt o.a. dat in de periode vanaf maart tot september de meeste vogels gezien worden: de pieken liggen hier voornamelijk in eind april en in augustus.

Hoewel het merendeel van de kempphaanwaarnemingen, in het gebied tussen de Vechten de Eem, uit de Eempolders en de Blaricumse Oostermeent komt, wordt de vogel in de trektijd ook elders waargenomen. Hierbij worden ze op het slikveldje nabij Muiderberg, in de polder Garsten en het Vierde Kwadrant nabij Huizen in de trektijden nog wel eens gezien.

Terugkomend op de Eempolders, een gebied dat eens het bolwerk van de Kemphanen was voor heel Midden-Nederland. In dit gebied worden ook nog wel eens grotere aantallen gezien dan enkele tientallen. Zo werd er in augustus 1990 een groep van 165 exemplaren in de Maatpolder gesignaleerd. Al met al kunnen we zeggen dat de aantallen van heden ver in de schaduw staan in vergelijking met vroeger, zo'n twintig jaar en meer geleden. De oorzaak van die afname is niet duidelijk. In de huidige situatie tussen de Vecht en de Eem zal het bijzonder moeilijk zijn de Kempphaan als broedvogel terug te krijgen en dan nog hooguit als toevallige broedvogel. Misschien dat het stichten van weidevogelreservaten uitkomst biedt, zoals bijvoorbeeld in de Eemnesser Noordpolder te Veld gaat gebeuren. Nuchter en realistisch moeten we wel blijven. Voor een kritische vogel als de Kempphaan is aankoop alleen zeker niet zinvol als het juiste beheer niet gegarandeerd kan worden. Het zal bovendien nog vele jaren duren voordat de aankopen en een goed weidevogelbeheer gerealiseerd zijn. Het voordeel van de Kempphaan, ten opzichte van het Korhoen, is dat het geen standvogel is en er dus altijd aanvoer van vogels kan zijn. Of hij zich alsnog laat verleiden om als broedvogel terug te keren, moet worden afgewacht.

De Gele kwikstaart heeft het moeilijk

Dick A. Jonkers

Op de nationale lijst van met uitroeiing bedreigde soorten die in 1985 is gepubliceerd, komt de Gele kwikstaart niet voor. In de publikatie "Bedreigde en karakteristieke vogels in Nederland", die door Vogelbescherming is uitgegeven, is deze soort opgenomen in een lijst met soorten waarvan opname in de nationale lijst wordt overwogen.

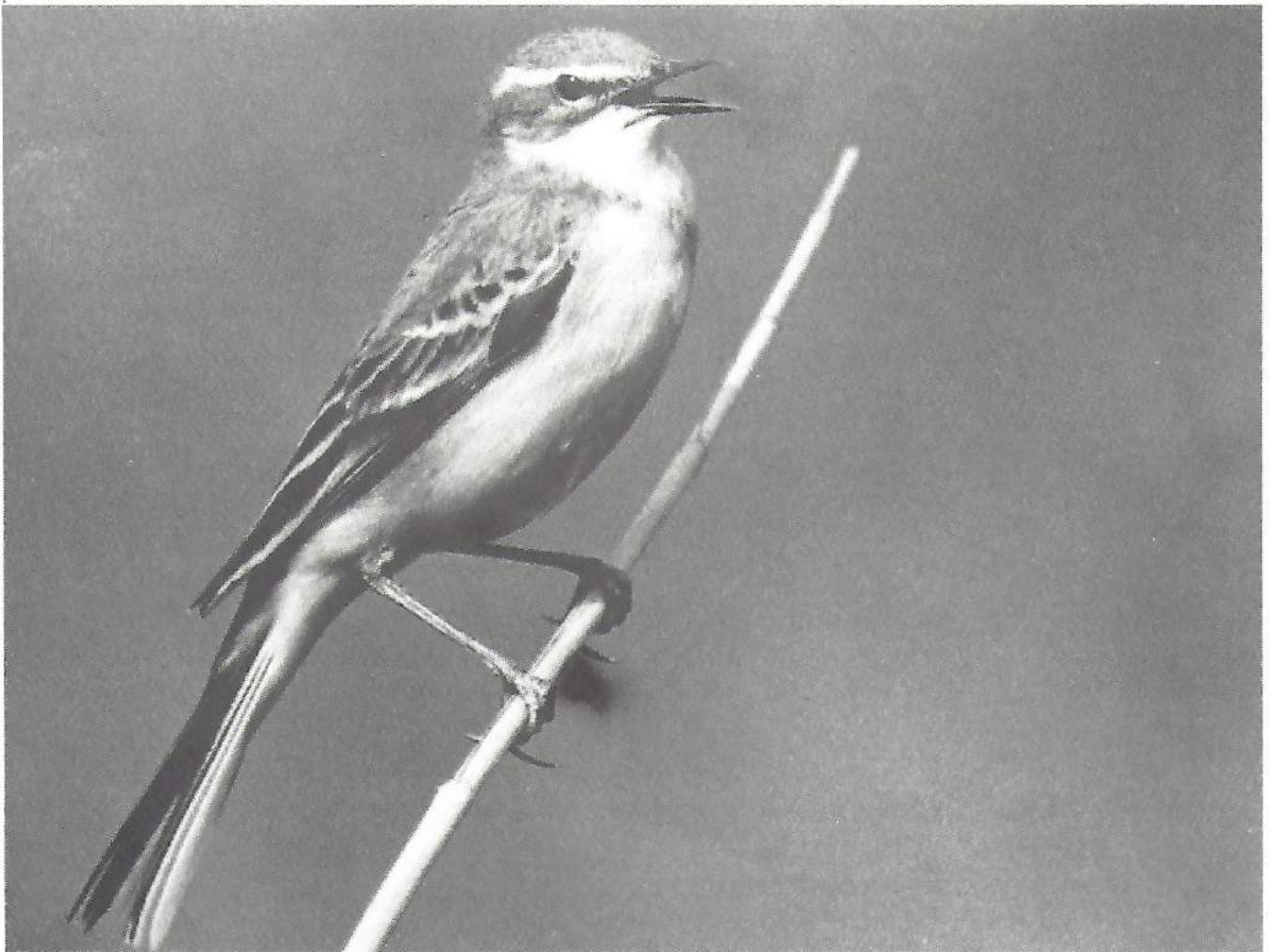
Het verloop van de populatie-omvang vertoont een onduidelijk beeld. Enerzijds een sterke afname of

verdwijning uit de graslanden, anderzijds een stabiele stand in de akkerbouwgebieden.

In het werkgebied van de vogelwerkgroep liggen de ogenschijnlijk goede biotopen in de Eempolders en in het Vechtplassengebied.

Van 1967-1970 kwamen in het onderzoekgebied in totaal iets meer dan 300 broedparen voor, waarvan 90% in de Eempolders. Van 1970-1985 was dat aantal al gedaald naar 72 paren.

Dank zij de herhaalde tellingen voor de Provinciale Milieuinventarisatie (ongepubliceerd), weten we van een aantal graslandgebieden in het Noordhollandse deel van het werkgebied wat meer. Verder zijn van de Eempolders gegevens beschikbaar.

Gele kwikstaart (*Motacilla flava flava*)

Foto: H. Tromp

De Gooise Noordflank bevatte in 1991 tussen Naarden en Huizen géén broedparen meer. Een overzicht van het aantal broedparen van de laatste vijftig jaar geeft het volgende beeld. (Tabel 1)

Tabel 1. Aantal broedparen van de Gele kwikstaart tussen Vecht en Eem van 1967-1990.

	1967-1970	1970-1985	1985-1990
Vechtplassen	17	30	16
Gooi	15	18	40
Eempolders	286	2	16

Uit bovenstaand overzichtje valt een toename in de periode 1970-1985 af te lezen. Het zijn de jaren 1976 en 1977 geweest, die deze opleving veroorzaakten. Deze deed zich in heel Nederland in de graslandgebieden voor en niet in de akkerbouwgebieden die nog een goede stand bezitten.

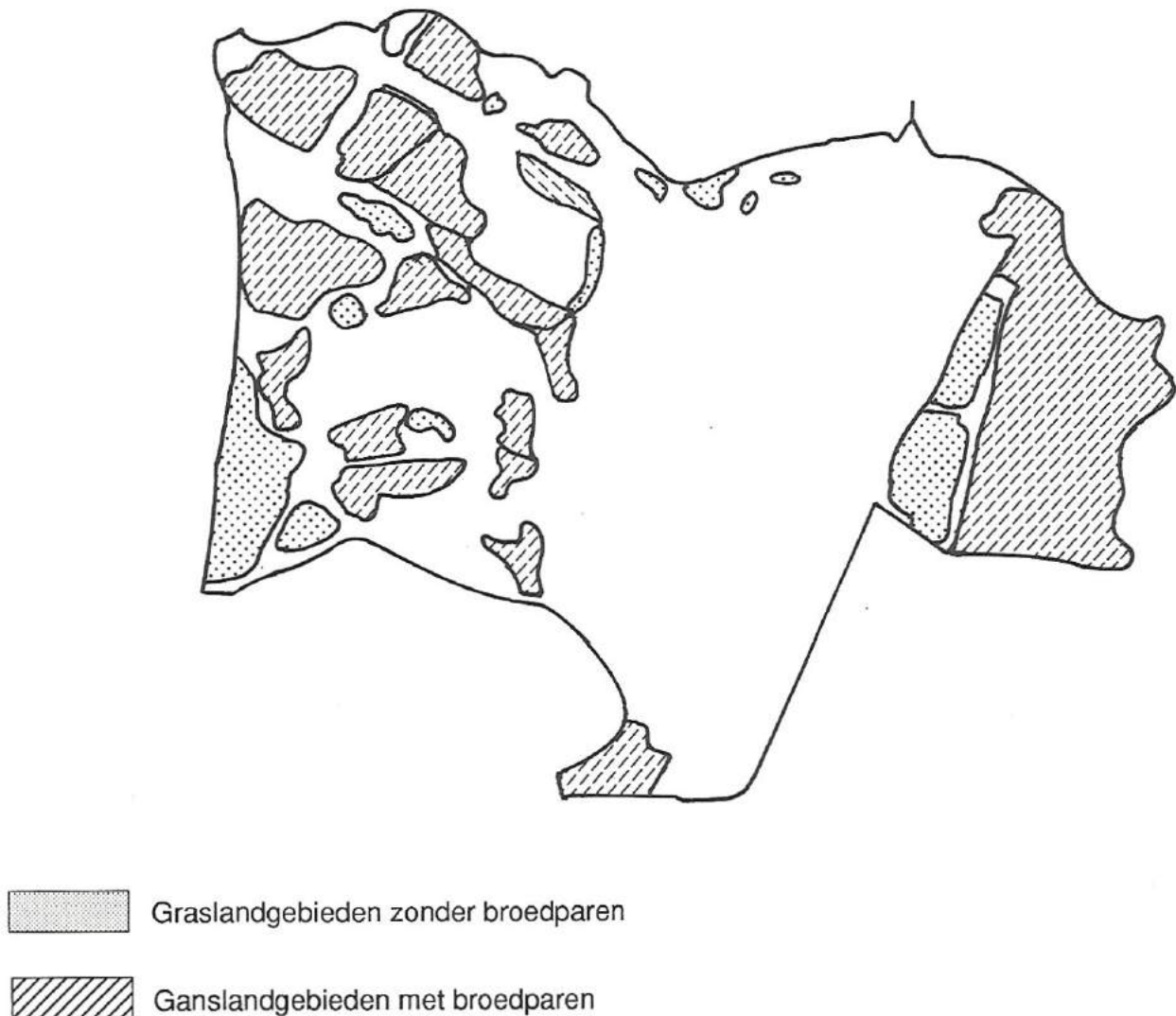
Het is opvallend dat gebieden met broedparen en gebieden zonder broedparen redelijk verspreid en door elkaar voorkomen.

Dit is te zien in Figuur 1, waarin de verspreiding van de soort in graslanden wordt aangegeven.

Voor de Gele kwikstaart zijn momenteel de Oostermee met de Kampen en het Vierde Kwadrant de belangrijkste broedgebieden. In 1981 werden daar elf broedparen gesignaleerd en in het topjaar 1988 maar liefst veertig.

Hiervan nam de Kampen 27 paren voor zijn rekening. In 1989 waren daar nog 25 paren aanwezig. De populatie in de uitgestrekte Eempolders is nog maar een fractie van die in de jaren voor 1970. In 1989 werden nog slechts zestien zekere en drie mogelijke broedparen vastgesteld. Van de paren in heel Eemland werd een opmerkelijke voorkeur voor de aanwezige akkers vastgesteld. Door de ruilverkavelingswerkzaamheden lagen erde afgelopen twee jaar uitgestrekte aarden wallen langs diverse percelen in de Noordpolder te Veld. Ook deze tijdelijke wallen waren blijkbaar onder Gele kwikstaarten een bijzonder populair gebied. Met name in het broedseizoen en in een aantal maanden daarna (mededeling R.A. Kole).

Figuur 1. Verspreiding van de Gele kwikstaart tussen Vecht en Eem.

25 jaar voorzitters

25 jaar voorzitters

Introductie

Rob Kole

De eerste voorzitter van de vereniging was Jan Bos, die nog steeds, maar thans als ere-lid, hecht met de vogelwerkgroep verbonden is. De vereniging heeft sinds de oprichting in totaal zeven voorzitters gehad. Aan de hand van een artikeltje van elk van hen, wordt in dit hoofdstuk min of meer een chronologisch overzicht gegeven van de activiteiten van de vogelwerkgroep in de afgelopen vijftientig jaar. Tezamen vormen deze stukjes in zekere zin een galerij van (geschreven) portretten.

Er zijn in de historie van de vereniging twee "voorzitterloze" perioden geweest. Gedurende het verenigingsjaar 1973 bleef de voorzittersstoel vacant na het vertrek van Dick Jonkers. Deze periode werd overbrugd door het gezamenlijke bestuur van de vogelwerkgroep.

Ook na het vertrek van Jelle Harder als voorzitter was er niet direct een opvolger beschikbaar. Deze leemte werd opgevuld door Klaas Visser, die tot de jaarvergadering van 1979 de vereniging leidde.

Enkele Gooise 'vogelaars' op excursie

Foto: J. van Velsen

Wat een tijd was dat

Jan Bos

"Nee", dacht ik, "laat ik nu eens niet door de eerste Korhanen bladeren maar proberen me te herinneren wat er zoal na de oprichting van de vogelwerkgroep is geschied." Nou, dan komt er wat in je gedachten los. Er was immers als vogelstudie- of vogelbeschermingsorganisatie niets in het Gooi. De KNNV deed veel werk maar dat lag vooral op het educatieve vlak. Er lag, kortom, voor een vogelwerkgroep een geweldig terrein braak.

De ene commissie na de andere commissie (later subgroepen genoemd, wat een naam overigens), kwam van de grond. Het Gooi en de 's-Gravelandse landgoederen worden volgehangen met nestkasten. Reeksen vogelwerkgroepleden zeulden met ladders door de regio en er werd naar hartelust geïnventariseerd. Diverse publikaties en verslagen volgden elkaar op. Zo verschenen telresultaten van Naarden, Bussum, Laren, Hilversum, Huizen, Blaricum en ga zo maar door.

De redacties van de kranten werden platgelopen. Dat was niet zo moeilijk voor mij. Ik had een fantastisch stel veelal jonge en enthousiaste werkers achter me staan. Ik weet nog hoe het later zo genoemde Muiderzand werd bewaakt.

Er ontstond prompt veel gebakkelei met een groep zeilers die vond dat zij op dat strand tussen de Dwergsterns en Visdieven best een partijtje voetbal konden spelen. We zetten tegelijk met de Vogelwacht Utrecht (we waren daarmee de eersten in het land) een cursus vogelherkenning op touw. Een cursus die nog altijd floreert! Carla Holzenspies en ik hebben in die jaren heel wat vogelaars in spé aan ons voorbij zien gaan.

Zelfs kregen we het voor elkaar alle boeren van Gooi- en Vechtstreek en, ik meen, ook die in het Eemland, te voorzien van een folder met een oproep tot weidevogelbescherming met gebruik van nestbeschermers en dergelijke. Daarvoor schakelden we de melkrijders in. Ja ja, ook in die dagen waren we best inventief.

Er werd een contactcommissie van gelijkgestemde organisaties op poten gezet die nog altijd bestaat maar naar ik meen, in een geheel andere vorm.

Er verschenen ook al spoedig de eerste rapporten, zoals het rapport over de Zanddijk bij Naarden, een cultuurhistorisch en botanisch monument van de eerste orde. Toen tierde de "zilte flora" daar nog welig! Ik nam er jaarlijks de Waterrietzangers waar...

Tja, wat een tijd. Vergeet niet dat de bordjes "Pas op vogels" een initiatief zijn van onze vogelwerkgroep. Waar men deze ook ontwaart, denk er dan even "Vogelwerkgroep Het Gooi en Omstreken" bij!

We hebben toen al wat afgetobd, onder andere met het Laegieskamp, de wasmeren, met de Bussumse Zandzee en met de Gooise heide.... Onze pogingen de heide tot rustgebied te verklaren hebben, als ik zie hoe het Goois Natuurreservaat die gebieden nu beheert, toch succes gehad.

Ons werk werkte zo aanstekelijk dat, ik zal het nooit vergeten, de reisavonturenschrijfster Mary Pos, met wapperende rode jas en rode hoed, over de heide rende om honden weg te houden bij de nesten van de laatste Wulpen. Dat heeft wat rumoer gegeven in die dagen.

Wat we al niet deden! Besprekingen voeren over de eerste observatiehut in Flevoland (de Grauwe Gans van nu) waarvan het beheer ons werd aangeboden. Eerdere pogingen om een schuilhut bij de, in die dagen, vermaarde Eemmond en een ornithologisch centrum in een boerderij bij het Nijkerkernauw in de gemeente Nijkerk in te richten, waren echter gestrand. Wel werden met succes week-ends georganiseerd in alle vaderlandse hoeken, lezingen geven voor huisvrouwen, plattelandsvrouwen, jongerenorganisaties enzovoort, ik weet het al zo precies niet meer wat we in die tijd allemaal organiseerden. Wel, dat ik vaak heb gedacht: Hier is een dagtaak van te maken!

Allen die hebben bijgedragen tot het voortbestaan van de vogelwerkgroep, draag ik hoe kan het anders, een zeer warm hart toe. De vogelwerkgroep is van zeer grote betekenis voor het Gooise natuurbehoud, voor de vogel-educatie en -bescherming in deze regio. Een ding: denk nooit klein! Denk groot. Handel daar dan ook naar, want de vogelwerkgroep is als pleitbezorger van de Gooise vogelbevolking, ook groots!

Een hectische periode

Dick A. Jonkers

Toen op 1 februari 1967 de Vogelwerkgroep Het Gooi en Omstreken werd opgericht, arriveerde ik voor mijn eerste werkdag als kersverse Gooier in de regio en werd meteen daarna lid. Binnen de kortst mogelijke tijd werden allerlei personen voor functies geronseld. Voor mij was dat contactpersoon Laarder Waschmeer en bij de Korhaan nummer twee ook redactie-secretaris. Later werden zowel het secretariaat van de toen nog bestaande ringerscommissie en het voorlopig secretariaat van de Controleurs Vogelwet 1936 vervuld. Na het aftreden van oprichter en eerste voorzitter Jan Bos vervulde ik van januari 1971 tot de jaarvergadering het voorzitterschap ad interim.

Na deze jaarvergadering tot die in 1973 werd door mij het voorzitterschap bekleed. De periode eindigde toen door mijn vertrek naar Leersum.

Terugkijkend ervaar ik die periode als zeer plezierig. Het was een korte, maar hectische tijd, met een groepje enthousiaste werkers, waar ik met name Jan Klein, later secretaris, van wil noemen. Hoe kon je ook anders werken met zo'n illustere stimulerende en initiatiefrijke voorzitter als Jan Bos voor je. De gedrevenheid nam je als vanzelfsprekend over. De Avifauna van Midden-Nederland, waaraan de vogelwerkgroep had meegewerkt, vergde tot de verschijning in 1971 nog behoorlijk wat tijd. Ook het rapport Maas, waarin een recreatief ontwikkelingsmodel werd geschetst verscheen in dat jaar. Hierin werd rekening gehouden met 50 000 recreanten in het jaar 2000. Om hieraan het hoofd te bieden werden twee modellen ontworpen, waardoor er een harmonie zou ontstaan tussen natuurschoon en recreatie. Een model ging uit van grote, op vermaak afgestemde recreatie-oorden langs de randen van het Gooi. Het andere van een grotere spreiding van recreatievoorzieningen. Voorts werd het aanleggen van parken met daarin bouwspeelplaatsen, waterjungles en natuurterreintjes met plukweiden aanbevolen.

Het is nu 1992 en gelukkig zijn deze plannen nooit uitgevoerd. In 1972 werd in samenwerking met de Kontaktraad voor Natuurbescherming in het Gooi een beheersadvies voor de natuurgebieden uitgebracht. Leden van de vogelwerkgroep werkten mee aan het Milieukundig Onderzoek van het Gooi, waarvan het rapport in 1974 werd uitgebracht.

Veel veranderingen met betrekking tot het beschermen van de Gooise natuur heeft dat nog niet opgeleverd. Een natuurhistorisch rapport over een deel van het Spanderswoud kon de bouw van de hoge straalverbindingstoren van de PTT niet verhinderen. In een onlangs in de Gooi- en Eemlander gepubliceerd interview werd vermeld dat deze toren over vijf jaar, als gevolg van recente ontwikkelingen overbodig zal worden. De Natuurhistorische schets van Einde-Gooi zette meer zoden aan de dijk. Het gebied is inmiddels al vele jaren eigendom van Natuurmonumenten. Van het Laegieskamp bij Bussum zag eveneens een rapport het licht. Over wie dit gebied moet beheren en hoe dat dan wel moet gebeuren, is men nog steeds aan het bakkeleien. Plannen voor Vrije Vogelreservaten werden gerealiseerd. Er werd begonnen met vogeltrekellingen (op 20 posten!) en met waterhoen- en roofvogeltellingen. Ook werd een begin gemaakt met de veertiendaagse tellingen in de westelijke Eempolders, die nu dus al twintig jaar lopen. Comotie ontstond in 1972, toen het waterschap het polderpeil in de Eempolders wilde verlagen. De maatregel van toen valt echter in het niet bij de grootscheepse landinrichtingsactiviteiten, die nu worden uitgevoerd. In het begin van de jaren zeventig was er veel aandacht voor de bedreigingen van vogels, ook die in het buitenland. De massale sterfte van Wintertalingen in Zuidelijk Flevoland, veroorzaakt door botulisme, staat nog vers in het geheugen gegrift. Preventieve maatregelen daartegen voorkomen tegenwoordig massale sterfte.

Door de jaren heen is één ding ondanks de groei van de vereniging onveranderd gebleven: de behoefte aan leden die mee willen helpen om al het werk dat verzet moet worden uit te voeren. Mogelijk keert dit tij nog eens, want een vereniging staat of valt bij de gratie van voldoende zelfwerkzaamheid. Het komt de vogels, ons aller hobby alleen maar ten goede.

In een wat rustiger vaarwater

Jelle Harder

Na het vertrek van Dick Jonkers werd ik als derde op rij voorzitter van de vogelwerkgroep. Op de jaarvergadering in 1974 vond mijn verkiezing plaats. Na de jaarvergadering in 1976 verliet ik het bestuur. Twee jaren waarin tal van zaken de aandacht vroegen. Een voortdurende bron van belasting vormden de bezwaarschriften en commentaren op diverse plannen. Voorbeelden daarvan zijn het bezwaar tegen het rapen van kievitseieren (het zoveelste in de loop der jaren) en het bezwaar tegen een aanvraag voor een concessie van zandwinning in de Spiegel- en Blijkpolder.

Gelukkig bestaat er binnen de vogelwerkgroep voor dit soort zaken tegenwoordig ook een subgroep Natuurbescherming.

De Fransen hebben een uitdrukking "l'Histoire se répète". Dat geldt zeker voor de voortdurende verhuizingen naar een nieuw onderkomen, waarmee de vogelwerkgroep zich in de loop van haar bestaan geconfronteerd zag.

Deze keer werd er verhuisd naar een noodschooltje aan de Graaf Wichmanstraat in Hilversum. Een plan voor de herinrichting van het Spanderswoud kreeg uitvoerig commentaar van de werkgroep.

Evenzo het beleidsplan voor natuurschoon en recreatie in het Gooi. Minstens net zo belangrijk was de bijdrage aan de discussie over een uitbreiding van het aanlijngedebod voor honden in de terreinen van het Goois Natuurreservaat. Een plan dat gelukkig zijn beslag kreeg en werd ingevoerd.

Echt spectaculaire zaken kwamen niet aan de orde. Zoals wel vaker met natuur- en vogelbescherming zaten we in een dal van een golfbeweging na een woelige voorafgaande periode.

Het was een genoegen met mijn medebestuurders de juiste koers in het belang van de vogels te kunnen aanhouden.

Omdat tijdens het 10-jarig bestaan nog steeds een voorzitter ontbrak, moest ik toch nog als zodanig optreden. Dat was tijdens de Algemene Ledenvergadering op 28 maart 1978. Het was een speciale gebeurtenis, waarop door mij de jubileumuitgave "Vogels in het Gooi" werd aangeboden aan enkele illustere natuurbeschermers, te weten mr. H.P. Gorter, prof. dr. K.H. Voous en dr. J.H. Westerman.

Observatiehut in het Laarder Waschmeer

Foto: J. Taapken

Vogels, acties, landbouw en jacht

Rob Moolenbeek

Het zal begin jaren zeventig zijn geweest, toen ik Jan van der Geld in het bestuur opvolgde als secretaris van de nestkastencommissie. Ik vertegenwoordigde tevens de jeugdbonden. De volgende stap, enige jaren later, was de functie van secretaris van de vogelwerkgroep. Omdat er toen een voorzitterloos tijdperk was, kwamen ook die werkzaamheden in de praktijk op mijn schouders terecht. In juli 1979 besloot ik daarom maar formeel voorzitter te worden, hetgeen mede mogelijk was, omdat Trijnie Stoker het secretariaat overnam. De vogelwerkgroep telde toen zo'n 300 leden.

Eind jaren zeventig, begin jaren tachtig werden gekenmerkt door strijd tussen jagers en vogelbeschermers. Ook pogingen van het Goois Natuurreservaat om weer schapen te introduceren op de heidevelden en Korhoenders uit te zetten, hielden ons bezig. Inventarisaties van de heidevelden werden mede hiervoor uitgevoerd.

Regionaal speelde het "Basisplan voor Gooi- en Vechtstreek" waar onze inbreng nodig was. Het bestuur mengde zich ook in de benoeming van leden in de ledenraad van Vogelbescherming. Jagers probeerden hierin de meerderheid te krijgen, gesteund door de jagende directeur van Vogelbescherming.

Met succes werd in samenwerking met de Vogelwacht Utrecht een actie gevoerd "Redt de weidevogels van Eemland", waarbij enige tienduizenden handtekeningen werden verzameld.

Een inzamelingsactie leverde f. 38.000 op om in dat gebied weidevogelreservaten aan te kunnen kopen. Helaas is dit bedrag nog niet in land omgezet. Contacten werden gelegd met landbouworganisaties in verband met weidevogelbescherming en lezingen werden verzorgd voor agrarische jongeren.

Nadat ik in 1978 de samenstelling had verzorgd van het eerste boekje "Vogels in het Gooi", verscheen in 1981 een boekje van de Eempoldercommissie, getiteld "Vogels in de Eempolders", dat de tellingen uit de periode 1972-1978 behandelde.

In die tijd moeten ook de acties tegen de aanleg van de "Gooiboog" van de spoorlijn naar Almere geweest zijn.

Verder werd een begin gemaakt met de organisatie van de bibliotheek, welke, ook nu nog, op voortreffelijke wijze door Bep Dwars- van Achterbergh en Leny Reddingius beheerd wordt. Actueel waren ook zaken als Kievitseieren rapen, windsurfactiviteiten op de randmeren en de plaatsing van windmolens op de dijk van het Gooimeer bij Huizen. Verzoeken om wanden voor Oeverzwaluwen aan te leggen bij Muiderberg en de Stichtse Brug werden toen nog niet gehonoreerd. Dat de aanhouder dikwijls wint, moge blijken uit het feit dat thans bij de Oostdijk in Naarden door Rijkswaterstaat een kunstwand voor Oeverzwaluwen wordt voorbereid. Ook de activiteiten van SOVON werden in deze tijd opgezet en tot op heden wordt aan deze projecten deelgenomen. Veel van deze activiteiten werden samen met Adri Vermeule (we "runden" samen de subgroep Avifauna) voorbereid.

Niet vergeten mag worden de actie "Redt de Oostvaardersplassen" die in 1981 onder de bezielende leiding van Ger Blok gevoerd werd en tevens tot gevolg zou hebben, dat er een nieuwe subgroep Zuidelijk Flevoland ontstond. Deze zou enige jaren later zelfstandig als Natuur- en Vogelwacht Zuidelijk Flevoland in de nieuwe polder gaan opereren.

Een belangrijk evenement in het bestaan van de vogelwerkgroep was het 15-jarig bestaan in 1982 dat gevierd werd in kasteel Groeneveld in Baarn met als topper de bekende Belgische cineast en stootvogelkenner Suetens.

Bij die gelegenheid werden exemplaren van de Jubileum Korhaan aan de ereleden aangeboden en ik ontving toen de eerste echte voorzittershamer, die werd aangeboden door de groep ereleden. Ook de bekende sticker met het symbool van de vereniging er op, ontworpen door Ronald Sinoo, deed bij deze gelegenheid zijn intrede.

Ik kan niet anders zeggen, dan dat alle subgroepen prima draaiden, waardoor het voorzitterschap een prettige en leerzame tijd is geweest. Dat, door de inzet van alle commissieleden, de vogelwerkgroep goed draaide, blijkt wel uit het feit, dat het ledental in maart 1983 was gegroeid tot 460. Op 24 maart 1983 werd het voorzitterschap overgenomen door Henk Hardon.

In de ban van het boek

Henk Hardon

Van 1983 tot en met 1987 voorzitter; vijf jaar lang. Een stuk van je leven. Je rolt midden in een energerende periode. De voorbereidingen voor een avifauna van het Gooi en omstreken, de langgekoesterde droom van de oprichters van de werkgroep, kwamen juist op gang. Een enthousiaste ploeg leden had de basis daarvoor al gelegd, rollebollend als een nest jonge honden, zich op alles stortend waarvan ze dachten dat het bruikbaar en voor zo'n uitgave nodig was. Als baas van de kennel was het soms nodig corrigerend op te treden, een zaak die de goede harmonie niet verstoortte. Slopend was die tijd. Contacten en contracten met sponsors en subsidiegevers en drukkers. Naarmate de tijd vorderde nam de druk toe. Het boek zou en moest in september 1987 klaar zijn en dat was het dan ook. Menig zweetdruppeltje werd in die laatste periode geplengd. Het aantal bladzijden liep uit, financiën die nog net niet helemaal rond waren, bijna te veel om op te noemen. Al met al, het paradepaard van de vogelwerkgroep, "Vogels tussen Vecht en Eem" was uit. Een zucht van verlichting. Het 25-jarig jubileum werd op passende wijze in De Dobber in Kortenhoef gevierd en het boek werd ten doop gehouden.

Achteraf vraag ik mij af, hoe het mogelijk was, dat er nog andere activiteiten waren. Conceptbestemmingsplannen, beheersplannen en een streekplan stroomden binnen : Gooi- en Vechtstreek, Gooi- en IJmeer, Utrecht, Eemmeer, landinrichtingsplan Eemland. De surfactiviteiten bij Oud-Naarden en Oud-Valkeveen vroegen nog steeds aandacht, crossers bij de Stichtse Brug bedreigden de broedvogels met hun hobby.

Ondertussen deden we ook nog voorstellen: maak van het Eemmeer - een belangrijk watervogelgebied - een wetland. Plaats de Oostermeent en de Egelshoek onder de Relatienotagebieden. Om de contacten te versterken werden we lid van de SOVON (1984) en van de Samenwerkende Vogelwerkgroepen Noord-Holland (SVN). We waren betrokken bij de oprichting van de Stichting Milieutijdschrift 't Gooi en Vechtstreek.

Hoewel we zelf op initiatief van Jelle Harder meewerkten aan de bouw van een observatiehut in het Laarder Waschmeer, protesteerden we tegen de bouw van een dergelijke hut door Natuurmonumenten in Ankeveen, omdat die volgens ons op een zeer kwetsbare plaats was gepland. Verder namen we deel aan een voor ons "branchevreemde" activiteit: onderzoek naar het voorkomen van de rode bosmier.

De computer begon ons ook in de ban te krijgen. De ledenadministratie werd geautomatiseerd met gebruikmaking van de computers van Natuurmonumenten. Zelf meenden we ook rijp te zijn voor het computertijdperk en installeerden een computercommissie om een en ander voor te bereiden. Om allerlei praktische redenen en in verband met het toenmalige prijsniveau bleek de aanschaf van zo'n systeem destijds echter niet haalbaar.

In de stroom van rapporten, die als gevolg van de werkzaamheden voor het boek uitkwam, zag ook eindelijk het rapport "Broedvogels van de Gooise heidevelden" in 1985 het licht, drie jaar na de betreffende inventarisaties. Een lijvig rapport, dat nu als uitgangspunt kan dienen bij het veranderende beheer van de heidevelden. Na zo'n vijf jaar intensief betrokken te zijn geweest bij het bestuurswerk, werd het tijd om weer eens andere dingen te gaan doen. Leuk werk was het, maar je moet het niet te lang blijven doen.

Twee jaar voorzitter

Jacques Meijer

De verkiezing van enkele bestuursleden op de algemene ledenvergadering in 1989 kwam op een bijzondere spontane manier tot stand. Voor de vrijgekomen plaatsen van voorzitter, secretaris/secretaresse en coördinator subgroep Nestkasten waren tot kort voor deze vergadering geen kandidaten beschikbaar. Uiteindelijk stelden zich respectievelijk ikzelf, Marijke de Graaf en Dick Jonkers zich beschikbaar. Al met al heb ik het slechts twee jaar uitgehouden.

Vooraf na het afsluiten van het avifaunaproject, dat onze vogelwerkgroep de schitterende uitgave "Vogels tussen Vecht en Eem" opleverde, moesten er nieuwe uitdagingen worden gezocht.

Ondanks de nog aanwezige 'vermoeidheid' en 'nazorg' van bovengenoemde uitgave (veel onderzoek, redactioneel werk en verkoop), ging iedereen in het gedeeltelijk vernieuwde bestuur met frisse moed van start.

Vooraf de subgroep Nestkasten werd nieuw leven ingeblazen. Nieuwe mensen werden gezocht om tot een groter aantal nestkastcontroles te komen.

Toen dat al snel lukte, kwam een volgende actie: het opzetten van een gierzwaluwenproject. Hierbij werden onder anderen het gewest, gemeenten en woningbouwverenigingen betrokken. Deze actie loopt nog steeds succesvol verder. In diezelfde periode werd door Vogelbescherming begonnen met een actie voor de Huiszwaluwen. Reden voor onze werkgroep om ook hier de touwtjes nog eens aan te halen.

Ook onze betrokkenheid bij de Nationale Vogeltrekteldag in oktober 1990 wil ik niet vergeten. De coördinator van het project bij Vogelbescherming verzocht ons om als "proefkonijn" te fungeren om voor deze bijzondere dag te controleren of de plannen, die mede met onze hulp waren opgesteld, wel uitvoerbaar waren.

Het werd een zomerse trektelling met allerlei tests: verbindingen tussen posten controleren, meldingen naar tussenpersonen vastleggen, notatie nagaan etc. Vanzelfsprekend namen we later in het jaar ook aan de officiële Nationale Vogeltrekteldag deel.

Ondanks de korte periode waarin ik voorzitter was, heb ik gemerkt, dat de vogelwerkgroep een kern van bijzonder actieve leden bezit, welke de vereniging bestaansrecht geeft.

Helaas zijn er onder de circa 475 leden niet veel meer van deze actievelingen. Al met al was het een heel prettige periode al was het dan maar voor twee jaar.

Met vogels en vogelaars naar het jaar 2000

Rob Kole

Hoewel ik al op de lagere school, zo rond 1956, zeer gefascineerd een serie uitzendingen van de schoolradio volgde, welke bedoeld was om de jeugd belangstelling voor de vogels bij te brengen, heeft het bij mij toch vrij lang geduurd voordat het 'vogelaarsvirus' mij goed te pakken kreeg. Toch waren die uitzendingen heel interessant en herinner me nog heel goed hoe opgewonden ik was als ik een Waterhoen of een groepje Meerkoeten ontwaarde op het Laarder Waschmeer. In dat gebied zwierf ik destijds nog geregeld rond, vaak samen met wat vriendjes uit de buurt. Ik was er wat trots op, dat ik dankzij de radiolessen en door de zwart-wit foto's die, bij die schoolradioprogramma's hoorden, mijn vrienden kon vertellen dat zo'n donkere vogel met rode bles een Waterhoen was! Toch was in de jaren daarna mijn belangstelling voor de flora veel groter. Graag ging ik in een vochtig stukje heide, meestal alweer bij het Laarder Waschmeer, zoeken naar de zonedauw of naar de klokjesgentiaan.

Pas eind jaren zeventig kwam de latent aanwezig gebleven belangstelling voor de vogels weer naar boven. De aanleiding daarvoor was een folder van de vogelherkenningscursus van de vogelwerkgroep. Haast vanzelfsprekend werd ik na het volgen van de cursus lid en raakte spoedig vrijwel bezeten van het observeren van vogels. Ook had ik mij al vrij spoedig een klus op de hals gehaald: de coördinatie van de huiszwaluw tellingen. (Ik was nog onvoldoende voorbereid geweest op Joke van Velsen's methoden van ronselen onder de nieuwe leden!)

Niet zo lang daarna, in maart 1983, kwam ik ook in het bestuur als coördinator voor de subgroep Eempoldertellingen. Dat was gelukkig een gemakkelijk baantje, want ik kon, dankzij de geoliede organisatie en het enthousiasme van de groep, vrijwel bij elke vergadering volstaan met de mededeling "dat alles liep". Wel raakte ik in de loop van de tijd vaak betrokken bij allerlei zaken, die vaak weinig met de Eempoldertellingen te maken hadden en ik ging diverse malen, soms alleen maar vooral ook met de voorzitter uit die tijd (Henk Hardon) op stap naar diverse vergaderingen zoals bij de Samenwerkende Vogelwerkgroepen Noord-Holland (SVN) of naar de Stichtse Milieufederatie, om de vogelwerkgroep te vertegenwoordigen.

Zo rond eind 1983 raakte ik ook betrokken bij de

voorbereidingen van onze uitgave "Vogels tussen Vecht en Eem" en maakte later deel uit van de eindredactie. Over hectische tijden gesproken! Dag en nacht zaten we te corrigeren en te plakken, terwijl de hele huiskamer ondertussen als een kantoor was ingericht en de huisgenoten regelmatig slalom moesten lopen over stapels her en der verspreid papier!

In de loop van 1986 nam ik namens de vogelwerkgroep ook deel aan bijeenkomsten van de Overleggroep Eemland die, totdat het plan in stemming kwam, de Landinrichtings Commissie adviseerde op het gebied van de natuurbescherming met betrekking tot de ruilverkavelingsplannen in dat gebied.

Inmiddels was ik in het bestuur al aardig bij de veteranen gaan horen, toen Jacques Meijer aankondigde af te zullen treden. Een kandidaat voor een opvolger was er niet en er dreigde voor de derde keer in het bestaan van de vogelwerkgroep een nieuwe voorzitterloze periode aan gaan te breken. Uiteindelijk kon men mij er toen toch toe overhalen om Jacques Meijer op te volgen. Dat was tijdens de jaarvergadering in 1990.

In de eerste tijd gingen we toen aan het werk om reeds bestaande voorstellen en plannen voor de subgroep Avifauna wat meer vorm te geven. Deze subgroep had al enige tijd zonder coördinator gedraaid, maar Willem-Jan Hoeffnagel had zich kort voor de jaarvergadering bereid verklaard die taak op zich te nemen. Inmiddels is er een computerprogramma beschikbaar waarmee vele gegevens uit ons waarnemingenarchief zijn terug te vinden, waardoor de toegankelijkheid van dat archief sterk verbeterd is. Er werd dat jaar ook naarstig, maar tevergeefs, gezocht naar een geschikt permanent onderkomen voor onze activiteiten en het embleem van de vogelwerkgroep werd aangepast. Onze oude Korhaan leek wel in de rui; zijn verenkleed werd geheel vernieuwd. In de tweede helft van 1990 werd het archief overgebracht naar een dependance van het Dudok College aan de Pater Wijnterlaan te Naarden. Inmiddels kon men ons ook daar niet langer meer huisvesten en hebben we onlangs de zoveelste behuizing betrokken in een vleugel van kasteel Groeneveld in Baarn.

Hoewel dit een goede oplossing voor onze huisvestingproblemen is, wordt het hoog tijd dat we een permanent onderkomen vinden en dat de realisatie van een natuur- en milieueducatiecentrum, een lang gekoesterde droom, nu eindelijk eens van de grond zal komen. Er wordt al jaren aan dat idee gewerkt. Tot nu toe zonder resultaat, maar er worden weer nieuwe activiteiten op dit gebied ontplooid, dus wie weet ....

Door tijdgebrek kwamen de activiteiten van de nog jonge subgroep Natuurbescherming nog maar aarzelend op gang. Nadat Rob Kloosterman echter in het voorjaar van 1991 de coördinatie van deze groep op zich nam, werden al spoedig de reeds sluimerende ideeën over de bescherming van de Knobbelzwaan verder uitgewerkt. Nu, in 1992, heeft dat geleid tot oprichting van een nieuwe stichting, waarin, door bundeling van kennis en ervaring, personen uit onze werkgroep en van een aantal andere organisaties uit Nederland, zich met deze problematiek bezig zullen gaan houden.

Natuurlijk zal een levende organisatie zoals de vogelwerkgroep niet op zijn lauweren kunnen en willen gaan rusten, na het afsluiten van dit jubileumjaar. Voor de komende jaren zijn er daarom nog voldoende plannen. Voor de vogels in onze regio is dat maar goed ook, want waar vinden ze betere advocaten dan de leden van onze vereniging?

Ik doe slechts een willekeurige greep uit de zaken waar het bestuur wat aan zou willen gaan doen in de komende tijd. In de eerste plaats willen we in de toekomst nog meer aandacht gaan schenken aan de natuurbescherming. Om daarop goed te zijn voorbereid, zijn concrete gegevens nodig. Het tellen en inventariseren zal dus zeker zeer belangrijk blijven. Het is dan ook de bedoeling daarvoor een beter plan op te stellen. Dat zal gebaseerd zijn op prioriteiten afhankelijk van de status van de gebieden en van de actualiteit van de beschikbare gegevens. We hopen daardoor in de toekomst een vollediger beeld van de vogelwereld in het werkgebied te kunnen geven.

Een belangrijke doelstelling van de vogelwerkgroep is het bevorderen van kennis over vogels en over mogelijkheden en middelen voor vogelbescherming. Een goede methode om dat te bereiken is het ondersteunen van andere organisaties, zoals andere natuurbeschermingsgroepen of scholen. Leden van onze vogelwerkgroep zouden dat kunnen doen door bijvoorbeeld excursies te leiden of van tijd tot tijd een lezing te houden. Wij kunnen voor dergelijk werk nu al putten uit een schat aan gegevens uit ons eigen archief. Om dergelijke ideeën te kunnen realiseren missen we echter nog voldoende mensen die dit soort werk kunnen of willen doen. Om daarin te voorzien, zouden we graag wat meer aan kadervorming willen gaan doen, bijvoorbeeld met behulp van gerichte cursussen, zoals de cursus broedvogels inventariseren en mogelijke nog nieuw op te zetten cursussen.

De vogelwerkgroep zal zich naar buiten toe nog beter moeten gaan profileren. Een goede bekendheid is nodig om twee redenen. Ten eerste omdat we daarmee een van onze doelstellingen kunnen realiseren en meer mensen bewust kunnen maken van het belang van vogels. Ten tweede is dat nodig om zo te trachten meer mensen aan te trekken en ons ervan te verzekeren dat de vele taken echt kunnen worden uitgevoerd.

Door de uitgave van speciale folders en brochures over vogels kan worden bereikt dat de bekendheid van de vogelwerkgroep toeneemt en er tevens wat kennis van vogels wordt verspreid bij het publiek. Ook een stukje voorlichting dus. In het begin van dit jaar is al een folder gemaakt met een lijst van de vogels van het Corversbosch. Deze folder is uitgegeven in samenwerking met het Bezoekerscentrum Corversbosch. Er zijn ideeën voor nog meer van dergelijke folders. Zo wordt er, bijvoorbeeld, al gewerkt aan een soortenlijst van ons hele werkgebied en er zullen hopelijk ook meer van dit soort folders komen voor bepaalde terreinen.

Ook hopen we in de toekomst ons lijfblad De Korhaan in een nieuw jasje te kunnen gaan gieteren. Er wordt voorlopig over dit onderwerp nog maar voorzichtig gepraat, maar ik vertrouw er op dat het resultaat toch over enige tijd zichtbaar zal worden. De aanschaf van een computersysteem voor het blad en ook voor andere zaken, zoals bijvoorbeeld, de ledenadministratie zou daarbij bijzonder nuttig zijn. Over zo'n aanschaf is een aantal jaren geleden al eens gedacht, maar destijds was dat nog niet haalbaar. Zo'n systeem zou zelfs voor het verwerken van waarnemingen goed bruikbaar zijn. Een van de obstakels voor het aanschaffen van een computer voor dat doel was en is het vinden van een geschikte, goed toegankelijke ruimte. Ook om die reden zou het dus een goede zaak zijn als er een vaste plek voor de werkgroep kan worden gevonden. Het is duidelijk dat er voor een vogelwerkgroep in het Gooi, ook na deze eerst vijftienvintig jaar nog veel werk te doen is. In de afgelopen periode is al gebleken hoeveel enthousiasme en activiteit er onder de leden zit. We hebben binnen de vereniging een ongelooflijke hoeveelheid kennis en ervaring op vele terreinen. In het belang van de vogels is het zaak daar goed gebruik van te maken. Ik hoop dat we, net als in de achterliggende periode, ook de komende tijd met elkaar door kunnen gaan met de bescherming en, natuurlijk simpelweg genieten, van de vogels om ons heen. Op die manier kunnen we vol vertrouwen verder op weg gaan naar het jaar 2000!

Een eregalerij voor natuurbeschermers

De volgende lijst bevat de namen van een aantal personen die zich nu of in het verleden in het bijzonder hebben ingezet voor de vogels of ander natuurbeschermingswerk. Wij beschouwen dat overzicht als een soort eregalerij voor deze natuurbeschermers en tevens, indirect, ook voor die talloze anderen, die zich voor natuur- of milieubescherming hebben ingespannen. Als blijk van waardering voor het werk op dat gebied werd aan hen een speciale oorkonde uitgereikt tijdens het symposium op 26 september te Kortenhoef.

H. van de Berg. Bussum. Staat al zijn leven lang op de bres voor het natuurbehoud. Schildert en tekent graag en veel.

J.B.M. Frencken. Hilversum. Is als begenadigd excursieleider onovertroffen en zeer verdienstelijk als verzamelaar van gegevens over flora en fauna.

Dr. Mr. H.P. Gorter. Naarden. Is oud-directeur van de Vereniging tot Behoud van Natuurmonumenten in Nederland te 's-Graveland. Hij is van grote betekenis voor het regionaal en (inter)nationaal natuurbehoud.

Mevrouw W. van Ingen-den Oude, postuum B. van Ingen. Naarden. Een leven lang toegewijd aan de verzorging van asiel-vogels.

J. Kamies. Bussum. De drijvende kracht achter de Natuurwacht en de Heidevrijwilligers.

Ing. H. Korten. Soest. Rentmeester van het Goois Natuurreservaat; maakte in korte tijd het GNR populair.

N. Kortenoever. Kortenhoef. Is onvermoeibaar propagandist voor natuur- en milieubehoud.

P. van der Linden. Hilversum. Een strijder voor een beter milieu in het Gooi, de drijvende kracht achter, onder andere, de Vereniging Leefmilieu.

E.J. Makker. Eemnes. Al zestig jaar behoeder van Kerkuilen.

Mevrouw M. Mulder-Eenjes & Ing. H. Harder. Naarden. Al vele tientallen jaren de "motor" van het Comité Wintervoeding Vogels.

G. Roodhart. Eemnes. Hij houdt een traditie van meer dan honderd jaar in stand: Kerkuilen op de hofstede.

H.J. Slijper. Eemdijk. Bekend tekenaar en illustrator, groot propagandist voor de vogelbescherming.

A. Stork. Weesp. Zet zich al jaren in voor het natuurbehoud in het Vechtplassengebied.

Prof. Dr. K.H. Voous. Huizen. Wetenschapper, publicist en vermaard ornitholoog.

Drs. R. de Wit. Haarlem. Is oud-Commissaris der Koningin in Noord-Holland en van grote betekenis voor het behoud van de Gooise natuur.

Uitgaven van de Vogelwerkgroep

De volgende verslagen en rapporten zijn uitgegeven door de Vogelwerkgroep Het Gooi en Omstreken:

No.	Auteur	Jaar	Titel
1	Geld, J. van der.	1967	Jaarverslag Nestkastonderzoek 1967.
2	Geld, J. van der.	1968	Jaarverslag Nestkastonderzoek 1968.
3	Anonymus.	1968	Aan de veehouders van het Gooi, Eemland en Vechtstreek.
4	Marius, J.	1968	De Zanddijk.
5	Moolenbeek, R.G.	1969	Jaarverslag Nestkastonderzoek.
6	Bos, J.L.M., et al	1969	Vogelwaarnemingen in Zuidelijk Flevoland.
7	Jonkers, D.A.	1970	Inventarisatiehandleiding.
8	Jonkers, D.A.	1970	Avifauna van Naarden.
9	Bos, J.L., et al	1970	De Avifauna van Bussum.
10	Altena, J. van, et al	1970	Avifauna van Hilversum.
11	Moolenbeek, R.G.	1970	Jaarverslag Nestkastonderzoek.
12	Jonkers, D.A.	1971	Verslag van het vogelkamp op Terschelling, gehouden op 27 t/m 31 oktober door de vwg 't Gooi.
13	Moolenbeek, R.G. & C. Steenman.	1971	Nestkastverslag 1971.
14	Moolenbeek, R.G.	1972	Nestkastverslag 1972.
15	Jonkers, D.A., et al	1972	Een natuurhistorische schets van het landgoed Einde-Gooi.
16	Klein, J. & D.A. Jonkers.	1972	Natuurhistorisch rapport over een deel van het Spanderswoud.
17	Jonkers, D.A.	1972	Kokmeeuwperikelen in het Hilversums Wasmeer.
18	Jonkers, D.A.	1972	Herfsttrektellingen 1972.
19	Klein, J. & D.A. Jonkers.	1973	Inventarisaties 1972.
20	Anonymus.	1973	Wenken voor de bescherming van vogels op weidegronden en hooilanden.
21	Jonkers, D.A.	1973	De Korhoenders van het Gooi.
22	Jonkers, D.A.	1973	Herfsttrektellingen 1973.
23	Klein, J. & D.A. Jonkers.	1973	Het Laegieskamp - Een vergeten natuurgebied.
24	Jonkers, D.A.	1973	Verslag vogelweekend op Ameland.
25	Harder, J.	1974	Broedvogelinventarisatie van de Vuntus bij Loosdrecht.
26	Harder, J.	1974	Verslag van het vogelweekend op Schiermonnikoog, april 1974.
27	Poel, P. van der.	1975	Twee jaar Eempoldertellingen, november 1972 - november 1974 [de Korhaan 9(4)].
28	Poel, P. van der.	1977	Kijkers voor kijkers van kijkers.
29	Moolenbeek, R.G.	1978	Jaarverslag 1973 - Nestkasten in de Gooise natuurgebieden.
30	Soete, H.W. de & J.P. Seyffert.	1978	Nestkastverslag 1974 - 1975.
31	Moolenbeek, R.G.	1978	De Knobbelzwaan tussen Vecht en Eem [de Korhaan 12(5)].
32	Moolenbeek, R.G. (red.)	1978	Vogels in het Gooi.
33	Osieck, E.R., et al	1978	Het beheer van het Hilversums Wasmeer [de Korhaan 12(3)].
34	Klippel, N.A. & A. van Leyden (red.).	1981	Vogels in de Eempolders.
35	Soete, H.W. de & J.P. Seyffert.	1981	Nestkastenverslag 1976-1977-1978.
36	Harder, J.	1981	Verslag vogelweekend op Vlieland, oktober 1980.
37	Harder, J., et al	1982	De Korhaan 1967 - 1982.
38	Moolenbeek, R.G.	1984	Verslag van de vogelweekenden op Terschelling gehouden op 24-26 april en 2-4 oktober 1981.
39	Harder, J., et al	1983	Vogelstudie, zoogdieren- en libellen-onderzoek in de Mariapeel, 22, 23 en 24 mei 1981.
40	Harder, J., et al	1983	Verslag van de vogelweekenden op Ameland, gehouden op 24-25 april en 9-10 oktober 1982.

41a	Jonkers, D.A. & R.A. Kole.	1983	Avifauna van het Gooi, de Vechtplassen en de Eempolders - Handleiding en richtlijnen voor auteurs en soortbewerkers (deel 1).
41b	Jonkers, D.A. & R.A. Kole.	1983	Avifauna van het Gooi, de Vechtplassen en de Eempolders Richtlijnen voor het schrijven en type-instructies (deel 2).
42	Mekel, J.A. & H. de Soete.	1983	Nestkastenverslag 1979, 1980, 1981.
43	Fuchs, H. & I. van Woersem	1983	Inventarisatie Boekesteijn 's-Graveland 1982.
44	Harder, J. & R. Kole.	1989	Inventarisatie Mariapeel 1983.
45	Jonkers, D.A.	1984	Broedvogels in de bebouwde kom van Blaricum.
46	Jonkers, D.A.	1984	Over het voedsel van overwinterende Ransuilen in het Gooi.
47	Vermeule, A.P.	1984	Broedvogelinventarisatie van de Vuntus 1982.
48	Mekel, J.A.	1985	Nestkastenverslag 1982-1983.
49	Jonkers, D.A. & J. Harder.	1985	Broedvogels in de bebouwde kom van Laren.
50	Moolenbeek, R.G., et al	1985	Broedvogels van de Gooise heidevelden. Verslag van broedvogelinventarisaties in de periode 1969 - 1982 door leden van de Vogelwerkgroep Het Gooi e.o.
51	Jonkers, D.A.	1985	Vogels van de polders Voorburg, Garsten, Hoekerpolder en de Vechtoever in 1984.
52	Hardon, H.	1985	Schiermonnikoog in het voor- en najaar van 1983.
53	Lam, E.	1985	Natuurhistorische notities uit de Gooi- en Eemlander 1871 - 1920.
54	Harder, J.	1985	Broedvogels in de bebouwde kom van Vreeland in 1985.
55	Jonkers, D.A.	1985	Broedvogels in de bebouwde kom van Bussum in 1985.
56	Klaveren, A.J. van.	1988	Verslag van een proeftelling van vogeltrek over de telpost 'Corversbos' in de herfst van 1987.
57	Fuchs, H.	1986	Bescherm de Gierzwaluw.
58	Soete, H. de.	1988	Verslag van het gierzwaluwenproject van 1981-1988.
59	Jonkers, D.A.	1988	Nestkastenverslag 1984-1988.
60	Klaveren, A.J. van.	1988	Vogels tussen het Hol en de Suikerpot in Kortenhoef in het voorjaar van 1988.
61	Jonkers, D.A.	1988	Aanwijzingen voor het invullen van waarnemingskaartjes.
62	Weijer, F.H. van de.	1989	De Knobbelzwaan in het Gooi en omstreken in 1988.
63	Kole, R.A. & N.A. Klippel.	1989	De vogels in de westelijke Eempolders Periodieke tellingen tot 1984 in de Noordpolder- en Zuidpolder te Veld en in de Oostermeent.
64	Jonkers, D.A. & A.P. Vermeule.	1989	Vogelinventarisatie Corversbosch 1988.
65	Klaveren, A.J. van.	1989	Verslag van de tellingen van vogeltrek over de telpost 'Corversbos' in de herfst van 1988.
66	Jonkers, D.A.	1989	Broedvogelinventarisatie Oostermeent 1989.
67	Jonkers, D.A.	1989	Broedvogels van Einde-Gooi in 1989.
68	Jonkers, D.A.	1989	Nestkastenverslag 1989.
69	Jonkers, D.A.	1990	Hilversumsch Wasmear Broedvogels 1990.
70	Jonkers, D.A.	1990	Nestkastonderzoek in het Gooi in 1990.
71	Weijer, F.H. van de.	1991	De Knobbelzwaan in het Gooi en omstreken in 1990.
72	Jonkers, D.A.	1991	Broedvogelinventarisatie groeve Oostermeent 1991.
73	Klaveren, A.J. van & J.M.F. Meulman		Broedvogelinventarisatie landgoed Spanderswoud - Cursus broedvogels inventariseren.
74	Weijer, F.H. van de.	1992	De Knobbelzwaan in het Gooi en omstreken in 1991.
75	Jonkers, D.A.	1992	Nestkastbewoners in het Gooi in 1991.
76	Jonkers, D.A.	1992	Broedvogels van het Staatsbosbeheerobject Gooikust in 1991.
77	Jonkers, D.A. & J. Harder	1992	Broedvogels van de Zuiderheide ende omgeving van Heidebloem in 1990.

Ter gelegenheid van het 20 jarig bestaan van de vogelwerkgroep verscheen in 1987 ook nog de gebonden uitgave "Vogels tussen Vecht en Eem" (Jonkers, Dick A., Rob A. Kole & Jaap Taapken red. ISBN 90-9001836-0).

Literatuurlijst

Literatuurlijst

- Alleyn, W.F., L.M.J. van den Bergh, S. Braaksma, Th.J.F.A. ter Haar, D.A. Jonkers, H.N. Leys & J. van der Straaten.** 1971. Avifauna van Midden-Nederland. Van Gorcum, Assen.
- Anonymus.** 1983. Integraal Beheersplan Gooise Noordflank. Gewest Gooi en Vechtstreek, Hilversum.
- Anonymus.** 1988. Broedvogelinventarisatie Spanderswoud 1988. Gemeente Hilversum, Afd. Groenvoorzieningen.
- Bekhuis, J. R. Bijlsma, A. van Dijk, F. Hustings, R. Lensink & F. Saris.** 1987. Atlas van de Nederlandse Vogels. Sovon, Arnhem.
- Beusekom, R.F. van.** (ongepubliceerd). Broedvogellijst 1988 Oostermeent, (Vierde Kwadrant en De Kampen).
- Beusekom, R.F.J. van & C.J. Scharringa.** (ongepubliceerd). Provinciale Milieu-inventarisaties 1988. Provinciale Waterstaat Noord-Holland.
- Brooke, M. & T. Birkhead.** 1991. The Cambridge Encyclopedia of Ornithology. Cambridge University Press. Cambridge.
- Dieperink, P. & R.G. Moolenbeek.** 1979. De Huiszwaluw als broedvogel in het Gooi, het Vechtplassen- en Eemgebied. De Korhaan 13(3):81-87.
- Dieperink, P.W.** 1980. Huiszwaluw telling 1979. De Korhaan 14(2):150-152.
- Dieperink, P.** 1985. De ontwikkeling van de populatie van de Oeverzwaluw (*Riparia riparia*) in het Gooi en omstreken in 1983 en 1984. De Korhaan 19(1):15-17.
- Dijk, A.J. van & B.L. van Os.** 1982. Vogels van Drenthe. Van Gorcum, Assen.
- Dijk, J. van et al (red.).** 1981. Randstad en broedvogels. Vogelwerkgroep Avifauna West-Nederland, Tilburg.
- Dijk, J. van & D. Hoek.** 1989. Vogels van Noordwijk en omstreken. Vereniging voor Natuur- en Vogelbescherming Noordwijk, Noordwijk.
- Frankevoort, W. & H. Hubatsch.** 1966. Unsere Wiesenschmätzer. Neue Brehm-Bücherei, n. 370. Ziemsen Verlag, Wittenberg Lutherstadt.
- Glutz von Blotzheim, K.N., K. Bauer & E. Bezzel.** 1971. Handbuch der Vögel Mitteleuropas, Band 4. Falconiformes. Akademische Verlagsgesellschaft Frankfurt am Main.
- Hagemeyer, W.J. & C.J.M. Musters.** 1991. Veranderingen in de aantallen geringde zangvogels in Nederland. Milieubiologie Rijksuniversiteit Leiden, SOVON, Beek/Ubbergen.
- Harder, J. (red.).** 1982. Jubileumkorhaan 1967-1982. Vogelwerkgroep Het Gooi en Omstreken. Uitgave 37.
- Harder, J.** 1991. Een Oeverzwaluwkolonie langs de A1. De Korhaan 25(1):23-24.
- Hartog, A. & W.J.R. de Wijs.** 1981. Broedvogelonderzoek Naardermeer 1973 t.m. 1980. Amsterdam.
- Hut, R.M.G. van der.** 1989. De Lepelaar en de Vos. De Graspieper 9:84-89.
- Jonkers, D.A., R.A. Kole & J. Taapken.** 1987. Vogels tussen Vecht en Eem. Vogelwerkgroep Het Gooi en Omstreken, Hilversum.

- Jonkers, D.A. & A.P. Vermeule.** 1989. Corversbosch Vogelinventarisatie 1988. Vogelwerkgroep Het Gooi en Omstreken, Hilversum. Uitgave 64.
- Jonkers, D.A.** 1989. Verkeersslachtoffers onder de fauna op de A 27 bij de Stichtse Brug in 1989. De Korhaan 23(5):119-121.
- Jonkers, D.A.** 1989. Broedvogelinventarisatie Oostermeent 1989. Vogelwerkgroep Het Gooi en Omstreken, Hilversum. Uitgave 66.
- Jonkers, D.A.** 1989. Broedvogels van Einde-Gooi in 1989. Vogelwerkgroep Het Gooi en Omstreken, Hilversum. Uitgave 67.
- Jonkers, D.A. & P. Maréchal.** 1990. De achteruitgang van de Gekraagde Roodstaart *Phoenicurus phoenicurus* voer voor nadere discussie. Het Vogeljaar 38(2):49-61.
- Jonkers, D.A.** 1990. Rijkswaterstaat beschermt de Oeverzwaluw. Het Vogeljaar 38(5):208-209.
- Jonkers, D.A.** 1990. De Oeverzwaluwenstand in 1989 en 1990 in het werkgebied van de vogelwerkgroep. De Korhaan 24(5):128-129.
- Jonkers, D.A.** 1990. Monitoringonderzoek aan broedvogels in de periode 1969-1985. Rijksinstituut voor Natuurbeheer, Leersum.
- Jonkers, D.A.** 1990. Huiszwaluwnesten in het Gooi en omstreken in 1990. De Korhaan 24(4):100-103.
- Jonkers, D.A.** 1991. Oeverzwaluwnestkolonies in 1991. De Korhaan 25(5):123-124.
- Jonkers, D.A.** 1991. Het voorkomen van Huiszwaluwnesten in 1991 in het Gooi en omstreken. De Korhaan 25(5):125-127.
- Jonkers, D.A.** 1992. Broedvogels van het Staatsbosbeheerobject Gooikust. Vogelwerkgroep Het Gooi en Omstreken. Uitgave 76.
- Jonkers, D.A.** (in voorbereiding). Populatietrends bij broedvogels gedurende 1969-85.
- Klaveren, A.J. van.** 1983. Bergeenden in het Gooi, broedgevallen 1981 en 1982. De Korhaan 17(5):107-115.
- Klaveren, A.J. van.** (in voorbereiding). De Bergeend tussen Vecht en Eem, broedgevallen in 1988.
- Klippel, N.A. & A. van Leyden.** 1981. Vogels in de Eempolders. Vogelwerkgroep Het Gooi en Omstreken.
- Kole, R.A.** 1984. Huiszwaluwtelling 1981, '82 en '83. De Korhaan 18(1):21-23.
- Kole, R.A.** 1986. Huiszwaluwneststellingen in 1984 en 1985. De Korhaan 20(3):54-57.
- Kole, Rob.** 1988. Huiszwaluwtellingen 1986 en 1987. De Korhaan 22(4):87-105.
- Kole, R.A. & N.A. Klippel.** 1989. De Vogels in de westelijke Eempolders. Vogelwerkgroep Het Gooi en Omstreken. Uitgave 63.
- Kraak, W.K.** 1982. Purperreigers: ideale vogels voor reeksen waarnemingen in het Gooi. De Korhaan 16(1):21-22.
- Lam, E.** 1986. Broedvogelinventarisatie Spanderswoud 1986. Gemeente Hilversum, Afd. Groenvoorzieningen.

- Lam, E.** 1986. Een milieukundig onderzoek van het landgoed Zonnestraal. Stichting Milieutijdschrift Gooi, Vechtplassen i.o. Hilversum.
- Lambalgen, C.A. van.** 1981. Huiszwaluw telling 1980. De Korhaan 15(3):61-67.
- Lebret, T.** 1978. Hoeveel niet-geslachtsrijpe Bergeenden (*Tadorna tadorna*) zijn er bij het begin van de broedtijd? Watervogels 3(3):133-136.
- Lebret, T.** 1980. Op Bergeenden raak je niet uitgekeken. De Lepelaar (67):56-59.
- Leys, H.N.** 1990. Inventarisatie van de Oeverzwaluw *Riparia riparia* in 1989 in Nederland. Het Vogeljaar 38(4):151-157.
- Leys, H.N.** 1991. De Oeverzwaluw *Riparia riparia* in 1990 in Nederland. Het Vogeljaar 39(5):193-197.
- Leys, H.N. & D.A. Jonkers.** 1991. Oecologische nestelgegevens van de Huiszwaluw. Het Vogeljaar 39(2):49-60.
- Leys, H.N. & D.A. Jonkers.** 1991. Inventarisatie van de Huiszwaluw in 1989 en 1990 in Nederland. Het Vogeljaar 39(2):61-67.
- Lichtenbeld, H.J.** 1978. Vogeljaar Vogelkalender 1979, 12: Roodborsttapuit. Het Vogeljaar, Bennekom.
- Lichtenbeld, H.J.** 1982. Vogeljaar Vogelkalender 1983, 21: Roerdomp. Het Vogeljaar, Bennekom.
- Maas, F.** 1992. Al 8,5% van Nederland kunstmatig belicht. Van Nature 2(5).
- Moolenbeek, R.G. (red.).** 1978. Vogels in het Gooi. Vogelwerkgroep Het Gooi en Omstreken. Uitgave 32.
- Moolenbeek, R.G., J. Harder & A.P. Vermeule.** 1986. Broedvogels van de Gooise heidevelden. Vogelwerkgroep Het Gooi en Omstreken. Uitgave 50.
- Mulder, A. (red.).** 1985. Feestnummer voor Jaap Taapken. Het Vogeljaar 33 (5):193-253.
- Opdam, P.** 1978. De Havik. Spectrum, Utrecht/Antwerpen.
- Osieck, E.R.** 1986. Bedreigde en karakteristieke vogels in Nederland. Vogelbescherming, Zeist.
- Parmentier, F. & D. Tanger.** 1992. Nestbescherming legt geen windeieren. De Groene Hollander 20 (maart 1992):3-10.
- Poel, P. van der.** 1982. Inventarisatie broedvogels Spanderswoud 1982. Hilversum.
- Poel, P. van der.** 1983. Inventarisatie Spanderswoud 1983. Hilversum.
- Poel, P. van der.** 1984. Inventarisatie Spanderswoud 1984. Hilversum.
- Poel, P. van der.** 1985. Inventarisatie Spanderswoud 1985. Hilversum.
- Ruitenbeek, W., C.J.G. Scharringa & P.J. Zomerdijk (red.).** 1990. Broedvogels van Noord-Holland. Stichting Samenwerkende Vogelwerkgroepen Noord-Holland/Provinciaal Bestuur Noord-Holland, Assendelft.
- Scharringa, C.J.G.** 1991. Meetnet weidevogels Noord-Holland. De Graspieper 11(4):159-169.
- Smit, J.J. & R.J.S. Terlouw.** 1991. Vogels in het Eemland. Van Arkel, Utrecht.

- Scharringa, C.J.G.** 1991. Meetnet weidevogels Noord-Holland. De Graspieper 11(4):159-169.
- Smit, J.J. & R.J.S. Terlouw.** 1991. Vogels in het Eemland. Van Arkel, Utrecht.
- Taapken, J.** 1977. Vogeljaar Vogelkalender 1978, 23: Roerdomp. Het Vogeljaar, Bennekom.
- Teixeira, R.M.** 1979. Atlas van de Nederlandse Broedvogels. Vereniging tot Behoud van Natuurmonumenten in Nederland, 's-Graveland met medewerking van de Stichting Ornithologisch Veldonderzoek Nederland, Arnhem.
- Terlouw, R.J.S & W.J.R. de Wijs.** 1990. Weidevogelonderzoek in het landinrichtingsgebied Eemland 1989. Dienst Beheer Landbouwgronden. Utrecht, Publikatie nummer 31.
- Velden, H. van der.** 1987. Broedvogelinventarisatie Spanderswoud 1987. Gemeente Hilversum, Afd. Groenvoorzieningen.
- Timmerman.** 1960. De Bergeend (*Tadorna tadorna*) als broedvogel in Nederland. *Limosa* 33(3-4):159-173.
- Zomerdijk, P.** 1983. Bergeendenonderzoek, eindverslag over 1981 en 1982. De Graspieper 3(4):147-159.